

2020 / 1

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ

2020/1

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ

Ārlietu ministrija

LATVIJAS
POLITOLOGU BIEDRĪBA

Redakcijas kolēģija:

Daunis Auers (Latvijas Universitāte),
Aleksandrs Fatičs (Belgradas Universitāte),
Terēza Felona (Krievijas, Eiropas un Āzijas studiju centrs),
Andris Gobiņš (Eiropas Kustība Latvijā),
Mindaugs Jurkins (Vītauta Dižā Universitāte),
Virdžīnija Mamadu (Amsterdamas Universitāte),
Huans Karlos Nieto (CEU San Pablo Universitāte),
Marija Omazica (Osijekas Universitāte)
Žaneta Ozoliņa (Latvijas Universitāte),
Seržs Strobantss (Ekonomikas un miera institūts),
Fabricio Tasinari (Dānijas Starptautisko pētījumu institūts),
Bens Tonra (Dublinas Universitāte)

Zinātniskā redaktore **Žaneta Ozoliņa**

Projekta vadības grupa **Iveta Reinholde, Nora Vanaga**

Literārā redaktore **Inga Kanasta-Zabarovska**

Maketētāja **Inese Siliniece**

Māksliniece **Kristīne Plūksna**

Redakcijas kolēģijas adrese:

Latvijas Politologu biedrība
Lomonosova iela 1A, Rīga, LV-1019
Tālrunis: 67140533
e-pasts: info@politologubiedriba.lv
www.politologubiedriba.lv

ISSN 2243-6049

Iespiests SIA Dardedze hologrāfija
Mazā Rencēnu iela 12, Rīga

Saturs

Redaktora sleja	5
I. VIEDOKĻI	9
Andris Kužnieks, Mārtiņš Zemītis, Kristīne Liepiņa. <i>Solidaritāte – Eiropas pukstošā sirds</i>	9
Marta Rībele. <i>Desmit svarīgākās aktualitātes Eiropas Parlamenta dienaskārtībā 2020. gadam (neskaitot koronavīrusa krīzi un Eiropas Savienības daudzgadu budžetu 2021.-2027. gadam)</i>	20
Inese Allika. <i>Eiropas Savienības ilgtermiņa budžets ekonomikas atjaunošanai</i>	33
Inguss Kalniņš. <i>Tiesiskuma izaicinājumi Eiropas Savienībā</i>	52
Kate Elizabete Kanasta. <i>Eiropas Savienības jaunās aizsardzības iniciatīvas – ko tās nozīmē Latvijai?</i>	79
Rihards Bambals. <i>Eiropas Savienības stratēģiskā komunikācija un atbildes pasākumi dezinformācijai</i>	87
Iveta Reinholde. <i>Reģionālā politika – vai veca dziesma jaunās skaņās?</i>	99
II. INTERVIJA	107
Ina Strazdiņa. <i>Eiropai ir ambīcijas</i> . Intervija ar Saeimas Eiropas lietu komisijas priekšsēdētāju Vitu Andu Tēraudu	107

Redaktora sleja

Kad 2019. gada rudenī žurnāla redkolēģija diskutēja par šī gada izdevumu tematiku, šķita likumsakarīgi pirmo numuru veltīt jaunievēlētā Eiropas Parlamenta un jaunizveidotās Eiropas Komisijas politiskajām prioritātēm, kuras noteiks Eiropas Savienības un Latvijas kā vienas no dalībvalstīm virzību un arī attīstību vismaz nākamos piecus līdz septiņus gadus. Politiskās diskusijas virmoja ap tik augsta līmeņa tēmām kā mākslīgais intelekts, vienotais digitālais tirgus, izrāviens pētniecībā un attīstībā, inovācijas un jaunu tehnoloģiju atklāšana un ieviešana. Ambiciozajam pieteikumam priekšnoteikumus radīja *Brexit* noslēgums, migrācijas krīzes mazināšanās un pozitīvās ekonomiskās attīstības tendences. Kurš gan varēja iedomāties, ka tikai dažus mēnešus vēlāk Ķīnā savu pasaules skrējieni sāks Covid-19, kurš pavasarī sāpīgi skars Eiropas dalībvalstis, izraisot cilvēku personiskās traģēdijas, politisku apjukumu, bet vienlaikus arī daudzu profesionāļu un brīvprātīgo paš-aizliedzīgu un varonīgu darbu. Kā sociālajā vietnē rakstīja kāds eksperts – vīruss mūs samazināja līdz mūsu patiesajam lielumam –, ar to saprotot cilvēka ierobežotās iespējas, pat neraugoties uz viņa spēju radīt un izmantot visaugstākās tehnoloģijas.

Strauji pieaugot vīrusa izplatībai un mirušo cilvēku skaitam, arvien biežāk izskanēja jautājumi par ES kopīgo rīcību. Lisabonas līgums un ES prakse veselības jomu atstājusi dalībvalstu ziņā, pildot atbalstošas funkcijas. Taču neviena no dalībvalstīm, pat ar visaugstāko labklājības līmeni, sociālo aizsardzības tīklu un iedibināto veselības aprūpes sistēmu nebija gatava šāda mēroga apdraudējumam. Tādēļ varam nešaubīgi apgalvot, ka tuvākajā laikā ES dalībvalstīm būs jāapvieno divas apjomīgas dienaskārtības – steidzami jārisina Covid-19 pandēmijas radītās sekas visos līmeņos, sākot ar cilvēka eksistenciālajiem jautājumiem, līdz pat ekonomikas atjaunošanai un, iespējams, veselības politikas pārskatīšanai ES līmenī; konsekventi jāīsteno Eiropas Komisijas jaunās prioritātes, kuras ir cieši saistītas arī ar šī brīža pandēmijas mācību apzināšanu un rīcību.

Lai arī jaunākais žurnāla numurs nav veltīts Covid-19 pandēmijas jautājumiem, tomēr daudzos no izdevumā iekļautajiem rakstiem ir skartas aktuālas tēmas, kas iezīmē virzienus, kuros tiks meklēti politiski risinājumi cilvēku dzīves kvalitātes uzlabošanai. Diskusiju par ES tālāko virzību vidējā termiņā Covid-19 pandēmijas kontekstā aizsāk Eiropas Komisijas pārstāvniecības Latvijā vadītāja pienākumu izpildītājs Andris Kužnieks un viņa kolēģi Mārtiņš Zemītis un Kristīne Liepiņa, kuri sniedz ieskatu Eiropas Komisijas izvirzītajos pasākumos pandēmijas apkarošanai un seku likvidācijai, kā arī dezinformācijas jautājumos. Ir acīmredzams, ka Eiropas atkopšanās no pandēmijas prasīs izlēmīgu rīcību un lielus finanšu līdzekļus. Eiropas Parlamenta informācijas biroja vadītāja Marta Ribele sniedz ieskatu 2019. gada pavasarī ievēlētā parlamenta darbībā un Latvijas deputātu iecerētajos darbos. Par aktualitātēm Eiropas politiku jomās viedokļus sniedz Inese Allika, Inguss Kalniņš, Rihards Bambals, Kate Elizabete Kanasta un Iveta Reinholde. Saeimas Eiropas lietu komisijas priekšsēdētāja Vita Anda Tērauda intervijā komentē Latvijas skatījumu uz ES aktualitātēm.

Žurnāla jaunākais numurs nonāk pie lasītājiem vasaras sākumā. Sāpīgā un smagā pieredze mudina uzdot grūtus jautājumus, uz kuriem atbildes var izrādīties ievērojami vieglākas nekā gaidīts. Uzdošu tikai dažus: 1) kopš 2008. gada regulāri piedalos dažādos ekspertu forumos, kas veltīti infekcijas slimību, epidēmiju izplatības, vakcinēšanās un sabiedrības veselības jautājumiem. Pētījumiem šajā jomā ir piešķirti miljardiem eiro no ES pilsoņu nodokļu naudas. Jautājums – cik noderīgi šie pētījumi ir bijuši šo gadu garumā un īpaši 2020. gadā? Cik no veiktajiem secinājumiem, rekomendācijām un atklājumiem ir izmantoti ES rīcībpolitiku formulēšanā un lēmumu pieņemšanā? Vai nebūtu īstais brīdis pārskatīt ES finansējuma piešķiršanas un rezultātu novērtēšanas kritērijus, lai tie kalpotu pilsoņu labā?; 2) liela šo pētījumu daļa ir veltīta krīžu komunikācijas modelēšanai un uzlabošanai pandēmijas apstākļos. Kas no pētījumu rezultātiem ir ņemts vērā un izmantots Covid-19 pandēmijas laikā? Vai pētniekiem izmaksātie simti miljonu eiro ir izšķiesti vājā, vai ES līmeņa politikas veidotāji šos pētījumus ignorējuši? Diemžēl krīzes komunikācija ES līmenī nav izskanējusi; 3) vai ES politiķi pārskatīs mobilitātes jēdziena būtību? Politikas process nav apstājies, neraugoties uz pašizolāciju. Strādā ES un nacionāla līmeņa iestādes, lēmumi tiek pieņemti, tiesiskie akti izstrādāti. Tā nav norma, bet tomēr kalpo par

atgādinājumu, ka fiziska ķermeņa pārvietošana nav obligāts nosacījums prāta darbībai un ideju apmaiņai. Varbūt Eiropas Parlaments beidzot apturēs bezjēdzīgo “mobilitāti” starp Briseli un Strasbūru, tādējādi ietaupot miljoniem eiro, kurus varētu virzīt ES pilsoņu veselības uzlabošanai.

Žaneta Ozoliņa, LU profesore,
žurnāla “Latvijas intereses Eiropas Savienībā” zinātniskā redaktore

I

VIEDOKĻI

Solidaritāte – Eiropas pukstošā sirds**Andris Kužnieks,**

Eiropas Komisijas pārstāvniecības Latvijā vadītāja p. i.

Mārtiņš Zemītis,

Eiropas Komisijas pārstāvniecības Latvijā ekonomists

Kristīne Liepiņa,

Eiropas Komisijas pārstāvniecības Latvijā preses padomniece

Raksta autori kritiski analizē Eiropas Savienības atbildi uz koronavīrusa izraisīto starpvalstu solidaritātes, ekonomikas un informācijas krīzi. Vīrusa pandēmija izraisījusi nebijušus ierobežojumus pilsoņu brīvībām, izaicinājumus iepriekš plaukstošu uzņēmumu pastāvēšanai un radījusi pateicīgu augsni “troļļiem” un dezinformatoriem. Empīriski aplūkojot dažādu ES institūciju rīcību un sadarbību šīs krīzes laikā, autori cenšas ilustrēt ES būtisko koordinējošo lomu un Eiropas pievienoto vērtību, papildinot dalībvalstu centienus mazināt krīzes smagumu un dziļumu. Kaut veselības aprūpe formāli nav ES kompetence, izmantojot dažādus pastāvošus un jaunizveidotus solidaritātes instrumentus, ES mēģina palīdzēt tur un tiem, kur un kam tas visvairāk nepieciešams. Dažādu institūciju un dalībvalstu cieša sadarbība dod rezultātus arī informatīvajā karā, cīnoties ar “alternatīvās patiesības” naratīviem.

Atslēgvārdi: dezinformācija, Eiropas Savienība, ekonomikas krīze, investīcijas, solidaritāte.

The authors of the article critically analyse the response of the European Union to the solidarity, economic and information crisis caused by the

novel coronavirus. The virus pandemic has necessitated unprecedented restrictions on civil liberties, challenged the survival of hitherto thriving enterprises and created a fertile breeding ground for trolls and spread of disinformation. Through empirical analysis of the actions and interactions of various EU institutions during the crisis, the authors aspire to illustrate the significant coordinating function and European added value EU institutions play in complementing Member States to lessen the impact of the crisis. Even though health is not formally a European competence, the EU has utilized various institutional and *ad hoc* solidarity instruments to help there and those where and to whom the help has been most needed. The collaboration among institutions and Member States also plays a key role in the information war to combat various “alternative truth” narratives.

Keywords: disinformation, economic crisis, European Union, investment, solidarity.

Pēdējos divus mēnešus mūsu pasaule ir sagriezusi kājām gaisā. Šķiet, ka pagājusi vesela mūžība, kopš mēs devāmies savās ierastajās gaitās. Esam sapratuši, ka, lai pasargātu mūs pašus, ir nepieciešama ikviena sabiedrības locekļa rīcība. Eiropa ir kļuvusi par pasaules pukstošo solidaritātes sirdi. Īstā Eiropa nav padevusies, tā ir līdzās tur, kur palīdzība vajadzīga visvairāk. Koronavīrusa izraisītajā krīzē paramediķi no Polijas un ārsti no Rumānijas glābj dzīvības Itālijā. Plaušu ventilatori no Vācijas ir dzīvības glābēji Spānijā. Čehijas slimnīcās ārstē saslimušos no Francijas, un pacienti no Bergamo tiek nogādāti uz klīnikām Bonnā. Esam pieredzējuši, ka medicīnas preces tiek piegādātas no Lietuvas uz Spāniju, un respiratori tiek transportēti no Dānijas uz Itāliju. Arī to, ka Latvijai tik svarīgo aizsarglīdzekļu piegādi no Ķīnas apmaksā no Eiropas Savienības civilās aizsardzības mehānisma līdzekļiem. Faktiski mēs esam redzējuši, ka visā Eiropā visu veidu medicīniskais aprīkojums tiek piegādāts tiem, kuriem tas vajadzīgs, pateicoties tiem, kam tas ir krājumos.¹

Šī solidaritāte ļauj lepoties ar Eiropu. Protams, vēl aizvien ir kādi, kas vēlas norādīt uz trūkumiem vai uzvelt kādam vainu. Un vēl ir tādi, kas labprātāk nāk klajā ar populistiskām runām, nekā pauž patiesību. Diemžēl ar vēl lielāku jaudu darbojas dažādas “trollu fermas” un dezinformācijas izplatī-

¹ Oficiālā ES tīmekļa vietne. (16.04.2020). Komisijas priekšsēdētājas Ursulas fon der Leienas runa Eiropas Parlamenta plenārsēdē par ES koordinēto rīcību koronavīrusa pandēmijas un tās seku apkarošanai. Izgūts (25.04.2020) no: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lv/speech_20_675

tāji. Ir apņēmīgi un drosmīgi jāiestājas par Eiropu! Vienota Eiropa ir risinājums, nevis problēma. Nākotnē Eiropa būs tik stipra, cik stipru to veidojam šodien. Ja nepieciešama iedvesma, pietiek palūkoties, kā eiropieši, viens otru atbalstot, spēj uzturēt vienotību.

Šis ir arī īstais brīdis teikt lielus pateicības vārdus un izrādīt visdziļāko cieņu mūsu varoņiem – ārstiem, medmāsām un visiem veselības sistēmā strādājošajiem. Viņu sejās aizsargmaskas ir iespiedušas dziļas rievās, un viņu sirdīs un prātos raisās traģiskas ainas. Viņi glābj mūsu dzīvības. Tāpēc ir svarīgi stiprināt veselības aizsardzības sistēmas un medikus, lai viņi varētu aizsargāt mūs. Tieši uz to Eiropas Komisija šobrīd koncentrējas – tiek veidoti kopīgi medicīniskā aprīkojuma krājumi, tiek veikti ieguldījumi pētījumos, lai pēc iespējas ātrāk varētu izstrādāt vakcīnu. Centralizēti tiek iepirktas tās medicīnas preces, kas nepieciešamas visvairāk.

Dalībvalstu ieviestie ierobežojošie pasākumi ir bijuši nepieciešami, lai aizkavētu epidēmijas izplatīšanos un mazinātu spiedienu uz veselības aprūpes sistēmu (Pasaules Veselības organizācija to sauc par līknes izlīdzināšanu). Šie pasākumi ir balstīti uz pieejamo informāciju par vīrusa izplatību, un tajos ievērota piesardzīga pieeja. Tie ir ļāvuši iegūt dārgo laiku, lai sagatavotu dalībvalstu veselības aprūpes sistēmas, iepirktu būtiskās preces, piemēram, individuālās aizsardzības līdzekļus un laboratorijas aprīkojumu, kā arī ventilatorus, tajā skaitā ES līmenī, un sākt darbu pie vakcīnas izstrādes un iespējamām ārstēšanas metodēm.²

Papildus šiem pūliņiem Eiropas Komisija ir apņēmusies visos iespējamajos veidos izmantot katru pieejamo eiro, lai glābtu dzīvības un pasargātu Eiropas iedzīvotājus no iztikas līdzekļu zaudēšanas. Tāpēc Eiropas Komisija ierosināja vēl pieejamos šā gada budžeta līdzekļus novirzīt ārkārtas atbalsta programmai. Tādējādi gandrīz 3 miljardus eiro ir bijis iespējams piešķirt tieši tam, kam tie ir vajadzīgi visvairāk, piemēram, jaunu plaušu ventilatoru un aizsarglīdzekļu iegādei, testēšanas jaudas palielināšanai un medicīniskās palīdzības palielināšanai visneaizsargātākajām personām.

Ir panākta arī iespēja katru Eiropas strukturālajos un investīciju fondos pieejamo eiro izmantot tam, lai pienācīgi reaģētu uz koronavīrusa izraisīto krīzi. Tas nozīmē, ka ir nodrošināts pilnīgs elastīgums fondos. Līdzekļus būs iespējams izmantot citos reģionos, tos varēs izmantot tur, kur tie visvairāk

² Oficiālā ES tīmekļa vietne. (15.04.2020). Kopīgais Eiropas ceļvedis Covid-19 ierobežošanas pasākumu atcelšanai. Izgūts (25.05.2020) no: https://ec.europa.eu/info/files/communication-european-roadmap-lifting-coronavirus-containment-measures_lv

būs vajadzīgi, nepiemērojot citkārt raksturīgos ierobežojumus līdzfinansējuma, noteiktā mērķa vai maksimālās summas ziņā.

Šīs krīzes ietekme būs ilgstoša, un rītdienas pasaule visnotaļ atšķirsies no tās, pie kuras bijām pieraduši līdz šim. Eiropai būs aktīvi jāiesaistās “jaunās” dienaskārtības veidošanā, un to būs iespējams panākt, ja notiks sadarbība visdažādākajos līmeņos. Agrākās domstarpības, strīdi un pārmetumi jāatstāj aiz muguras. Eiropas Savienības ekonomikai, sabiedrībai un dzīvesveidam jāklūst ilgtspējīgākiem un noturīgākiem. Būs vajadzīga drošība, uzticēšanās un solidaritāte, un būs nepieciešami milzīgi ieguldījumi, lai atjaunotu Eiropas ekonomiku.

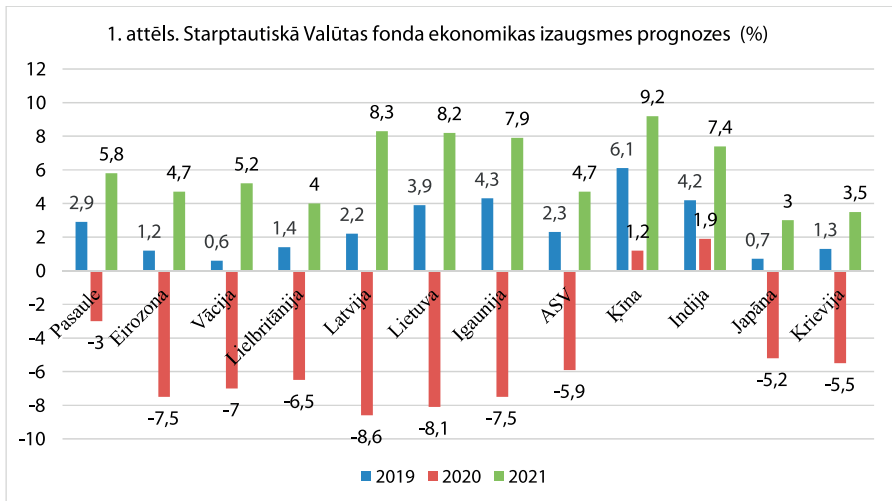
Īpaša loma ekonomikas stimulēšanā pēc krīzes būs jaunajam ES daudzgadu budžetam (2021.–2027. gadam). Eiropas Komisijas prezidente Urzula fon der Leiena uzskata, ka Eiropas daudzgadu budžetam jākalpo par Eiropas Savienības ekonomiskās atjaunotnes “Māršala plānu”. Prezidentes vārdiem runājot, *“Eiropas budžets būs mūsu atveseļošanas pamats. Šā iemesla dēļ nākamajam septiņu gadu budžetam ir jāatšķiras no tā, ko bijām iedomājušies. Mēs izmantosim visa Eiropas budžeta spēku, lai piesaistītu to milzīgo ieguldījumu apjomu, kas ir nepieciešams, lai atjaunotu vienoto tirgu pēc koronavīrusa. Mēs to jo intensīvi izmantosim sākumposmā, lai varētu finansēt šos ieguldījumus būtiskajos pirmajos atveseļošanas gados. Jo šī krīze atšķiras no jebkuras citas krīzes, ar ko mēs esam saskārušies. Tā smagi skar sekmīgus uzņēmumus, jo sabiedriskā dzīve ir apstājusies. Tāpēc .. būs vajadzīgi inovatīvi risinājumi un būs jāparedz lielākas iespējas, lai piesaistītu apjomīgus publiskos un privātos ieguldījumus. Tādējādi tiks stimulēta mūsu ekonomika un virzīta atveseļošanās, kuras mērķis ir noturīgāka, zaļāka un digitālāka Eiropa.”*³

Atbilde uz koronavīrusa COVID-19 izraisīto ekonomikas krīzi

Koronavīrusa COVID-19 pandēmija izraisījusi pamatīgu ekonomikas šoku, kurš paralizējis lielāko daļu Eiropas un pasaules valstu. Vīruss izraisījis vienu no dziļākajām globālajām recesijām kopš 1930. gadu Lielās depresijas. Starptautiskais Valūtas fonds prognozē, ka eirozonas ekonomika krīzes

³ Oficiālā ES tīmekļa vietne. (16.04.2020). Komisijas priekšsēdētājas Urzulas fon der Leienas runa Eiropas Parlamenta plenārsēdē par ES koordinēto rīcību koronavīrusa pandēmijas un tās seku apkarošanai. Izgūts (25.04.2020) no: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lv/speech_20_675

ietekmē 2020. gadā saruks par 7,5%, tostarp Vācijas – par 7%, bet Latvijas – pat par 8,6% no IKP (skat. 1. attēlu). Globālo piegāžu ķēžu pārtrūkšana, sociālās distancēšanās pasākumu ieviešana, publisko pasākumu atcelšana un uzņēmējdarbības ierobežošana strauji samazina apgrozījumu un naudas plūsmu, pasliktinot uzņēmumu finanšu situāciju, liekot atlaist darbiniekus un iesaldēt attīstības plānus. Daudzi uzņēmumi tiek “ieziemoti”. Eiropas Savienības dalībvalstīs pieaug tā izdevumu daļa, kas balsta ekonomisko aktivitāti, kā arī nodrošina pieaugošo pieprasījumu pēc veselības aprūpes un citiem pakalpojumiem. Krīzes smagums lielā mērā atkarīgs no vīrusa pandēmijas ilguma un to ekonomikas stimulēšanas pasākumu efektivitātes, ko pieņem Eiropas Savienības un dalībvalstu politiskie līderi.

Avots: Starptautiskais Valūtas fonds

Lai mazinātu ekonomiskās krīzes smagumu, Eiropas Komisija līdz šim rīkojusies divos virzienos: (1) mīkstinājusi un vienkāršojusi Eiropas Savienības budžeta kontroles un valsts atbalsta noteikumus, dodot dalībvalstīm rīcības brīvību, lai tās varētu atbalstīt veselības aprūpi, uzņēmējdarbību un strādājošos savās valstīs; un (2) izveidojusi dažādus krīzes laika finanšu atbalsta instrumentus, kurus izmantot kā papildinājumu valstu individuālajiem centieniem. Eiropas Komisija 13. martā publicēja pirmās ekonomiskās politikas vadlīnijas par vīrusa izraisīto krīzi, kam 19. martā sekoja

valsts atbalsta noteikumu vienkāršošana, savukārt 20. martā tika aktivizēta Stabilitātes un izaugsmes nolīguma vispārējā izņēmuma klauzula, kas uz krīzes laiku apturēja valstu budžeta kontroles noteikumus, ļaujot valstīm tērēt brīvāk un investēt vairāk.

Sākotnējie atbalsta pasākumi Eiropas mērogā ietvēra tā saukto Koronavīrusa investīciju iniciatīvu (*Coronavirus Response Investment Initiative* jeb CRII), kura piešķīra dalībvalstīm tiesības izmantot vēl neiztērētos 2014.–2020. gada plānošanas perioda struktūrfondu līdzekļus uzņēmumu un veselības sektoru atbalstam. Iniciatīva tika pieņemta Eiropas Savienības lēmumiem neraksturīgi īsā laikā. Tā dod iespēju nepieciešamības gadījumā izmantot dalībvalstīm pieejamo Kohēzijas politikas finansējumu, lai atbalstītu veselības aprūpes sistēmas un medicīnas personālu, kā arī palīdzētu saglabāt darba vietas algu subsīdiju, krīzes pabalstu vai īstermiņa nodarbinātības pasākumu veidā.

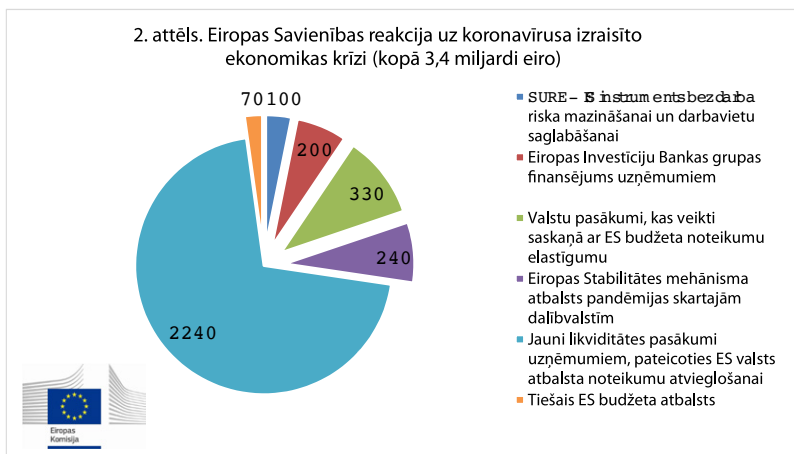
Izmantojot vienkāršotos valsts atbalsta noteikumus, Eiropas Komisija tikai dažu dienu laikā 16 dalībvalstīs apstiprināja 41 dažādu atbalsta pasākumu ar mērķi stiprināt lielo un mazo Eiropas uzņēmumu likviditāti. Savukārt 3. aprīlī Eiropas Komisija vēl vairāk vienkāršoja valsts atbalsta sistēmu, atvieglinot izpēti un attīstību vakcīnu izstrādes, vīrusu testēšanas un medicīnas aizsarglīdzekļu jomās, vienlaikus dodot zaļo gaismu nodokļu maksājumu atlikšanai un algu subsīdijām visās dalībvalstīs.

Sākotnējā Eiropas Savienības reakcija uz krīzi ietvēra visvairāk nepieciešamos, tūlītēji pieejamos un nekavējoties ieviešamos pasākumus. Taču daži eksperti nav kautrējušies atzīt, ka Eiropas Savienība nebija pilnībā gatava krīzes uzliesmojumam. Eiropas Komisijas priekšsēdētāja Urzula fon der Leiena pat atvainojusies sabiedrībai, īpaši Itālijai, par sākotnējo lēnīgumu un kļūdām.⁴ Pandēmija izplatījās ļoti strauji, un 2. aprīlī Eiropas Komisijai nācās pieņemt nākamo pasākumu kopumu, lai mobilizētu katru ES budžetā pieejamo eiro, kas ļautu pasargāt Eiropas iedzīvotāju dzīvību, veselību un ienākumus.

EK piedāvāja izveidot SURE – ES līmeņa aizdevuma instrumentu bezdarba riska samazināšanai un darba vietu saglabāšanai, kuru dalībvalstis var izmantot, lai finansētu savus nacionālos pasākumus, un kura kopējā jauda ir līdz 100 miljardiem eiro.

⁴ Oficiālā ES tīmekļa vietne. (16.04.2020). Komisijas priekšsēdētājas Urzulas fon der Leienas runa Eiropas Parlamenta plenārsēdē par ES koordinēto rīcību koronavīrusa pandēmijas un tās seku apkarošanai. Izgūts (25.04.2020) no: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lv/speech_20_675

- EK ierosināja aktivizēt Eiropas vistrūcīgāko personu atbalsta fondu, lai nodrošinātu pārtikas paku piegādi tur, kur pārtika nepieciešama visvairāk, vienlaikus rūpējoties par pārtikas piegādātāju un saņēmēju veselību un drošību.
- EK izstrādāja konkrētus atbalsta pasākumus Eiropas zemniekiem un zvejniekiem, piemēram, paredzēja platību un lauku attīstības maksājumu pieteikumu termiņu pagarinājumu, ņemot vērā viņu kritiski svarīgo lomu iedzīvotāju nodrošināšanā ar vietējas izcelsmes pārtiku.
- EK vienkāršoja Eiropas Strukturālo un investīciju fondu regulējumu, nojaucot robežas starp dažādiem fondiem, reģioniem un izdevumu mērķiem un atceļot līdzfinansējuma nepieciešamību.
- EK izmantoja pēdējās esošā daudzgadu budžeta rezerves, lai glābtu dzīvības ar jauna ES Solidaritātes instrumenta palīdzību, kurā cīņai ar vīrusa izraisīto krīzi dalībvalstu veselības aprūpes sektoros paredzēti 3 miljardi eiro.

Avots: Eiropas Komisija

Eiropas Komisija ir gatava darīt visu nepieciešamo un strādāt cieši kopā ar dalībvalstīm un Eiropas Parlamentu, lai palīdzētu Eiropai, vienotai un solidarāi, veiksmīgi pārvarēt pandēmijas izraisīto ekonomikas krīzi. Tomēr ļoti svarīga ir arī citu Eiropas institūciju gatavība sniegt nepieredzētu fiskālo un finanšu atbalstu valstu valdībām, īpaši tām, kuru ekonomika un iedzīvotāji cietuši visvairāk.

Monetārās politikas jomā **Eiropas Centrālā banka (ECB)** kopš 18. marta uzsākusi tā saukto Pandēmijas ārkārtas aktīvu uzpirkšanas programmu (*Pandemic Emergency Purchase Programme* jeb PEPP) 750 miljardu eiro apmērā, kuras ietvaros ECB pērk dalībvalstu vērtspapīrus. ECB paplašinājusi uzpērkamo aktīvu apjomu un atvieglājusi ķīlas prasības. Programmas mērķis ir uzlabot banku, uzņēmumu un privātpersonu apgādi ar naudu, lai nodrošinātu pietiekamu kredītēšanas aktivitāti un finansējumu visiem ekonomikas sektoriem, kas cieš no koronavīrusa izraisītā ekonomikas šoka.

Savukārt **Eiropas Investīciju bankas grupa** (Eiropas Investīciju banka un Investīciju fonds) izveidojusi īpašu **COVID-19 garantiju fondu 25 miljardu apmērā**, kas darbojas visā Eiropas Savienības teritorijā, un kura kopējā finanšu jauda ir **200 miljardi eiro**. Šī fonda sūtība ir finansēt mazos un vidējos uzņēmumus, tostarp – ar nacionālo attīstības institūciju (Latvijā – ALTUM) starpniecību. Garantiju fonds ir iecerēts kā “spēles laukuma nolīdzinātājs” starp dalībvalstīm vienotā tirgus ietvaros, jo vīruss visas valstis nav skāris vienlīdz smagi, un valstu finanšu rocība atšķiras.

Eiropas Savienības finanšu ministri pēc smagām diskusijām 9. aprīlī paplašinātās Eiropas grupas formātā vienojās arī par papildu **Pandēmijas krīzes atbalsta** (*Pandemic Crisis Support*) instrumentu ES dalībvalstīm **Eiropas Stabilitātes mehānisma (ESM)** ietvaros. Šis instruments nepieciešamības gadījumā kā kredītlīnija būs pieejams ikvienai no 19 eirozonas valstīm ar kopējo finanšu jaudu 2% apmērā no katras valsts IKP jeb **240 miljardiem eiro**. Dalībvalstīm ir jāpiesakās šim instrumentam, un līdzekļus drīkst izmantot tikai cīņai ar COVID-19 sekām.

Krīze prasa modrību, jo Eiropas stratēģiskie konkurenti krīzes laikā neguļ. Ņemot vērā sabiedrības veselības un ekonomisko ievainojamību, ES ir jāpasargā savi stratēģiskās nozīmes aktīvi un tehnoloģijas no tādām ārvalstu investīcijām, kuras var apdraudēt Eiropas leģitīmos mērķus. Ilustratīvs piemērs bija ASV prezidenta Donalda Trampa mēģinājums nopirkt vācu biofarmācijas kompāniju *CureVac*.⁵ Tāpēc Eiropas Komisija 25. martā pieņēma vadlīnijas par vienotu pieeju ārvalstu investīcijām visā Eiropas Savienības teritorijā ar mērķi saglabāt tos uzņēmumus un kritiski svarīgos aktīvus veselības, medicīniskās izpētes, biotehnoloģiju un infrastruktūras jomā, kuri nepieciešami drošības un sabiedriskās kārtības nodrošināšanai. Valstu

⁵ Hernandez–Morales, A. (15.03.2020). Germany confirms that Trump tried to buy firm working on coronavirus vaccine. Politico. Izgūts (25.03.2020) no: <https://www.politico.eu/article/germany-confirms-that-donald-trump-tried-to-buy-firm-working-on-coronavirus-vaccine/>

un valdību vadītāji apliecināja savu atbalstu stratēģisko aktīvu aizsardzībai 26. marta kopīgajā paziņojumā.

Dezinformācija – vienotas Eiropas izaicinājums miera un krīzes apstākļos

Paralēli koronavīrusa izraisītajai krīzei un satricinājumiem ekonomikas nozarē Eiropas un, jāteic – arī visas pasaules telpu, skar vēl kāds vīruss, ar ko valstu valdībām un katram eiropietim nākas saskarties un cīnīties. Tā ir dezinformācija un viltus ziņas. Eiropas Komisija un citas institūcijas, apvienojot spēkus, strādā, lai Eiropas Savienības dalībvalstis varētu izmantot vienotu, visaptverošu un plašu aktivitāšu klāstu dezinformācijas izplatīšanās un ietekmes Eiropā ierobežošanai, nodrošinot gan Eiropas vērtību, gan demokrātisko sistēmu darbību. Darbojas Rīcības plāns cīņai ar dezinformāciju⁶ un funkcionē Eiropas Ārējās darbības dienesta (EĀDD) Austrumu stratēģiskās komunikācijas grupa (*East StratCom Team*), īstenoti neskaitāmi citi pasākumi, lai dezinformācijas sērgu apkarotu.⁷ Taču joprojām ir daudz izaicinājumu – piemēram, dezinformācijas un viltus ziņu mašīnērijai ārkārtīgi parocīgi ir dažādi tiešsaistes instrumenti – sākot ar sociālo mediju platformām, kurās iedzīvotāji dalās ar ziņām, un beidzot ar mobilajām aplikācijām savstarpējai saziņai, kas ļauj zibenīgi izplatīt un apmainīties ar informāciju arī lielās grupās, un citiem tiešsaistes saziņas un informācijas izplatīšanas mehānismiem.

Jāatzīst, ka jaunie digitālie saziņas veidi un daudzviet dažādu apstākļu dēļ novārdzināta analītiskā žurnālistika (piemēram, mediju tirgus izmaiņu, ekonomiskās krīzes seku un citu iemeslu rezultātā) būtiski ietekmē sabiedrības kritisko domāšanu, kas rezultātā noved pie lielākām manipulācijas un ietekmēšanas iespējām. Šie un citi apstākļi rada labvēlīgu augsni trešo pušu centieniem ietekmēt sabiedrisko domu Eiropas Savienības dalībvalstīs – “troļļu fermas”, dažādu apvienību un interešu grupu kultivēti apgalvojumi burtiski izdara spiedienu uz eiropiešiem ik dienu, nepārtraukti. Piedāvātie naratīvi mudina apšaubīt Eiropas pamatvērtības – demokrātiju, tiesiskumu, cilvēktiesības, pamatbrīvības, mediju brīvības ievērošanu, piekļuvi informācijai,

⁶ Eiropas Komisijas mājaslapa. (05.12.2019). Rīcības plāns cīņai ar dezinformāciju. Izgūts (25.03.2020) no: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/action-plan-against-disinformation>

⁷ Eiropas Komisijas mājaslapa. Cīņa ar dezinformāciju. Izgūts (25.03.2020) no: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/tackling-online-disinformation>

vārda brīvību un citas.⁸ Informācijas gūzma un dezinformācijas ziņojumu būtība mudināt domāt, ka informācija faktiski ir tikai manipulatīvs lielums, ar ko operē valstu valdības, lai uzturētu varu. Nekritiska pieeja informācijai, slinkums vai nevēlēšanās, iespējams – arī neprasme, atrast informācijas izcelsmes avotus vai apsvērt piedāvāto ziņu pamatojumu, izcelsmi un nolūkus rada spriedzi, ļauj izplatīties viltus ziņām un veicina dezinformācijas ziņojumu izplatīšanos visdažādākajās sabiedrības grupās.

Jāsaka, ka pēdējo gadu laikā Eiropas institūcijas ir sapratušas, ka cīņu ar dezinformāciju būs iespējams izcīnīt, tikai sadarbojoties ar dažādām domnīcām, medijiem, pētniecības un izglītības institūcijām un arīdzan lielajām tiešsaistes platformām⁹ – gan datu apstrādes, gan pamattiesību, gan patērētāju tiesību uzturēšanas aspektos, gan dažādu komunikācijas un informācijas telpu pētniecības aspektā. Lai kas tiktu darīts dezinformācijas apkarošanā un tās radīto seku mazināšanā, nedrīkst aizmirst par mums tik svarīgajām brīvībām, kas ir demokrātijas pamatā – vārda un viedokļa brīvību, pamattiesībām un citiem raksturlielumiem, kas mūs padara par demokrātisku valsti, nevis autoritāru režīmu. Minētie lielumi nepadara cīņu ar dezinformāciju vieglāku – tā ir sarežģīta, taču balstās tiesiskumā. Atzinīgi vērtējama tā sauktā faktu pārbaudītāju (*fact checkers*) parādīšanās starp informatīvās telpas spēlētājiem. Latvijā tādi (2020. gada pavasarī) patlaban ir divi – ziņu portāls “Delfi” un Baltijas pētnieciskās žurnālistikas centrs “Re:Baltica”. Maldinošu ziņu izķeršana un mediju patērētāju informēšana par dezinformācijas dažādajām sejm ir ārkārtīgi būtisks instruments cīņā ar dezinformāciju, protams, paturot prātā un ievērojot cenzūras aizliegumus, uz kuriem viltus ziņu un dezinformācijas izplatītāji mēdz atsaukties un žēloties, ka izskaustas tiek ne jau viltus ziņas.

Kāds var teikt – cik var runāt par viltus ziņām un to apkarošanu, tomēr vissvarīgākais ir saprast, ka dezinformācijas izpausmēm tās istenotāji izmanto visdažādākos izteiksmes veidus. Tā nav tikai kādu lielvaru pretnostatīšana vienai pret otru vai kāda atsevišķa režīma slavināšana – var formēt sabiedrības neticību valsts iestādēm, var sēt neuzticību informatīvajai telpai, tajā skaitā demokrātiskiem un neatkarīgiem medijiem, var izplatīt ziņas par

⁸ Eiropas Komisija mājaslapa. ES Pamattiesību harta. Izgūta (25.03.2020) no: https://ec.europa.eu/info/aid-development-cooperation-fundamental-rights/your-rights-eu/eu-charter-fundamental-rights_en

⁹ Eiropas Komisija. (17.07.2018). Par darbu ar tiešsaistes platformām cīņā ar dezinformāciju. Izgūts (25.03.2020) no: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/draft-code-practice-online-disinformation>

brīnumzālēm, brīnumainiem sasniegumiem vai pievērsties dažādu valsts institūciju iespējamajai korumpētībai, neizdarībām, tā sējot šaubas, bailes, neizpratni, nicinājumu un mazinot lojalitāti. Dezinformācija zināmā mērā ir dzīvei mūsdienu informatīvajā telpā piemērojis hameleons, kas itin izmanīgi atrod un spēj piemēroties sabiedrības vai tās grupu alkām un vajadzībām un veikli atrod vājās vietas, lai tās izmantotu savtīgos nolūkos.

Krīzes apstākļi un kādu resursu ierobežojums vai nepieejamība, uz noteiktu laiku radušies apgrūtinājumi ikdienā rada papildu iespējas dezinformatoriem turpināt savu rūpalu. Situācija pasaulē un Eiropā šobrīd burtiski pieprasa vienotus centienus un sadarbību starp institūcijām, pilsonisko sabiedrību, izglītības un kultūras sistēmām, lai palielinātu mediju lietošanas, veicinātu kritisko domāšanu un pret šo dezinformācijas sērgu cīnītos vienotiem spēkiem. Būtu maldīgi domāt, ka atsevišķi centieni ko līdzēs. Informācijas hibrīdkaru iespējams uzvarēt, tikai apvienojot spēkus un ES dalībvalstīm iestājoties viena par otru. Dezinformācijas apkarošanai arī turpmāk jānotiek rokrokā ar sadarbības partneriem – sadarbojoties savā starpā ES dalībvalstīm, NATO, partnerības valstīm un starptautiskajām organizācijām, kas iestājas par mediju brīvību, demokrātiju un Eiropas pamatvērtībām. Lai pārvarētu grūtības, jāveido ciešāka sadarbība ar pētniekiem, izglītības sistēmām, jāstiprina mediju daudzveidība un analītiskās žurnālistikas loma informatīvajā telpā. Kopā un solidāri strādājot, tas ir iespējams.

Nobeigums

Eiropa var izkļūt no šīs krīzes. Tā ir Eiropa, kas dara visu iespējamo, lai aizsargātu dzīvības, palīdzētu lieliem un maziem uzņēmumiem, atbalstītu visneaizsargātākos un atbalstītu zinātniekus pētījumos, lai pievārtētu šo vīrusu. Eiropa, kas zina, ka dalībvalstis var paļauties viena uz otras palīdzīgo plecu. Eiropa, kas ir atvērta pasaulei, bet kas var arī pati parūpēties par sevi. Eiropa, kas ir noturīgāka, zaļāka un digitālāka un kas kopīgi iegulda savā nākotnē. Tāds ir ceļš uz atveseļošanu. Tas būs garš ceļš, un jāsaprot, ka arī citas pasaules valstis mēģinās rast savu ceļu. Šī krīze, visticamāk, mainīs politiku, ģeopolitiku un, iespējams, ietekmēs arī globalizācijas procesus. Šajā jaunajā pasaulē Eiropai būs jāturas kopā priekos un bēdās. Mēdz teikt, ka tas, kas mūs nesalauž, dara mūs stiprākus. Ja mēs visi šodien iestāsimies par Eiropu – ar drosmi, uzticēšanos un solidaritāti – mūsu nākotne būs gaišāka nekā jebkad agrāk.

Desmit svarīgākās aktualitātes Eiropas Parlamenta dienaskārtībā 2020. gadam (neskaitot koronavīrusa krīzi un Eiropas Savienības daudzgadu budžetu 2021.-2027. gadam)

Marta Rībele,

Eiropas Parlamenta biroja Latvijā vadītāja

Kaut gan patlaban galvenā ES prioritāte ir cīņa ar koronavīrusu, Eiropas Parlamenta – ES likumdevēja un pilsoņu pārstāvja – dienaskārtībā ir arī topošie ES likumi Latvijas iedzīvotājiem, interešu grupu pārstāvjiem un ekspertiem nozīmīgās un interesantās jomās. Manuprāt, desmit svarīgākās aktualitātes: vienota minimālās algas noteikšana, kravas automašīnu vadītāju darba apstākļu uzlabošana, jauni tirdzniecības līgumi ar trešo pušu partneriem, digitālais nodoklis, “zaļais kurss”, papildinoši – “zaļo investīciju” klasifikācija un dzeramā ūdens pieejamība, mākslīgā intelekta regulējums, Austrumu partnerības nākotne un sieviešu tiesību jautājumi. Īpaši svarīgi – ES daudzgadu budžets 2021.–2027. gadam. Noslēgumā mani ieteikumi, kur meklēt informāciju, lai ietekmētu ES politiku.

Atslēgvārdi: Eiropas Parlaments, EP deputāti, EP prioritātes, ES likumdošana, ES likumi.

However, now the top EU priority is the fight against the coronavirus, on the agendas of the European Parliament's as the EU legislator's and citizen's representative's are also other draft EU laws in interesting and important areas for Latvian citizens, stakeholders and experts. Here are my Top 10 from a Latvian point of view: united principles for minimal salary, working conditions of truck drivers, new trade agreements with 3rd parties, digital tax, “green deal”, “taxonomy”, drinking water availability, artificial intelligence regulation, the Eastern Partnership post 2020 and women's

rights. What is especially important – the multiannual financial framework 2021-2027. In the conclusion I identify practical tips for stakeholders on how to access information on EU policies as well as where to follow their developments.

Keywords: EP priorities, EU laws, EU legislation, European Parliament, MEPs.

Raksta tapšanas laikā (marta vidū) Eiropas Parlamenta (EP) darbs ir samazināts līdz likumdošanas minimumam, un ir skaidrs, ka prioritāte būs koronavīrusa ierobežošana un atbalsts seku likvidēšanai, tajā skaitā – ekonomikas atlabšanai. Neskatoties uz to, EP dienaskārtībā ielānots darbs arī ar citām šībrīža aktualitātēm, un Latvijas interešu grupām tam jāseko un jābūt gatavām aizstāvēt mūsu intereses. Piedāvāju desmit, manuprāt, svarīgākās aktualitātes, ņemot vērā Latvijas iedzīvotāju intereses.

Eiropas Savienības daudzgadu budžets

Protams, EP šogad ir viens īpaši svarīgs uzdevums – apstiprināt Eiropas Savienības (ES) daudzgadu budžetu 2021.–2027. gadam.¹ To lieku vēl pirms svarīgākā desmitnieka.

Patlaban valstu līderu centieni vienoties nav izdevušies, un EP nostāja ir skaidra – “nesanāks izdarīt vairāk par mazāku naudu”. Deputāti uzskata, ka krīzes veselības aprūpē un migrācijas jomā pierāda spēcīga ES budžeta nepieciešamību. Viņi rosina jaunus ES finansēšanas avotus (“pašu resursus”) un ES budžeta līdzekļu piešķiršanu sasaitīt ar tiesiskuma principu ievērošanu valstīs.

Eiropas Parlamenta deputāti jau mudina Eiropas Komisiju (EK) izstrādāt ārkārtas rīcības plānu, ņemot vērā paredzamo kavēšanos ar daudzgadu budžeta pieņemšanu, lai aizsargātu ES atbalsta saņēmējus, piemēram, pilsētas, reģionus, studentus, pētniekus, lauksaimniekus, uzņēmējus un nevalstiskās organizācijas no problēmām, ko varētu radīt līdzekļu plūsmas

¹ Jautājumus un atbildes par ES daudzgadu budžetu 2021.-2027. gadam skatīt: European Parliament. (16.01.2020). Q&A on the EU's long-term budget (Multiannual Financial Framework, MFF). Izgūts (15.03.2020) no: A <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20200115IPR70326/q-a-on-the-eu-s-long-term-budget-multiannual-financial-framework-mff>

pārtrūkšana. Pašreizējais ES daudzgadu budžets 2014.–2020. gadam tika pieņemts tikai 2013. gada nogalē, un tas aizkavēja vairāku ES programmu īstenošanu.

Vienota minimālās algas aprēķināšana ES

Atgriežoties pie EP pamatpienākumiem – deputāti ir pilsoņu pārstāvji, tāpēc to prioritātes atspoguļo iedzīvotāju gaidas. Kā rāda EP Eiropabarometra pētījums, Latvijas iedzīvotāji no EP visvairāk sagaida sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanu.²

Vispirms jāuzsver, ka sociālā joma lielā mērā ir dalībvalstu, nevis Eiropas Savienības kompetence, tomēr daļa jautājumu tiek risināti ES līmenī – pieņemot likumus, ko pēc klasiskās procedūras rosina ES izpildvara Eiropas Komisija un pieņem ES likumdevēji Eiropas Parlaments un ES Padome (dalībvalstu ministri). EP vienmēr aktīvi piedalījies arī ES rīcības izstrādē nodarbinātības un sociālās politikas jomā.

Jau kopš ES integrācijas agrīnajiem posmiem EP bieži prasījis īstenot aktīvāku sociālo politiku, lai atspoguļotu pieaugošo ES nozīmīgumu ekonomikas jomā. 2017. gadā ES institūcijas un vadītāji izsludināja Eiropas Sociālo tiesību pīlāru. Lai to palīdzētu īstenot, 2020. gadā EK plāno šādas iniciatīvas: taisnīgu minimālo algu darba ņēmējiem, atjauninātu iniciatīvu “Garantija jauniešiem”, stratēģiju personām ar invaliditāti, “Zaļo grāmatu” par novecošanu u.tml.³

Politiskās diskusijas par vienotu minimālās algas aprēķināšanu ES līmenī sākās jau pagājušā gadsimta 90. gados, un EP uz to uzstāj jau kopš 2008. gada. To, ka katram darba ņēmējam ES ir jānodrošina taisnīga minimālā alga, vēl pirms amata ieņemšanas paziņoja EK prezidente Urzula fon der Leiena.⁴

² European Parliament. Eiropabarometrs par EP prioritātēm. Izgūts (15.03.2020) no: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-heard/eurobarometer/2019/parlemeter-2019-heeding-the-call-beyond-the-vote/national-factsheets/lv-lv-factsheet.pdf>

³ Oficiālā ES tīmekļa vietne. (14.01.2020). Komisija iepazīstina ar pirmajām pārdomām par spēcīgas sociālās Eiropas veidošanu taisnīgai pārejai. Paziņojums preseī. Izgūts (15.03.2020) no: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lv/ip_20_18

⁴ European Parliament. (03.02.2020). Fair minimum wages. *Background Note*. Izgūts (15.03.2020) no: http://www.epgencms.europarl.europa.eu/cmsdata/upload/e0e1d8c9-eb3b-4bf9-854d-786846dcbde/Background_note_EU_minimum_wage.pdf

Patlaban EK par šo tēmu sākusī pirmo konsultāciju posmu ar sociālajiem partneriem – uzņēmumiem un arodbiedrībām. ES izpildvaras mērķis ir noskaidrot, vai nepieciešama ES rīcība, un, ja nepieciešama – vai viņi vēlas par to vienoties savā starpā. EK pauž nostāju, ka minimālā alga visiem nebūs vienāda, taču tā vēlas, lai visas sistēmas būtu adekvātas, pietiekami aptverošas, ietvertu rūpīgas apspriedes ar sociālajiem partneriem, un lai tām būtu atbilstošs atjaunināšanas mehānisms.

Tiklīdz būs izstrādāti jauni dokumenti, EP sniegs savu viedokli un pildīs ES likumdevēja funkcijas. Eiropas Parlamentā ar šiem jautājumiem strādā Nodarbinātības un sociālo lietu komiteja.⁵ Latvijas pārstāve tajā ir Tatjana Ždanoka.

Latvijas interešu grupas jau aktīvi pauž savu viedokli lēmumu pieņēmējiem, piemēram, EP biroja Latvijā organizētajā debašu ciklā “Labāk kopā” viedokļu apmaiņai ar EP deputātiem, pasākumā, kurā piedalījās T. Ždanoka.

Kravas automašīnu vadītāju darba apstākļi

Kamēr minimālās algas aprēķināšanas jautājums vēl ir lemšanas sākuma stadijā, starp EP un ES Padomi jau panākta vienošanās par citu sociālu jautājumu – būtisku autotransporta nozares reformu. Tā sastāv no trim ES likumiem. Pirmkārt, kravas automašīnu vadītāju norīkošana darbā turpmāk tiks reglamentēta ES līmenī ar mērķi palielināt sociālo taisnīgumu un drošību uz ceļiem. Otrkārt, tiek uzlaboti autovadītāju atpūtas nosacījumi, kas arī palielinās drošību uz ceļiem, kā arī nodrošinās godīgu konkurenci. Treškārt, mainīti kabotāžas noteikumi (kabotāža ir papildu pārvadājumu veikšana citā valstī pēc tam, kad veikta pārrobežu piegāde) – nodrošināta godīga konkurence, izskausts sociālais dempings un “pastkastītes” uzņēmumi.

Par šo likumdošanas paketi tika lauzti šķēpi trīs gadus, un to oficiāli plānots apstiprināt pavasarī. Ar šo jautājumu strādā EP Transporta un tūrisma komiteja⁶, kurā Latviju pārstāv Andris Ameriks un Roberts Zīle.

Visu šo laiku Latvijas autopāravadātāju nozare aktīvi strādāja ar visiem ES lēmumu pieņēmējiem – EK, EP un ES Padomi – un, kaut arī pašreizējā

⁵ EP Nodarbinātības un sociālo lietu komitejas mājaslapa. Pieejama: <https://www.europarl.europa.eu/committees/lv/empl/home/highlights>

⁶ EP Transporta un tūrisma komitejas mājaslapa. Pieejama: <https://www.europarl.europa.eu/committees/lv/tran/home/highlights>

vienošnās, iespējams, mūsu interešu grupas līdz galam neapmierina, šis intensīvais laiks tām bija laba skola savu interešu aizstāvībā. Arī iepriekš minētajā debašu ciklā “Labāk kopā” A. Ameriks tikās ar Latvijas autopārvaldītājiem un pauda gatavību cīnīties, lai tie netiktu diskriminēti.

ES tirdzniecības līgumi ar trešo pušu partneriem

Nākamā joma, kurā Latvijas iedzīvotāji sagaida aktīvu EP iesaistīšanos, ir labvēlīgu apstākļu radīšana ekonomikas izaugsmei un ieguldījumiem, un tādējādi arī pilnīgas nodarbinātības panākšana ES valstīs. Šeit galvenais instruments ir ES daudzgadu budžets, taču EP dienaskārtībā ir vēl vairāki instrumenti, piemēram, ES tirdzniecības līgumi ar trešo pušu partneriem, kas atvieglo uzņēmēju sadarbību (mazina šķēršļus un nodevas) un tādējādi veicina uzņēmējdarbības attīstību un nodarbinātību.

Līdz ar Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai ārējās tirdzniecības politiku esam nodevuši ES rokās. Sarunas ES vārdā risina Eiropas Komisija, bet EP aktīvi seko līdzī šim procesam un sniedz savu vērtējumu par sarunu gaitu, jo Parlamentam šie tirdzniecības līgumi jāapstiprina.

ES pilnībā ir spēkā teju 40 tirdzniecības līgumi ar trešo pušu partneriem, no tiem jaunākie – ar Japānu un Dienvidāfriku. Daži līgumi ir spēkā daļēji, piemēram, ar Ukrainu un Kanādu. Vairāki tirdzniecības līgumi, kā, piemēram, ar Vjetnamu un Singapūru, ir ieviešanas noslēguma fāzē. Vienlaikus procesā ir arī citi. Patlaban gan apturētas sarunas ar ASV par transatlantisko tirdzniecības un ieguldījumu partnerību (TTIP), bet ES risina sarunas ar citiem nozīmīgiem partneriem. Sarunas par tirdzniecības nolīgumu ar *Mercosur* dibinātājvalstīm tiek uzskatītas par svarīgu atspēriena punktu lielākai piekļuvei Dienvidamerikas tirgum. ES ir arī sākusi sarunas par brīvās tirdzniecības līgumu ar Indonēziju, Austrāliju un Jaunzēlandi.

EP ar tirdzniecības līgumiem strādā Starptautiskās tirdzniecības komiteja⁷, kurā Latvijai pārstāv Sandra Kalniete. Latvijas interešu grupām ir svarīgi atcerēties, ka īpaši tirdzniecības līgumus vislabāk ietekmēt sarunu sākumposmā.

⁷ EP Starptautiskās tirdzniecības komitejas mājaslapa. Pieejama: <https://www.europarl.europa.eu/committees/lv/inta/home/highlights>

ES–Apvienotās Karalistes partnerība

Protams, ir vēl viens līgums, kas EP būs jāapstiprina – jaunā ES–Apvienotās Karalistes partnerība pēc pārejas posma pēc Lielbritānijas izstāšanās no ES šā gada februārī. EP vēlas, lai asociācijas nolīgums būtu pēc iespējas ciešāks un tā pamatā būtu trīs pilāri: ekonomiskā partnerība, partnerība ārlietās un konkrēti nozaru jautājumi. Tomēr deputāti uzsver, ka “trešā valsts” nevar baudīt tādas pašas priekšrocības kā ES dalībvalstis. Lielbritānijas valdībai, lai tā saglabātu tarifu un kvotu neierobežotu piekļuvi ES tirgum, jāaņem pārrādāt tiesību akti, kas regulē konkurenci, darba ņēmēju tiesības un vides aizsardzību, nodrošinot ES un Lielbritānijas normatīvu “dinamisku saskaņošanu”. Eiropas Parlamenta deputāti īpašu uzmanību velta zivsaimniecības nozarei, uzsverot, ka EP piekritīs nolīgumam vien tad, ja līdz 2020. gada jūnijam abas puses būs vienojušās par kopīgiem zivsaimniecības pārvaldes standartiem. Deputāti prasa arī garantijas iedzīvotāju tiesību un pārvietošanās brīvības jomā, attiecībā uz datu aizsardzību, finanšu pakalpojumiem, situāciju Īrijā, Eiropas Tiesas lomu strīdu izšķiršanā, ārpolitikas un drošības jomā utt.

Digitālais nodoklis

Ekonomikas izaugsmi veicina arī efektīva nodokļu politika. Jau vairākus gadus ES tiek diskutēts par digitālo nodokli lielajiem uzņēmumiem, tādiem kā *Google*, *Facebook* un *Amazon*, digitālo pakalpojumu jomā. Nodokļu jautājumos EP ir konsultatīva loma, taču EP kā pilsoņu pārstāvis var aicināt EK rīkoties un vēlāk dod ES Padomei savu slēdzienu. EP ar attiecīgu prasību nāca klajā jau 2016. gadā, un 2018. gadā EK piedāvāja digitālo pakalpojumu nodokli. 2018. gada nogalē EP pauda atbalstu šai iniciatīvai ar domu, ka dalībvalstīm būs iespēja piemērot nodokli ieņēmumiem arī gadījumā, ja uzņēmums fiziski neatrodas šajā teritorijā. Deputāti ar nodokli apliekamo pakalpojumu sarakstu aicina papildināt ar satura piegādi, izmantojot digitālās platformas, pat ja attiecīgais pakalpojums nepieder pakalpojuma sniedzējam. Tas ļautu nodokli piemērot arī, piemēram, *Netflix*.

ES Padomē ar vienprātības panākšanu nesokas tik raiti. Ņemot vērā digitālās jomas pārrobežu raksturu, Eiropas Komisijai uzdots vienlaikus pārstāvēt ES un panākt starptautisku risinājumu. Ja tas neizdosies līdz 2020. gada beigām, EK jārosina godīgs ES līmeņa risinājums. Eiropas Parlaments

turpinās cīnīties par taisnīgu nodokļu politiku Eiropā un vēlas nodrošināt, ka starptautiskie digitālie uzņēmumi maksā taisnīgu nodokļu daļu, kā to dara visi iedzīvotāji un mazie uzņēmumi.

Ar digitālo nodokli galvenokārt strādā EP Ekonomisko un monetāro jautājumu komiteja⁸, kurā Latviju pārstāv Inese Vaidere un Roberts Zile.

“Zaļais kurss”

Visā Eiropas Savienībā vissvarīgākā iedzīvotāju prioritāte ir cīņa ar klimata pārmaiņām, kas Latvijas iedzīvotāju skatījumā gan ir aiz sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas, labvēlīgu apstākļu radīšanas ekonomikas izaugsmei un pilnīgas nodarbinātības, investīcijām izglītībā, patērētāju tiesību uzlabošanas, drošas pārtikas, ārējo robežu aizsardzības un cīņas pret terorismu.

EP deputāti jau 2019. gada nogalē klimata jomā pasludināja ārkārtas stāvokli. Parlamentārieši vēlas līdz 2050. gadam panākt oglekļa neitralitāti (izmeši nepārsniedz absorbēto) un ierobežot globālo sasilšanu līdz 1,5 grādiem pēc Celsija. Divas jomas, kurās tiek prasīti nopietnāki ierobežojumi, ir aviācija un kuģniecība. EK piedāvājumu Eiropas Parlamenta deputāti atbalsta un pat prasa stingrāku politiku. EP arī uzskata, ka jāpalielina ES finansējums klimata pārmaiņu iniciatīvām, un tas, kā minēts raksta sākumā, ir viens no nesaskaņu iemesliem starp EP un ES Padomi sarunās par ES daudzgadu budžetu 2021.-2027. gadam.

Deputātiem diskutējot par “Zaļo kursu”, iezīmējās divas tēmas, ko iepriekš rosinājušas Latvijas interešu grupas un eksperti. Pirmā – kā finansēt energopāreju Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs. Otrā – kā nodrošināt, lai ES un trešo valstu rūpniecības nozares konkurētu pēc līdzīgiem nosacījumiem.

“Zaļais kurss” sastāvēs no vairākiem ES likumiem un stratēģijām.⁹ Pašlaik Latvijas interešu grupām aktīvi jāiesaistās ES lēmumu tapšanā. EP ar šo tēmu strādā Vides, sabiedrības veselības un pārtikas nekaitīguma

⁸ EP Ekonomisko un monetāro jautājumu komitejas mājaslapa. Pieejama: <https://europarl.europa.eu/committees/lv/econ/home/highlights>

⁹ European Parliament. (11.12.2019). European Green Deal. *At a glance*. Izgūts (15.03.2020) no: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/644205/EPRS_ATA\(2019\)644205_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/644205/EPRS_ATA(2019)644205_EN.pdf)

komiteja,¹⁰ kurā Latviju pārstāv Dace Melbārde un Inese Vaidere. Iepriekš minētajā debašu ciklā “Labāk kopā” I. Vaidere mūsu uzņēmējus jau aicināja uz ilgtspējīgu ekonomiku raudzīties kā iespēju, nevis problēmu.

“Taxonomy” jeb “zaļo investīciju” klasifikācija

Svarīgi atcerēties, ka visas ES politikas jomas tiks pieskaņotas “Zaļā kursa” mērķim. Viens no piemēriem ir jaunie ES noteikumi, kas nosaka, kuras investīcijas uzskatāmas par “zaļām”, tas ir – iet pareizā virzienā.

EP un ES Padome par šo likumu jau vienojusies, un pēc galīgas apstiprināšanas tas būs labs palīgs investoriem. Kā paredz “taxonomy” jeb “zaļo investīciju” klasifikācijas regulas projekts, izvērtējot, cik ilgtspējīga ir konkrētā ekonomikas aktivitāte, tiks ņemta vērā tās ietekme, mazinot klimata pārmaiņas, ūdens resursu ilgtspējīga izmantošana, aprites ekonomikas principu ievērošana, piesārņojuma mazināšana un bioloģiskās daudzveidības nodrošināšana. Kā saka EP ziņotājs (par jauno likumu atbildīgais EP deputāts), “zaļo investīciju” ieviešana ar mērķi nodrošināt ilgtspējīgas investīcijas ir nozīmīgākais sasniegums finanšu jomā kopš grāmatvedības rašanās.

EP ar šo tēmu strādā Ekonomikas un monetāro jautājumu¹¹ un Vides, sabiedrības veselības un pārtikas nekaitīguma komiteja¹², kurās strādā Dace Melbārde, Inese Vaidere un Roberts Zile no Latvijas.

Kaut darbs pie “zaļo investīciju” regulas jau gandrīz noslēdzies, Latvijas interešu grupām svarīgi sekot un dot savu vērtējumu nākamajai EK aktivitātei – videi kaitīgu aktivitāšu definēšanas.

Dzeramā ūdens pieejamība

“Zaļais kurss” ir gan visas ES vadmotīvs, gan arī var kļūt par ikviena no mums apņemšanos ikdienā. Saistībā ar šo jautājumu EP komitejas līmenī jau apstiprinājusi vienošanos ar otru ES likumdevēju ES Padomi ar mērķi uzlabot piekļuvi dzeramajam ūdenim, vienlaikus samazinot plastmasas pudeļu radīto atkritumu apjomu. Latvijā vidējais dzeramā krāna ūdens patēriņš uz

¹⁰ EP Vides, sabiedrības veselības un pārtikas nekaitīguma komitejas mājaslapa. Pieejama: <https://www.europarl.europa.eu/committees/lv/envi/home/highlights>

¹¹ EP Ekonomikas un monetāro jautājumu komitejas mājaslapa. Pieejama: <https://www.europarl.europa.eu/committees/lv/econ/home/highlights>

¹² EP Vides, sabiedrības veselības un pārtikas nekaitīguma komitejas mājaslapa. Pieejama: <https://www.europarl.europa.eu/committees/lv/envi/home/highlights>

mājsaimniecību ir viens no zemākajiem ES – 77 litri dienā (vidēji ES – 120), Lietuvā un Igaunijā vēl zemāks. ES dati rāda, ka 98,5% no pārbaudītajiem dzeramā krāna ūdens paraugiem atbilst standartiem.

Jaunais topošais ES likums paredz šo standartu vēl pastiprināt, kā arī ievieš minimālās higiēnas prasības materiāliem, kas nonāk tiešā saskarē ar ūdeni – caurulēm, krāniem u.tml. Tas arī uzliek par pienākumu dalībvalstīm sabiedriskās vietās ierīkot bezmaksas dzeramā ūdens piekļuves vietas. Saskaņā ar EK aplēsēm piekļuve labākas kvalitātes krāna ūdenim palīdzēs samazināt pudelēs pildītā ūdens patēriņu par 17%. Tas gan ļaus ietaupīt naudu, gan pozitīvi ietekmēs vidi. Svarīgi piebilst, ka šis ES likums tapis tiešā iedzīvotāju spiediena rezultātā caur Eiropas pilsoņu iniciatīvu “Tiesības uz ūdeni” (“Right2Water”).

Vides interešu grupas savas idejas turpmākajiem nepieciešamajiem pasākumiem var iesniegt EP Vides, sabiedrības veselības un pārtikas nekaitīguma komitejai, kur, kā minēju, Latviju pārstāv Dace Melbārde un Inese Vaidere.

Mākslīgais intelekts

Mākslīgais intelekts ir kļuvis par stratēģiski svarīgu jautājumu un arī ekonomikas dzinējspēku. EK Eiropas pieeju šai jomai balsta uz trijiem pīlāriem: veicinot investīcijas, sagatavojoties sociālekonomiskajām izmaiņām, ko rada mākslīgais intelekts, un nodrošinot ētisko un juridisko ietvaru.¹³ Par pēdējo jautājumu līdz 2020. gada 31. maijam notiek publiskās konsultācijas.¹⁴ Sagaidāms, ka pēc tām EK nāks klajā ar likumdošanas iniciatīvām.

EP nav likumdošanas iniciatīvas tiesību, taču, kā ierasts aktuālos jautājumos, EP jau sagatavojis vairākus ziņojumus par to, kādā virzienā redz ES politikas attīstību, īpaši saistībā ar mākslīgā intelekta ētiskajiem un juridiskajiem aspektiem.

EP strādā pie savas vīzijas trijos virzienos: par mākslīgajam intelektam piemērojamo civiltiesiskās atbildības režīmu, mākslīgā intelekta, robotikas un

¹³ European Commission. (25.04.2018). Communication Artificial Intelligence for Europe. Izgūts (15.03.2020) no: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/communication-artificial-intelligence-europe>

¹⁴ European Commission. Artificial Intelligence. Shaping digital future. Policy. Izgūts (15.03.2020) no: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/artificial-intelligence>

saistīto tehnoloģiju ētisko aspektu satvaru un intelektuālā īpašuma tiesībām saistībā ar mākslīga intelekta tehnoloģiju attīstību. Saistībā ar civiltiesiskās atbildības regulējumu ir patiesi daudz jautājumu, jo mākslīgā intelekta kļūdainas darbības gadījumā būs diezgan grūti izvērtēt un nošķirt nolaidīgu no nenolaidīgas rīcības. Savukārt runājot par mākslīgā intelekta ētiskajiem aspektiem, pēc deputātu domām, ir svarīgi nodrošināt, lai labumu no progresā gūst visa sabiedrība.¹⁵

Globāli šajos jautājumos EP deputāti sliecas uz Eiropas līmeņa regulējumu, jo datu migrācija neaprobežojas ar valstu robežām, turklāt tam jārezultējas regulās (tieši piemērojamos ES likumos), nevis direktīvās (kuras dalībvalstīm jāpārņem savā likumdošanā). Līdzšinējā pieredze ar direktīvām šajā jomā novedusi pie 27 dažādām pieejām šiem jautājumiem. Var prognozēt, ka šāda pieeja tiks atbalstīta no citu likumdošanā iesaistīto puses, jo dalībvalstis jau paudušas atbalstu koordinētai rīcībai mākslīgā intelekta jomā.

No Latvijas atbildīgajā Juridisko jautājumu komitejā¹⁶ gan nestrādā neviens deputāts, taču interešu grupas var uzrunāt Latvijas eiroparlamentāriešus un aicināt ietekmēt aktuālos jautājumus ar savu politisko grupu palīdzību. Deputāti jau ir guvuši pirmo ieskatu Latvijas interešu grupu pārstāvju viedoklī – atklātā uzklaušīšanā februāra beigās piedalījās arī SIA “Tilde” vadītājs Andrejs Vasiļjevs.

Austrumu partnerība pēc 2020. gada

Jautājums, kas svarīgs Latvijai – Austrumu partnerība pēc 2020. gada. 2009. gadā izveidotā programma paredz stiprināt attiecības starp ES un Armēniju, Azerbaidžānu, Baltkrieviju, Gruziju, Moldovu un Ukrainu. 2017. gadā Austrumu partnerības samītā Briselē tika pieņemta kopēja deklarācija ar reformu plānu “20 uzdevumi līdz 2020. gadam” ar uzsvaru uz četrām jomām: veselīgāka ekonomika un pilsoniskā sabiedrība, labāka pārvaldība un savienojamība. Taču svarīgi nodrošināt Austrumu partnerības atbilstību laikam un vajadzībām, tāpēc EK uzsāka konsultācijas par tās

¹⁵ Eiropas Parlaments. (20.02.2020). Kāpēc Eiropas Savienībai ir svarīgi nodrošināt mākslīgā intelekta mūsdienīgu regulējumu. Izgūts (15.03.2020) no: <https://www.europarl.europa.eu/news/lv/headlines/society/20200213STO72575/kapec-es-ir-svarigi-nodrosinat-maksliga-intelekta-musdienigu-regulejumu>

¹⁶ EP Juridisko jautājumu komitejas mājaslapa. Pieejama: <https://www.europarl.europa.eu/committees/lv/juri/home/highlights>

virzību pēc 2020. gada. Šis process noslēdzās 2019. gada beigās, un rezultāti nav publiski pieejami.

EP piedalās Austrumu partnerības augstākā līmeņa sanāksmēs (divreiz gadā), kā arī *Euronest* parlamentārajā asamblejā, ko veido EP deputāti un Austrumu partnerības valstu parlamentu deputāti un kuras viens no uzdevumiem ir pārbaudīt ES atbalstu šīm valstīm. EP arī pieņēmis dažādas rezolūcijas (politiskos viedokļus) par situāciju Austrumu partnerības valstīs, atbalsta to parlamentus un piedalās vēlēšanu novērošanā.

No Latvijas EP *Euronest* delegācijā¹⁷ ir Sandra Kalniete, Dace Melbārde un Nils Ušakovs, bet Ārlietu komitejā¹⁸, kas strādā ar šiem jautājumiem, – Sandra Kalniete un Nils Ušakovs.

Sieviešu tiesību jautājumi

Latvijā sievietes pelna par 14,1% mazāk nekā vīrieši. EP jau sen norādījis uz nepieciešamību mazināt nabadzību sieviešu vidū, kas ir vēl izteiktāka nekā starp vīriešiem. Prezentējot dzimumu līdztiesības stratēģiju 2020.–2025. gadam, kā vienu no pirmajiem konkrētajiem darbiem EK sola ieviest stingras prasības algu “caurspīdīgumam”, un līdz 28. maijam Latvijas interešu grupas var piedalīties konsultācijās par šo tēmu.¹⁹ EP deputāti gan norāda vēl uz vairākiem citiem ar to saistītiem steigšus risināmiem jautājumiem, piemēram, direktīva par lielāku sieviešu pārstāvniecību uzņēmumu vadībā ir iestrēgusi ES Padomē (dalībvalstu pusē).

Taču no mūsu skatupunkta vēl jāuzsver EP kritika dalībvalstīm, tajā skaitā Latvijai, kas nav ratificējušas Stambulas konvenciju vardarbības pret sievietēm novēršanai. Deputāti nosoda pret konvenciju vērstos uzbrukumus, dažās dalībvalstīs to kļūdaini interpretējot. Viņuprāt, vardarbība pret sievietēm jāiekļauj ES atzīto noziegumu katalogā, un nākamajā ES daudzgadu budžetā jāpiešķir atbilstošs finansējums ar dzimumu saistītas vardarbības novēršanai.

¹⁷ EP *Euronest* delegāciju mājaslapa. Pieejama: <https://europarl.europa.eu/delegations/lv/depa/home>

¹⁸ EP Ārlietu komitejas mājaslapa. Pieejama: <https://europarl.europa.eu/committees/lv/afet/home/highlights>

¹⁹ An official EU website. EU action for equal pay. https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/equal-pay/eu-action-equal-pay_lv#pay-transparency

Sieviešu tiesību interešu grupas aicinu vērsties pie EP Sieviešu tiesību un dzimumu līdztiesības komitejas²⁰, kurā nav deputātu no Latvijas, bet ir pārstāvētas abas kaimiņvalstis.

Kā aizstāvēt savas intereses?

ES lēmumi veido ap 80% Latvijas likumu. Lai Latvijas interešu grupas labāk saprastu, kā sekot līdzi ES likumu tapšanai, ir svarīgi, vai tās vienkārši vēlas būt informētas, vai arī ir gatavas iesaistīties aktīvāk. Abos gadījumos labs starta punkts ir EK un EP preses telpas,²¹ kur atrodamas saites uz plašāku informāciju. Tur atrodami arī lēmumprojektu numuri, pēc kuriem tālāk ES likumdošanas observatorijā²² var uzzināt precīzu statusu, iesaistītās institūcijas, kā arī atrast pilnus dokumentus. Kopskatu par ES likumdošanas progresu dažādās jomās var apskatīt EP likumdošanas vilciena vietnē.²³

Kad izprasts ES likuma projekta statuss, jāstrādā ar EK, ministrijām un EP. Latvijas eiroparlamentāriešu kontakti atrodami EP Latvijas biroja mājaslapā www.europarl.lv.²⁴ Ja ir vēlme ietekmēt ES politiku sev vēlamā virzienā, svarīgi sākt laikus, neskatoties uz ES likumdošanas salīdzinoši lēno gaitu.

Koronavīrusa krīzes likvidēšana

Kā jau minēju sākumā – patlaban viennozīmīgi EP galvenā prioritāte ir koronavīrusa krīzes likvidēšana. EK nekavējoties izteikusi priekšlikumus, un ES likumdevējiem – EP un ES Padomei – tie jāapstiprina. EP prezidents Dāvids Sasoli un arī atbildīgās EP komitejas jau paziņojušas par gatavību rīkoties pēc iespējas ātrāk. Plānots, ka visas ES valstis saņems atbalstu veselības sistēmām – materiālu atbalstu, līdzekļus slimnīcām un pētījumiem, lai

²⁰ EP Sieviešu tiesību un dzimumu līdztiesības komitejas mājaslapa. Pieejama: <https://europarl.europa.eu/committees/lv/femm/home/highlights>

²¹ EK preses telpa. Pieejama: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/home/lv> un EP preses telpa. Pieejams: <https://europarl.europa.eu/news/lv/press-room>

²² ES likumdošanas observatorijas mājaslapa. Pieejama: <https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/home/home.do>

²³ EP likumdošanas vilciena mājaslapa. Pieejama: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/>

²⁴ Latvijas eiroparlamentāriešu kontakti. Pieejami: <https://www.europarl.europa.eu/latvia/lv/latvijas-deput-ti.html>

pēc iespējas ātrāk izstrādātu vakcīnu. Otrs lēmuma projekts saistīts ar darbvietu, uzņēmumu un ekonomikas aizsardzību. Kā norāda EP prezidents, šajā situācijā jāaizmirst par jebkādu taupību, un dalībvalstīm ir tiesības tērēt visu, kas vajadzīgs, lai aizsargātu darba ņēmējus, pašnodarbinātos, uzņēmumus un bankas. No ES budžeta tam papildus pieejami vismaz 37 miljardi eiro. “Tik dramatisku krīzi neesam piedzīvojuši kopš Otrā pasaules kara. ... Galvenais atslēgas vārds Eiropai pašlaik ir solidaritāte,” uzsver D. Sasoli.

Cerībā uz to un arī uz drīzu atgriešanos ierastajā ES likumdošanas ritmā, novēlu Latvijas interešu grupām atcerēties, ka mūsu iedzīvotājiem Eiropa pieder tikpat daudz, cik citiem eiropiešiem, un savas intereses ne tikai var, bet vajag aizstāvēt. Kad lasīsiet šo žurnāla numuru, Latvija būs nosvinējusi 16 gadus ES. Eiropas lietās vairs neesam iesācēji, bet pilnvērtīgi spēlētāji.

Eiropas Savienības ilgtermiņa budžets ekonomikas atjaunošanai

Inese Allika,

Latvijas Bankas Starptautisko attiecību un komunikācijas pārvaldes ekonomiste

Pagājušajā gadā un šī gada sākumā pēc vairākkārtējiem mēģinājumiem Eiropas Savienības (ES) dalībvalstīm neizdevās panākt ilgi gaidīto vienošanos par ES daudzgadu budžeta ietvaru nākamajiem 7 gadiem laika posmā no 2021. līdz 2027. gadam. Par vairākiem jautājumiem dalībvalstis nespēja rast vienprātību un visiem pieņemamu kompromisu. Pašreizējā globālās Covid-19 pandēmijas situācijā ES vienotība un solidaritāte tiks testēta vairāk nekā jebkad ES pastāvēšanas vēsturē.

Latvija ES fondu piesaistē un izmantošanā ir sasniegusi zināmu briedumu – ir uzkrāta pieredze, gatavojot un īstenojot ES projektus, daudzās Latvijas ekonomikā svarīgās jomās ir ieguldīti ievērojami ES fondu līdzekļi. Arī nākamajā daudzgadu budžeta periodā ES prioritātes atbilst Latvijas interesēm un sniedz jaunas iespējas. Svarīgi būs nevis “apgūt”, bet “gudri ieguldīt” ES fondus, lai šis finansējums palīdzētu atgūties pēc Covid-19 pandēmijas, kā arī sekmētu Latvijas tautsaimniecības ilgtspējīgu izaugsmi un dotu ieguldījumu attiecībā uz tādiem ES kopējiem ilgtermiņa izaicinājumiem kā klimata pārmaiņu mazināšana, digitālās ekonomikas iedzīvināšana un globālās konkurētspējas veicināšana.

Atslēgvārdi: Covid-19, daudzgadu budžeta ietvars, digitālā ekonomika, Eiropas Savienība, ES fondi, ilgtspējīga izaugsme, klimata pārmaiņas, solidaritāte.

Last year and at the beginning of this year, after several attempts, European Union (EU) Member States failed to reach the long-awaited agreement on the EU's multiannual financial framework (MFF) for the next 7 years (2021-2027). Member States failed to reach a consensus and an acceptable compromise on a number of issues. In the context of the global Covid-19 pandemic, EU unity and solidarity will now be tested more than ever in EU history.

Latvia has reached a certain maturity in attracting and using EU funds - it has accumulated experience in preparing and implementing EU projects, and significant EU funds have been invested in many important areas for the Latvian economy. Also in the next MFF, the EU priorities correspond to Latvia's interests and provide new opportunities. It will be important not to "absorb" but to "wisely invest" EU funds in order to recover from the Covid-19 pandemic, as well as to promote sustainable economic growth in Latvia and contribute to the common long-term challenges of the EU such as climate change mitigation, revival of the digital economy and promoting global competitiveness.

Keywords: Covid-19, climate change, digital economy, EU funds, European Union, Multiannual financial framework (MFF), solidarity, sustainable growth.

Ievads

ES ilgtermiņa budžets būs svarīgs rīks Covid-19 pandēmijas radīto seku mazināšanai un Eiropas ekonomikas atjaunošanai.

Novērtējumi par Covid-19 seku ietekmi uz pasaules un Eiropas valstu tautsaimniecībām ir atšķirīgi, taču tie uzrāda būtisku ekonomiskās aktivitātes sašaurināšanos. Covid-19 straujā izplatīšanās rada lielu nenoteiktību un krasu tirgus dalībnieku noskaņojuma kritumu, kā arī ievērojamus uzņēmējdarbības traucējumus. Covid-19 atstāj iespaidu uz ikvienu iedzīvotāju un ekonomikas sektoru. Kopējā ietekme uz tautsaimniecību lielā mērā būs atkarīga no koronavīrusa izplatīšanās un tā apkarošanai noteikto ierobežojumu apjoma un ilguma.

Lai gan negatīvo ietekmi valstis un ES institūcijas visiem spēkiem cenšas kompensēt ar apjomīgām fiskālās politikas iniciatīvām, kā arī ļoti atbalstošu centrālo banku monetāro politiku, ir skaidrs, ka pēc iespējas ātrākai ekonomiskās aktivitātes un zaudēto darba vietu atjaunošanai būs nepieciešama kopīga aktīva rīcība gan nacionālā, gan starptautiskā līmenī. Piemēram, Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (ESAO) ģenerālsēkretārs Anhels Gurijs (*Angel Gurría*) jau ir mudinājis domāt par sava veida "globālo Māršala plānu".¹ Arī smagi skartās Spānijas, Itālijas un

¹ OECD. (26.03.2020). Tackling coronavirus (COVID-19). Izgūts (01.04.2020) no: <http://www.oecd.org/coronavirus/en/>

citu valstu politiķi cer uz kopīgu ES rīcību un atbalstu, tāpēc ES līmenī tuvāko mēnešu laikā tiks meklēti risinājumi pēc iespējas ātrākai Eiropas ekonomikas “restartēšanai”.

Viens no ES rīcībā jau esošajiem rīkiem ir ES ilgtermiņa budžets, kas arī pēc 2007.–2008. gada globālās finanšu krīzes sniedza būtisku ieguldījumu Eiropas ekonomikas izaugsmes veicināšanā un darba vietu radīšanā. Lai gan šī raksta tapšanas laikā vēl nav skaidras konkrētas aprises ES ilgtermiņa budžeta pielāgošanai, lai atgūtos pēc Covid-19 pandēmijas, taču ir skaidrs, ka ES dalībvalstīm šī gada laikā būs jāpanāk vienošanās par tādu ES ilgtermiņa budžetu, kas spēj palīdzēt Covid-19 pandēmijas radīto seku mazināšanai un Eiropas ekonomikas atjaunošanai, kā arī pielāgoties citiem ilgtermiņa izaicinājumiem, piemēram, klimata pārmaiņu mazināšanai un digitālās ekonomikas iedzīvināšanai.

Sagaidāms, ka prioritāšu un vajadzību ES dalībvalstīm būs daudz, taču, kā zināms, ES budžeta apjoms līdz šim ir bijis samērā neliels² salīdzinājumā ar dalībvalstu nacionālajiem budžetiem, tāpēc ES finansējums allaž tika novirzīts tām ES prioritārajām jomām un reģioniem, kur tas visvairāk ir bijis nepieciešams. Tajā pašā laikā līdz ar Apvienotās Karalistes izstāšanos un dalībvalstu nevēlēšanos būtiski palielināt savas iemaksas sagaidāms, ka ES budžetā būs mazāk līdzekļu, un dalībvalstīm nāksies meklēt veidus, kā iespējams paveikt vairāk ar mazāku finansējumu.

Tāpēc rakstā tālāk apskatīšu, kā Latvijai sokas ar esošā plānošanas perioda (2014.–2020. gads) finansējuma piesaisti, kādas atziņas varam likt lietā no līdzšinējās ES fondu izmantošanas pieredzes un ko varam sagaidīt no ES budžeta nākamajos 7 gados.³

² ES budžets šajā plānošanas periodā (2014.–2020. gads) veidoja apmēram 1% no ES nacionālā kopienākuma (NKI).

³ Raksts tapis, ņemot vērā atziņas un secinājumus, kas tika pausti Latvijas Bankas 2020. gada 30. janvārī rīkotajās ekspertu sarunās “No naudas “apgūšanas” uz gudru ieguldīšanu”. Avots: Makroekonomika. Ekspertu sarunas. Izgūts (01.04.2020) no: <https://www.makroekonomika.lv/ekspertu-sarunas>

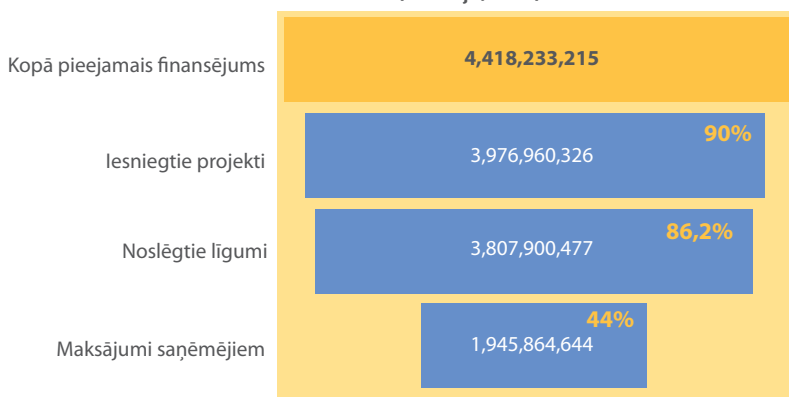
ES fondu devums Latvijai

Šobrīd vēl aktīvi notiek 2014.–2020. gada plānošanas perioda finansējuma piesaiste, šo projektu ieviešana turpināsies līdz 2023. gadam.

Latvijas Izaugsmes un nodarbinātības veicināšanas programmas ietvaros līdz 2020. gada martam ir noslēgti līgumi, piesaistot 3,8 miljardus eiro ES fondu naudas – t.i., 86% no 4,4 miljardiem eiro, kas Latvijai šajā plānošanas periodā ir pieejami šīs programmas ietvaros no Eiropas Reģionālās attīstības fonda, Kohēzijas fonda, Eiropas Sociālā fonda un Jauniešu nodarbinātības iniciatīvas. 1,9 miljardi eiro jeb 44% no ES fondu naudas jau ir izmaksāti finansējuma saņēmējiem.⁴

1. attēls

ES fondu ieviešanas statuss (ES daļa, eiro) uz 29.02.2020

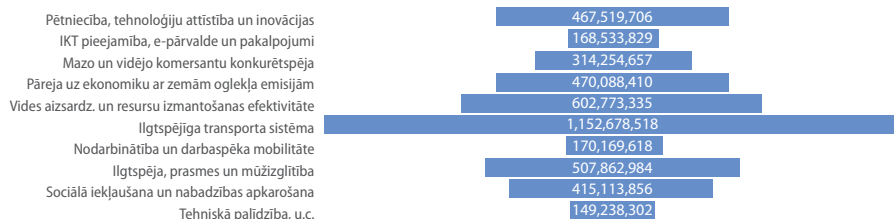
Avots: Finanšu ministrija

Kā redzams 2. attēlā, ES finansējums tiek novirzīts daudzās Latvijai svarīgās jomās, sekmējot gan cilvēkkapitāla, gan infrastruktūras attīstību, kopumā nostiprinot un paplašinot tautsaimniecības izaugsmes iespējas. Saskaņā ar Finanšu ministrijas novērtējumu ES fondu investīcijas gan 2018., gan 2019. gadā palielināja reālā IKP pieauguma tempu par 1,2 procentpunktiem.

⁴ ES Fondi. Ieviešanas progress. Izgūts (01.04.2020) no: <https://www.esfondi.lv/finansu-un-raditaju-plani-to-izpilde>

2. attēls

ES fondu finansējuma sadale prioritārajos virzienos (eiro, 2014-2020 plānošanas periodā)

Avots: Finanšu ministrija

Latvija arī turpmāk saņems vairāk nekā iemaksās

Sagaidāms, ka arī pēc 2020. gada Latvija būs neto saņēmēja no ES budžeta, un ES fondu atbalstu varēs saņemt daudzās Latvijai svarīgās jomās.

Šajā ES ilgtermiņa budžeta (2014.–2020. gads) plānošanas periodā Latvija ir ceturta lielākā neto saņēmēja starp visām ES dalībvalstīm, par katru ES budžetā iemaksāto eiro saņemot atpakaļ aptuveni 4 eiro.

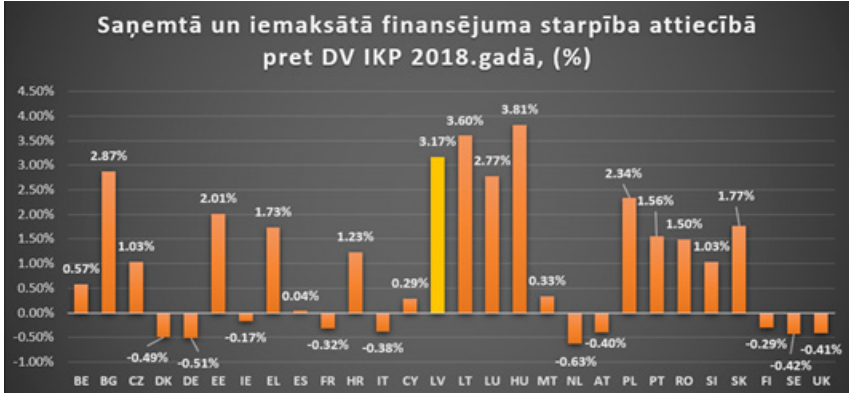
Līdz šim ES budžetā tādas valstis kā Vācija, Francija, Apvienotā Karaliste, Nīderlande, Dānija, Zviedrija, Somija, Austrija, arī Itālija (tā sauktās neto maksātājvalstis), ir vairāk iemaksājušas, nekā saņēmušas. Savukārt tādas valstis kā Polija, Čehija, Rumānija, Grieķija, Latvija, Ungārija, Spānija, Slovākija, Bulgārija u.c. no ES budžeta saņem vairāk, nekā tajā iemaksā (tā sauktās neto saņēmējvalstis). Latvijas neto bilance visus iepriekšējos gadus kopš iestāšanās ES ir bijusi pozitīva. (3. attēls)

Kā redzams 4. attēlā, 2018. gadā, salīdzinot iemaksas un saņemto finansējumu, lielākās neto maksātājvalstis par vienu iemaksāto eiro pretī saņem daļu no tā jeb 0,3 līdz 0,8 eiro centus. Savukārt neto saņēmējvalstu iemaksāto un saņemto eiro attiecība svārstās no 2 līdz 5 eiro par katru iemaksāto eiro. **Tā, piemēram, Latvija par katru 2018. gadā ES budžetā iemaksāto eiro no tā atpakaļ ir saņēmusi virs 4 eiro.**

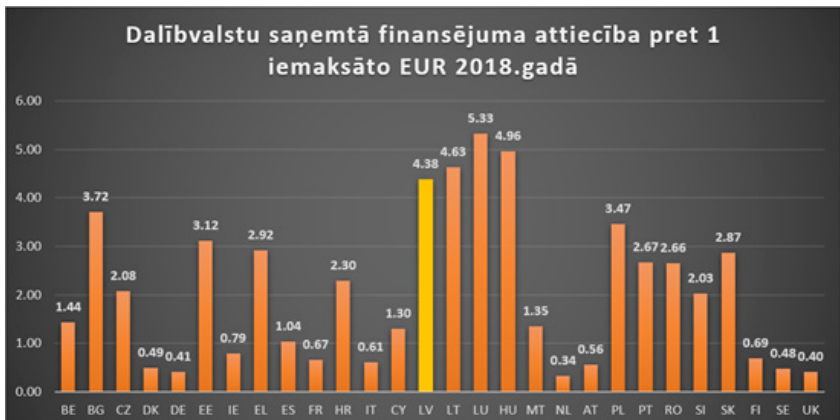
Turklāt, izsakot neto bilanci pret katras dalībvalsts labklājības līmeni, lielākajām dalībvalstīm negatīvās bilances ir ļoti niecīgas – tās neveido pat

1% no to IKP. Savukārt saņēmējvalstu pozitīvā bilance un rādītāji norāda uz vērā ņemamu ieguldījumu IKP veidošanā.

3. attēls

Avots: Finanšu ministrija. ES un ES budžets. Izgūts: https://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/es_un_es_budzets/#_ftn5

4. attēls

Ņemot vērā dažādus līdzšinējos priekšlikumus par ES ilgtermiņa budžetu, sagaidāms, ka arī pēc 2020. gada, tāpat kā līdz šim, no ES budžeta saņemsim vairāk, nekā iemaksāsim.

5. attēls

	2014-2020	2021-2027 Dažādu priekšlikumu skaitliska amplitūda (Eiropas Komisijas, Somijas prezidentūras, u.c.)
ES ilgtermiņa budžeta kopējais apjoms	1.03 ⁽¹⁾ % no ES 27 NKI	1.07-1.1% no ES 27 NKI
LATVIJAI pieejamais finansējums	7.9 miljardi	~7.0-7.7 miljardi
<i>tai skaitā:</i>		
KOHĒZIJAS politikas piešķirums	4.9 miljardi	3.7-4.3% miljardi
LAUKSAIMNIECĪBAS politikas piešķirumi	2.7 miljardi	2.8-3.2 miljardi
CITAS POLITIKAS	~0.53 miljardi	~0.2-0.67 miljardi
EIRO PAR KATRU IEMAKSATO EIRO	4.2	~2.8-3.0

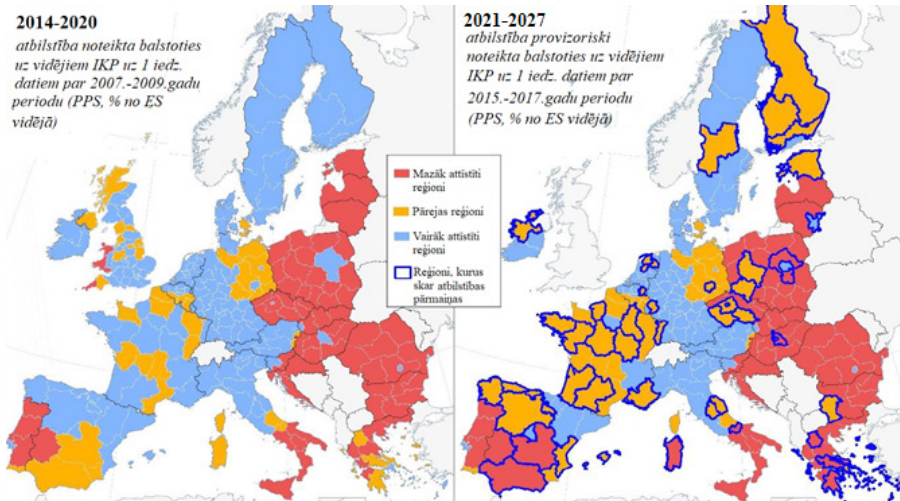
Avots: Provizorisks autores aprēķins, ņemot vērā 2018. gada cenas; [1] Ieskaitot Eiropas Attīstības palīdzības fondu (EDF), kas šobrīd ir ārpus ES daudzgadu budžeta.

Kā redzams 5. attēlā, būtisku atbalstu joprojām saņemsim Kohēzijas politikas ietvaros.

Kohēzijas politikas piešķirumu apmēru noteiks vairāki faktori, par kuriem vēl notiek diskusijas, taču īpaši svarīga, tāpat kā līdz šim, būs reģionu klasifikācija atbilstoši iekšzemes kopproduktam (IKP) uz 1 iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes standarta (PPS), iedalot ES reģionus 3 grupās: mazāk attīstīti reģioni – zem 75% no ES vidējā rādītāja; pārejas reģioni – robežās no 75% līdz 100% no ES vidējā rādītāja; vairāk attīstīti reģioni – virs 100% no ES vidējā rādītāja.

Veicot provizoriskus aprēķinus par reģionu atbilstību šai klasifikācijai (skat. salīdzinājumu 6. attēlā), ir sagaidāms, ka plānošanas periodā no 2021. līdz 2027. gadam ievērojami palielināsies “pārejas reģionu” skaits, tajā skaitā arī Igaunija ietilps šajā kategorijā. Taču Latvija joprojām varētu saglabāt atbilstību mazāk attīstīta reģiona statusam un, tāpat kā līdz šim, šajos reģionos būs iespējama vislielākā Kohēzijas politikas atbalsta intensitāte.

6. attēls

Avots: Eurostata dati. (02.2020). Izgūts: www.cpmr.org

Kā redzams attēlā, Kohēzijas politikas atbalsta plānošanā parasti tiek ņemti vērā vēsturiskie statistikas dati, piemēram, nosakot reģionu klasifikāciju 2014.–2020. gada plānošanas periodā, pamatā tika ņemti vērā vidējie IKP rādītāji par 2007.–2009. gada periodu, taču nākamajā plānošanas periodā (2021.–2027. gads) papildus vidējiem IKP rādītājiem par 2015.–2017. gada periodu visdrīzāk jāreķinās arī ar kādiem papildu kritērijiem Kohēzijas politikas atbalsta intensitātes noteikšanā, kas ņems vērā arī COVID-19 pandēmijas radītās sekas.

Latvija arī pēc 2020. gada var cerēt uz ievērojamu atbalstu lauksaimniecībai un lauku attīstībai.

Attiecībā uz ES budžeta finansējumu Kopējai lauksaimniecības politikai vēl sagaidāmas aktīvas sarunas kompromisa meklējumos, jo ES šīs politikas ietvaros cenšas panākt vairākus mērķus, tajā skaitā arī ar pielāgošanos klimata pārmaiņām. Latvijas interesēs ir svarīgi nodrošināt arī godīgu konkurenci starp ES lauksaimniekiem, jo pagaidām tiešmaksājumu līmenis Latvijā būtiski atpaliek no ES vidējā līmeņa.

Jaunas es prioritātes

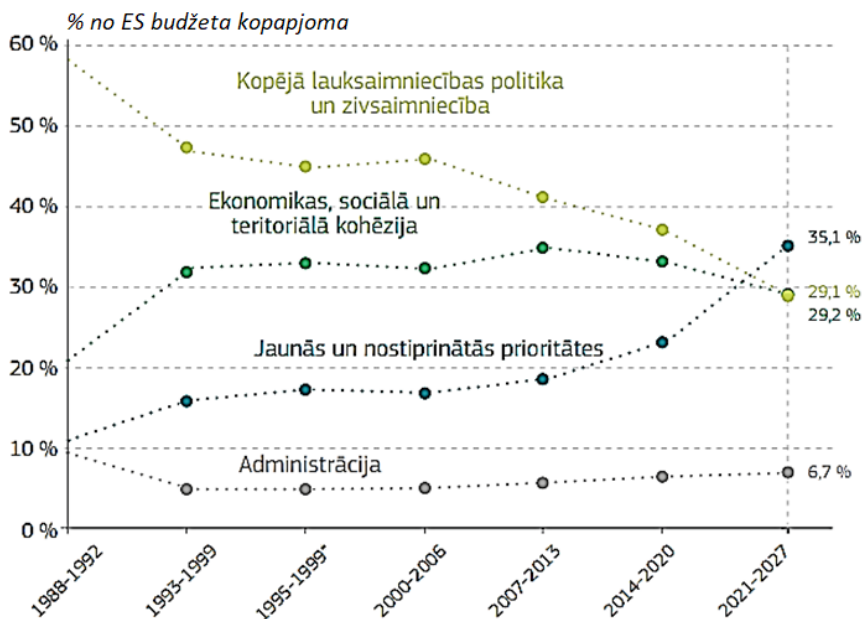
Papildu iespējas nākamajā plānošanas periodā radīsies saistībā ar jaunām ES līmeņa prioritātēm.

Pēc 2020. gada prioritāte nr. 1 noteikti būs atgūšanās pēc Covid-19 radītajām sociālekonomiskajām sekām, un tam tiks pielāgotas visas ES politikas jomas, taču nekur nepazudīs tādi ES ilgtermiņa izaicinājumi un mērķi, kurus 2019. gadā, sākot darbu, nedefinēja jaunā Eiropas Komisija Urzulas fon der Leienas vadībā – t.i., Eiropai jākļūst zaļākai, viedākai, sociāli taisnīgākai, konkurētspējīgākai.

Līdz šim ES budžetā dominēja divas jomas – kopējā lauksaimniecības politika un kohēzijas politika, kas vērsta uz sociālekonomisko attīstības atšķirību izlīdzināšanu ES. Kā redzams attēlā, vēsturiski šīm divām jomām tika novirzīta lielākā daļa no ES budžeta kopa joma. Taču līdz ar jauniem izaicinājumiem un prioritātēm ES līmenī pakāpeniski veidojas arī citi atbalsta virzieni (pētniecība, inovācijas, izglītība, drošība u.c.), kur finansējums pārsvarā nav sadalīts vai “iezīmēts” konkrētām valstīm, bet tā saņemšana ir atkarīga no pašu dalībvalstu, tās uzņēmēju, pētniecības iestāžu u.c. potenciālo atbalsta saņēmēju prasmes līdzvērtīgā sacensībā piesaistīt ES līdzekļus.

Tātad Latvijas neto bilanci būs iespējams uzlabot, piesaistot finansējumu no ES tiešās pārvaldības programmām, prioritāros ES budžeta atbalsta virzienos, piemēram, zinātnes izcilībai un inovācijām no programmas “Apvārsnis”; izglītībai un apmācībām no “Erasmus+”; uzņēmējdarbības atbalstam no InvestEU fonda; 5G tīklu un kiberdrošības jomā no programmas “Digitālā Eiropa”; vides un klimata projektiem no “LIFE+” un citām programmām, aizsardzības jomā no Eiropas Aizsardzības fonda u.c.

7. attēls

Avots: Eiropas Komisijas priekšlikums, 2018. gada maijs

Jaunas iespējas latvijai

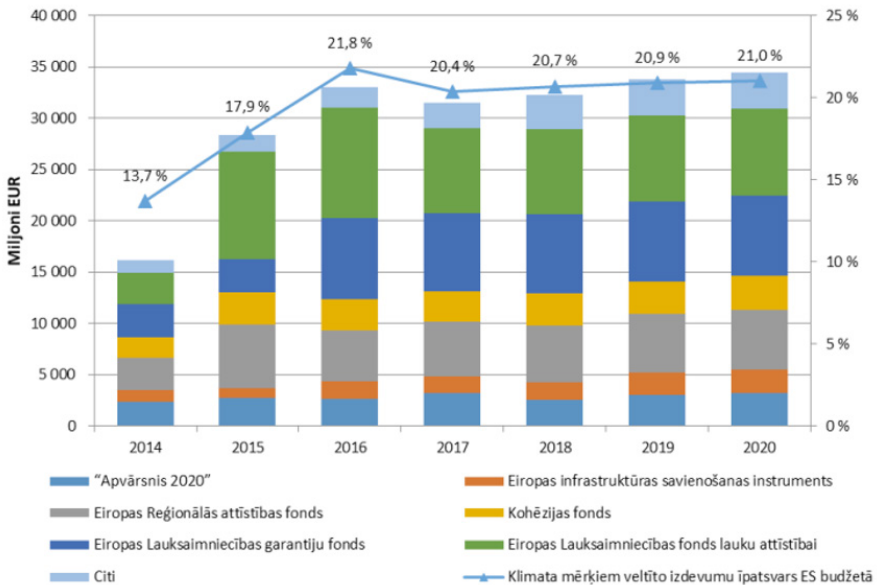
Jaunās ES prioritātes atbilst arī Latvijas interesēm, un tās piedāvā jaunas iespējas un mudina uz domāšanas maiņu, lai pielāgotos ilgtermiņa izaicinājumiem.

Piemēram, nepieciešamība **pāriet uz videi un klimatam draudzīgāku ekonomiku** ir nenovēršama. Jo ātrāk tiks mainīta attieksme, ka klimata pārmaiņu mazināšanas mērķi ir drauds attīstībai, jo konkurētspējīgāki mēs būsīm nākotnē.

Plānošanas periodā no 2014. līdz 2020. gadam ES budžetā klimata mērķiem tika novirzīti apmēram 20% no kopējā finansējuma dažādu ES politiku un instrumentu ietvaros (skat. 8. attēlā), bet turpmāk šo īpatsvaru ir plānots palielināt, novirzot vairāk – apmēram 30%.

8. attēls

Izdevumi klimata mērķiem ES budžetā (2014–2020) (miljoni EUR un % no ES budžeta)

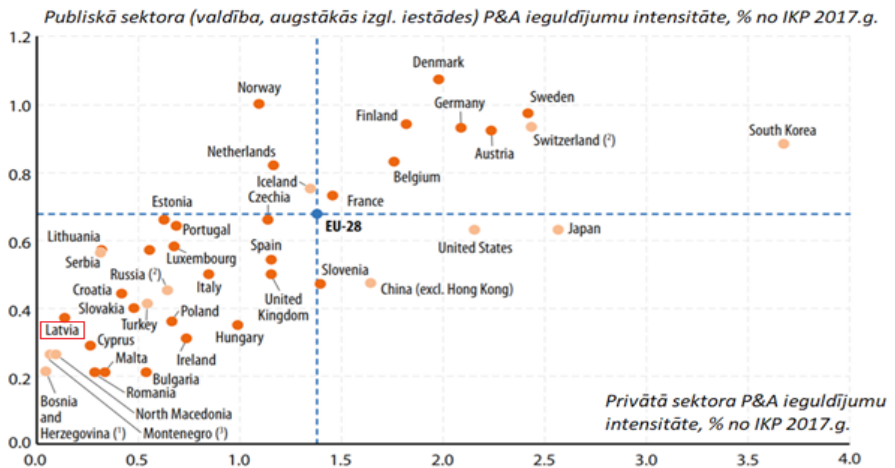

Avots: Eiropas Komisija

Tas paver arī Latvijai jaunas iespējas savu klimata mērķu sasniegšanai, kas nepārprotami prasīs ievērojamas publiskās un privātās investīcijas, piemēram, energoefektivitātes uzlabošanā, atjaunojamo energoresursu plašākā izmantošanā, atkritumu apsaimniekošanā, bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai u.c. jomās.

Zinātne un pētniecība noteikti ir tā joma, kurā ieguldījumi ir ilgtermiņa investīcijas. Nākamajos gados būs ļoti svarīgi kāpināt gan publiskā, gan privātā sektora ieguldījumus pētniecībā un attīstībā (P&A), kas Latvijas ilgtermiņa izaugsmei un konkurētspējai ir vitāli svarīgi. Kā redzams 9. attēlā, salīdzinājumā ar citām ES dalībvalstīm situācija ir diezgan bēdīga, turklāt attiecībā uz publisko finansējumu Latvija līdz šim ir bijusi ļoti atkarīga no ES fondu finansējuma atbalsta. Pagaidām Latvija ir tālu no pašas nospraustā P&A mērķa – 2020. gadā sasniegt 1.5% no IKP.

9. attēls

Avots: Eurostat dati (online data code: rd_e_gerdtot); (¹) 2014 data. (²) 2015 data. (³) 2016 data.

Tāpēc Latvijas interesēs ir pēc iespējas vairāk startēt tādās ES centralizēti pārvaldītās un šobrīd ES līmenī īpaši atbalstītās programmās kā “Apvārsnis”, kas sniedz iespējas stiprināt zinātnisko un tehnoloģisko bāzi, kā arī sekmēt augsta līmeņa inovāciju radīšanu un to ieviešanu ražošanā.

Neskatoties uz lielu konkurenci, iepriecina tas, ka laika gaitā ir ievērojami augusi Latvijas dalībnieku aktivitāte, kā arī no ES saņemtā finansējuma apjoms (skat. 10. un 11. attēlu).

Tas vieš cerības, ka arī pēc 2020. gada Latvija spēs izmantot papildu finansējuma iespējas šīs programmas ietvaros.

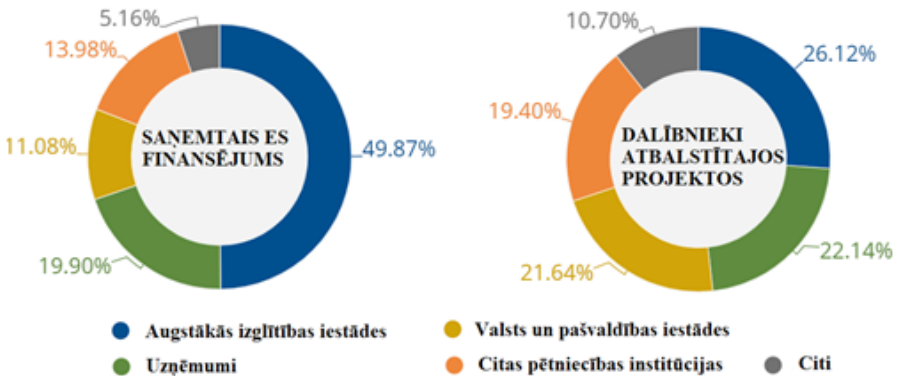
10. attēls

	2007–2013	2014–2020
 Projektu pieteikumi	1127	2356
 Atbalstītie projekti	240	320
 ES finansējums (milj. €)	49	79.4

Kā redzams 11. attēlā, ES līmenī atbalstītos projektus ir izdevies sagra-
tāvat gan valsts, pašvaldības iestādēm un augstākās izglītības iestādēm, gan
uzņēmumiem un citām pētniecības iestādēm.

Pēc saņemtā finansējuma apjoma līdera pozīcijās ir augstākās izglītības
iestādes (saņemot gandrīz 50% no šajā periodā Latvijā piesaistītā finansē-
juma). Īpaši var izcelt Latvijas Universitātes Cietvielu fizikas institūtu ar
piesaistītiem 13,92 miljoniem eiro un Rīgas Tehnisko universitāti, kas piesais-
tījusi virs desmit miljoniem eiro.⁵ Taču gandrīz 20% no saņemtā finansējuma
ir piesaistījuši uzņēmumi.

11. attēls. Latvijas sekmes ES programmā “Apvārsnis” (2014–2020), dati: 2020. gada
janvāra vidus

Avoti: Eiropas Komisija, Valsts izglītības attīstības aģentūra, “Apvārsnis 2020”
Nacionālais kontaktpunkts.

Veiksmīga dalība šādās ES līmeņa programmās prasa arī domāšanas un
pieejas maiņu. Piemēram, šīs programmas projektos bieži vien svarīgs ele-
ments ir tas, vai projekts sniedz devumu sabiedrībai aktuālu problēmu risi-
nāšanā (saistībā ar klimata pārmaiņām, urbanizāciju u.c.), vai tas ir potenciāli
veiksmīgi komercializējams. Īpaši tiek atbalstīti projekti, kuru īstenošanā
piedalās vairāki partneri (no dažādām valstīm un/vai dažādām darbības
jomām). Arī Latvijas pieteicējiem ir izdevies mainīt mūsu “viensētnieku” dabu

⁵ Valsts izglītības attīstības aģentūra (VIAA). Apvārsnis 2020. Nacionālais kontaktpunkts.
Izgūts (01.04.2020) no: www.viaa.gov.lv

un visvairāk ir īstenoti projekti sadarbībā ar Vācijas, Spānijas, Itālijas, Beļģijas un Nīderlandes u.c. valstu institūcijām. Piemēram, šāds projekts ir līdzdalība Āfrikas cūku mēra vakcīnas izstrādē.⁶

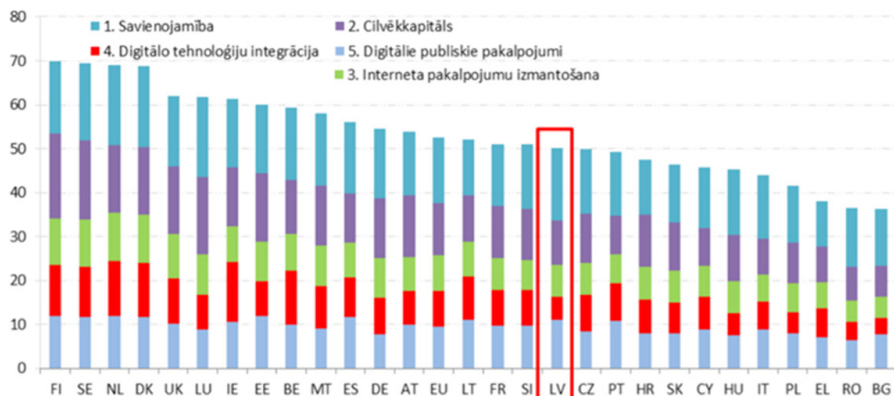
Vēl viens būtisks darbības virziens, kas tiek atzīts par prioritāru ES līmenī un arī Latvijas gadījumā būtiski ietekmēs ekonomiskās izaugsmes potenciālu, ir **digitalizācijas radīto iespēju izmantošana**.

Digitalizācija ir nenovēršams attīstības process, kura rezultātā rodas jaunas darba vietas un iespējas, taču tas prasa gan papildu kapitāla ieguldījumus, gan zināšanas un prasmes.

Arī Covid-19 pandēmijas laikā ir acīmredzams, ka valsts institūciju, iedzīvotāju un uzņēmumu spēja izmantot digitālo tehnoloģiju sniegtās iespējas ir ļoti svarīga šādās ārkārtas situācijās. Šī pieredze tikai pastiprinās nepieciešamību pilnveidoties šajā jomā un novirzīt tam arī ES budžeta atbalstu.

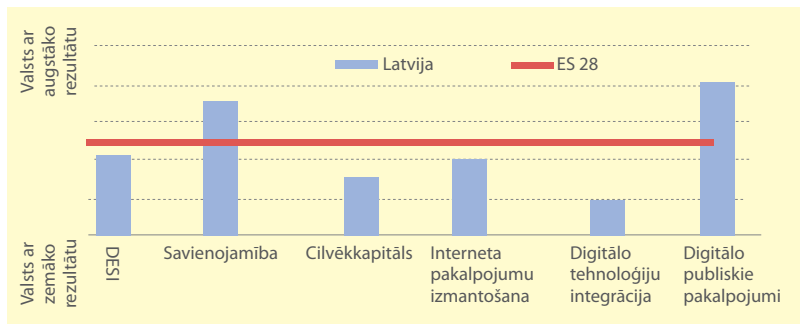
Kā redzams attēlā, saskaņā ar 2019. gada Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksu (DESI) 28 ES dalībvalstu vidū Latvija bija 17. vietā. Latvija uzrāda relatīvi labus rādītājus attiecībā uz pieejamo infrastruktūru un digitālajiem publiskajiem pakalpojumiem, taču vēl ir ļoti daudz darāmā, lai uzlabotu sabiedrības prasmes un jauno digitalizācijas sniegto iespēju izmantošanu.

12. attēls

⁶ VIAA. "Apvārsnis 2020" projekts "Droša DIVA vakcīna Āfrikas cūku mēra slimības kontrolei un izskaušanai. Izgūts (01.04.2020) no: <https://www.bior.lv/lv/apstiprinats-eiropas-komisijas-programmas-apvārsnis-2020-projekts-drosa-diva-vakcina-afrikas-cuku-mera-slimibas-kontrolei-un-izskausanai-nr862874>. Citus Latvijas dalībnieku pieredzes stāstus var apskatīt VIAA YouTube kanālā.

13. attēls

Avots: Eiropas Komisija. DESI 2019. Izgūts: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>

Finanšu instrumentu potenciāls

Tā kā vajadzību ir daudz, bet nav sagaidāms, ka Latvijai pieejamais finansējums kopumā varētu būtiski pieaugt salīdzinājumā ar esošo plānošanas periodu, nākotnē tālredzīgi jāizvēlas ne tikai ES fondu ieguldīšanas virzieni, bet arī veidi, piemēram, **jāizvērtē arī līdz šim izmantoto finanšu instrumentu devums un to plašākas izmantošanas iespējas.**

Līdzšinējā pieredze liecina, ka finanšu instrumenti (aizdevumi, garantijas, ieguldījumi kapitālā u.c.) piedāvā jaunas iespējas ES fondu efektīvākai izmantošanai.

Atšķirībā no grantiem (neatmaksājamas vienreizējas subsīdijas) ar finanšu instrumentu palīdzību rodas iespēja izsniegt atbalstu vairākkārt, aptverot plašāku uzņēmēju loku, kā arī ir iespēja multiplicēt publiskos līdzekļus, piesaistot papildu privātos un publiskos līdzekļus, lai papildinātu sākotnēji pieejamo ES finansējumu.

Šādi projekti varētu veicināt arī saņēmēju rīcības/subsīdiju kultūras maiņu, mazinot iespēju kļūt atkarīgiem no ES fondu atbalsta. Turklāt, tā kā atbalstītajiem projektiem ir jābūt ilgtspējīgiem, nevis tādiem, kuri ieviesti, jo ir pieejama nauda, tad potenciāli sagaidāma arī lielāka saņēmēju iesaiste un atbildība, veicinot arī projektu kvalitātes uzlabojumus.

Latvijā visu veidu fondu finansēto finanšu instrumentu atbalsta administrēšanai ir izveidota nekomerciāla rakstura attīstības finanšu institūcija “Altum”, kas sniedz vairāk nekā 20 finanšu instrumentu produktus Latvijas uzņēmējiem. Vairāki finanšu instrumenti tapuši ES fondu 2014.–2020. gada plānošanas perioda atbalsta ietvaros. Arī Covid-19 pandēmijas laikā ar “Altum” palīdzību tiek sniegts atbalsts krīzes skartajiem uzņēmumiem finanšu instrumentu formā, piemēram, kā garantijas banku kredītu brīvdienām un apgrozāmo līdzekļu aizdevumiem.⁷

Jāuzsver, ka finanšu instrumenti nav domāti, lai konkurētu ar komercbanku piedāvājumu. Tie ir piemēroti, piemēram, uzņēmumiem, kuriem ir atteikušas bankas, jo ir pārāk jauni vai mazi, ar nepietiekamu pašu kapitālu un nodrošinājumu, vai tiem nav prasītā galvojuma.

Lai arī ir apsveicama iecere pēc 2020. gada ES budžeta ietvaros vēl vairāk izmantot finanšu instrumentus, tomēr jāatzīst, ka to izmantošana nav piemērota visās jomās un situācijās. Piemēram, tie “neaižlāpīs” nepieciešamo strukturālo reformu robus vai pārvaldības un regulējuma nepilnības, kas jānovērš, lai uzlabotu uzņēmējdarbības vidi Latvijā.

Es fondu nauda pati par sevi negarantē rezultātu

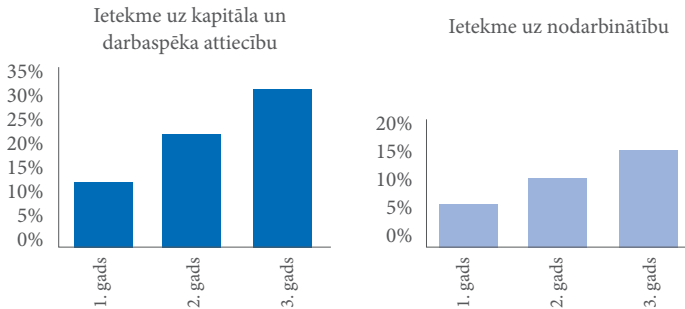
Domājot par jauno iespēju labāku izmantošanu, ir jāņem vērā līdzšinējā pieredze, lai ES fondu nauda tiktu “gudri ieguldīta” un sniegtu maksimālo atdevi ilgtermiņā.

Piemēram, analizējot Eiropas Reģionālā attīstības fonda (ERAF) finansējumu saņēmušo uzņēmumu mikro datus (laika periodā no 2007. līdz 2013. gadam)⁸, tika secināts, ka dalība ERAF projektos uzņēmumiem sniedza **tūlītēju kapitāla ieplūdi un veicināja to attīstību** (apgrozījumu un nodarbinātību).

⁷ ALTUM. (25.03.2020). Covid-19 skartie uzņēmēji var pieteikties ALTUM atbalsta programmām. Izgūts (01.04.2020) no: www.altum.lv/lv/jaunumi/covid-19-skartie-uznemeji-no-sodienas-var-pieteikties-altum-atbalsta-programmam

⁸ Beņkovskis, K., Tkačevs, O., Yashiro, N. (17.05.2019). Importance of EU regional support programmes for firm performance, *Economy Policy*, Vol. 34, No. 98, April, 2019.

14. attēls

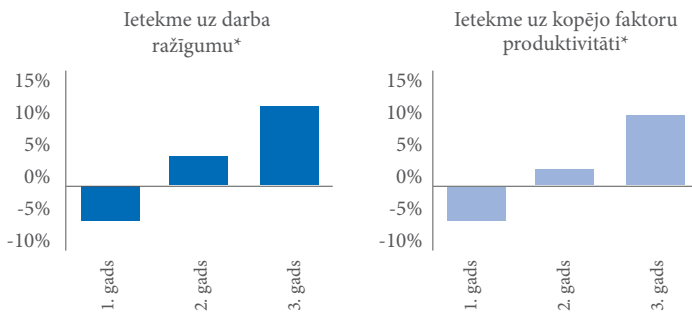

Avots: Latvijas Bankas aprēķini⁹

Taču ietekme uz produktivitāti bija neskaidra. Lielāku produktivitātes pieaugumu varēja novērot vien trešajā gadā pēc projekta īstenošanas, bet noturīga nozīmīga pozitīvā ietekme uz produktivitāti 3 gadus pēc projekta īstenošanas pētījumā neapstiprinājās.

Izteiktāku pozitīvu devumu uz produktivitāti no īstenotajiem projektiem guva lielāki uzņēmumi ar lielāku produktivitātes uzlabošanas potenciālu un labāku sākotnējā kapitāla pieejamību.

15. attēls

*vērtības zem 10% nav statistiski nozīmīgas

Avots: Latvijas Bankas aprēķini¹⁰

⁹ Beņkovskis, K., Tkačevs, O., Yashiro, N. (17.05.2019). Importance of EU regional support programmes for firm performance, *Economy Policy*, Vol. 34, No. 98, April, 2019.

¹⁰ Turpat.

Tūlītēja pozitīvā ietekme uz kapitāla apjomu bez vienlaicīgas produktivitātes uzlabošanās var sākumā likties pārsteidzoša. Taču tas, piemēram, ir iespējams gadījumā, ja no jauna uzstādītā ražošanas iekārta netiek pilnībā izmantota pirmajos divos gados kopš projekta uzsākšanas brīža. Taču, iespējams, ka projekta radītie produktivitātes ieguvumi tiešām sāk parādīties tikai tuvāk projekta noslēguma stadijai, īpaši, ja projekta īstenošana ir ilga. Zema kapitāla izmantošana pēc iekārtas iegādes var arī liecināt par to, ka trūkst nepieciešamo zināšanu un pieredzes, lietojot jauniegūtās tehnoloģijas. Alternatīva versija ir, ka uzņēmumiem trūkst piekļuves plašākiem eksporta tirgiem, kas tiem ļautu lielākā mērā realizēt savu potenciālu.

Šī pētījuma rezultāti norāda uz to, ka pastāv iespējas veikt uzlabojumus ES struktūrfondu projektos un līdzekļu izlietojuma efektivitātē. ES struktūrfondu līdzekļu piešķiršana “labākiem” jeb sākotnēji produktīvākiem uzņēmumiem ļautu radīt vairāk darba vietu un veikt lielākas investīcijas, taču produktivitātes kāpuma ziņā šādi uzņēmumi, iespējams, iegūst relatīvi mazāk.

Secinājumi

ES budžets nākamajai septiņgadei, par ko galīgā vienošanās šogad vēl priekšā, nāk ar jaunām prioritātēm un finansējuma piesaistes iespējām Latvijai. Tomēr tas prasīs jaunu izpratni par to, kas ir ES budžets, kā arī domāšanas maiņu – no valstij iedalītā “apgūšanas” uz “gudru ieguldīšanu” un brīvu konkurenci par kopējo naudu ES mēroga programmās.

Iepriekšējos ES ilgtermiņa budžeta plānošanas periodus varam salīdzināt ar pamatskolu un vidusskolu, bet nākamo periodu pēc 2020. gada – ar iestāšanos augstskolā, kur jāliek lietā iepriekš iegūtās zināšanas un jātiecas uz izcilību. Lai arvien vairāk uz to virzītos, jācenšas sekmīgi startēt “augstākajā līgā”, īstenojot augstākas raudzes un pārrobežu projektus, kas dod pienesumu arī Eiropas konkurētspējas veicināšanai, piemēram, piedaloties programmā “Apvāršnis”, veidojot partnerības ar attiecīgās jomas līderiem citās valstīs.

Kopumā, vērtējot līdz šim paveikto, ir pārlicība, ka ES fondi dod pozitīvu attīstības impulsu attīstībai, taču jāatceras, ka noturīgu ietekmi ilgtermiņā ES fondi paši par sevi negarantē. Bieži vien ir svarīgi vairāki priekšnoteikumi, lai piesaistītais ES finansējums dotu taustāmus un paliekošus rezultātus – radītu jaunas darba vietas, uzlabotu produktivitāti. Turklāt ir

svarīgi, lai tiek īstenota mērķtiecīga un kompleksa pieeja ES fondu izmantošanā, pilnībā sasaistot to ar valsts ilgtermiņa attīstības stratēģiju.

Nākamajā periodā ES fondi gudri jāiegulda tādos projektos, kas ļauj veiksmīgi pārvarēt Covid-19 pandēmijas radītās sekas un sekmē Latvijas tautsaimniecības izaugsmi ilgtermiņā (īpaši produktivitātes un prasmju uzlabošanā). Tāpat svarīgi panākt, lai Latvijai digitālā un klimata pārmaiņu radītā transformācija sniegtu jaunas iespējas.

Tiesiskuma izaicinājumi Eiropas Savienībā

Inguss Kalniņš,

Satversmes tiesas priekšsēdētājas padomnieks

Tiesiskums ir attieksme, stils un pieeja, kas rada savstarpējo uzticību un paļaušanos. Tiesiskums ir Eiropas Savienības un Latvijas kā demokrātiski tiesiskas valsts atskaites punkts. Tiesiskums ir eļļa, ar ko tiek ieeļļota darboties spējīga sažobe dažāda kalibra zobratiem – 27 ES dalībvalstu valdībām, parlamentiem, dažādām tiesību sistēmām un tradīcijām, tiesām, kā arī ES institūcijām. Šī sažobe turpinās globāli arī ar pārējo pasauli, un, izmantojot tiesiskuma rīkus, Latvija spēj visefektīvāk īstenot savas intereses gan iekšpolitiski, gan ārpolitiski. Tiesiskuma izaicinājumi Eiropas Savienībā ir aktuāli un rada būtiskas sekas ikvienai dalībvalstij. Lai arī Eiropas Savienībai ir rīki, ar kuriem panākt tiesiskuma ievērošanu, galavārds tik un tā paliek dalībvalstu valdību rokās. Svarīgi ir veicināt izpratni par tiesiskuma apdraudējuma sekām, kā arī jārod politiskā griba rīkoties proaktīvi, lai tiesiskuma izaicinājums kļūtu par Eiropas Savienības noturības treniņu, kas padara to arvien spēcīgāku, nevis vājāku.

Atslēgvārdi: dalībvalstis, demokrātija, Eiropas Savienība, Latvija, savstarpēja uzticēšanās, tiesiskums, vērtības.

Rule of law is an attitude, style and approach that builds mutual trust and confidence. Rule of law is a point of reference for the European Union and Latvia as a democratically governed state. To decrease the force of friction, rule of law is a motor oil that lubricates the moving parts of an engine called the European Union made of 27 different governments, parliaments, legal systems, traditions, together with all of the EU institutions. The gearing system of the engine is connected with the rest of the world global. Latvia is able to pursue its interests both domestically and internationally by using the tools provided by rule of law. Current challenges with regards to respect for rule of law in the European Union are pressing and have significant consequences for every member state. Although the European Union has the tools to maintain the temperature of the rule of law oil steady, the final say remains with the governments of member states. It is important to

raise awareness of the consequences of the threat to rule of law and to find the political will to act proactively. In order to ensure that the challenges faced by rule of law become a training exercise for the European Union's resilience, making it stronger rather than weaker.

Keywords: democracy, European Union, Latvia, member states, mutual trust, rule of law, values.

Ievads

Uz tiesiskumu mēdz atsaukties gan vietā, gan nevietā, un katra puse parasti savas darbības uztver kā tiesiskas. Varētu pat teikt, ka tiesiskuma vārds tiek lietots tik pārmērīgi, ka lielai sabiedrības daļai kļūst sarežģīti uztvert to nopietni. Eiropas Savienības kontekstā var novērot fenomenu, ka tiesiskuma kritēriju politiskās diskusijās pārsvarā izmanto vecās Eiropas Savienības dalībvalstis pret jaunajām. Dalībvalstu viedoklim, ka kādā citā no valstīm tiesiskuma standarti ir gaužām zemā līmenī, ir gan objektīvi, gan subjektīvi iemesli, kas izraisa slēptu vai atklātu savstarpējo neuzticēšanos. Tiklīdz Eiropas Savienībā palielinās savstarpējā neuzticēšanās, tā būtiski ietekmē ne tikai kritizētās, bet arī visas pārējās dalībvalstis, padziļinot stereotipus un mazinot kopības sajūtu vienotu mērķu īstenošanā. Tādējādi mazinās ES kapacitāte risināt kopīgus izaicinājumus mūsdienu ģeopolitiskās konkurences apstākļos.

Satversmes ievadā teikts, ka “Latvija, apzinoties savu līdztvērtību starptautiskajā kopienā, aizstāv valsts intereses un veicina vienotas Eiropas un pasaules ilgtspējīgu un demokrātisku attīstību.” Eiropas Savienības vājināšanās scenārijs nav Latvijas interesēs, kuras diezgan vispārīgi, tomēr nepārprotami ir minētas Satversmes 68. pantā – “Latvija nolūkā stiprināt demokrātiju [...] delegē [Eiropas Savienības] institūcijām daļu no valsts institūciju kompetences”.¹ Tātad, lai Latvijas dalība Eiropas Savienībā būtu atbilstoša Satversmei, Eiropas Savienībai ir jābūt tādai, kas spēj sasniegt “nolūku stiprināt demokrātiju” Latvijā. Tomēr deleģējums Eiropas Savienībai nenozīmē to, ka Latvijai jāatrodas pasīvā demokrātijas² stiprinājuma saņēmēja lomā. Tieši

¹ Latvijas Republikas Satversme. 68. pants, otrā daļa, 1. teikums.

² Vārds “demokrātija” būtu jālasa atbilstoši Satversmes 1. panta “Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika” izpratnei, kura aptver visus demokrātiski tiesiskas valsts pamatprincipus, ne tikai valsts pārvaldes formu, kurā varu īsteno valsts ievēlēti pārstāvji.

pretēji – Satversme mums uzliek pienākumu līdzdarboties Eiropas Savienības attīstībā, lai tā būtu apveltīta ar tādām kvalitātēm, kas stiprinātu, nevis vājinātu demokrātiju Latvijā. Latvija ir nevis pievienojusies Eiropas Savienībai, bet Latvija IR Eiropas Savienība.

Tā kā demokrātisku tiesisku valsti raksturo arī tiesiskuma princips, tiesiskums Eiropas Savienībā nodrošina tiesiskumu arī Latvijā, un pretēji. Līdz ar to tiesiska Eiropas Savienība ir arī Latvijas atbildība, un to nodrošina gan Satversmes tiesa³, uzraugot, lai Eiropas Savienības institūcijas nepaplašinātu tām doto deleģējumu, gan arī likumdevējs un valdība, nodrošinot tādu politiku īstenošanu Latvijā un Eiropas Savienībā, kas atbilstu demokrātiskas un tiesiskas valsts principiem. Līdz ar to Latvijai savu interešu vārdā, tāpat kā citām dalībvalstīm, ir pienākums Eiropas Savienību veidot mazāk sašķeltu un spējīgu ātrāk un kvalitatīvāk reaģēt uz kopīgiem izaicinājumiem, lai stiprinātu demokrātiju un no tās izrietošo tiesiskumu.

Tā kā demokrātijas stiprināšana, tāpat kā pati Eiropas Savienība, ir daudzpusējs process, nevis galamērķis, un tas virzās ar nemitīgām iekšējām pretrunām par vērtībām (piemēram, vai cīņa pret noziedzību ir svarīgāka par privātās dzīves neaizskaramību) un mērķiem (piemēram, vai Eiropas Savienībai būtu jāveido vienota sociālā politika), arī tiesiskuma jautājums atrodas aktīvā ideju konkurences mijiedarbībā. Tiesiskuma izaicinājumi ir visām dalībvalstīm, pretējā gadījumā Eiropas Savienības tiesā nebūtu neviena sprieduma, kurā tiktu konstatēts kādas valsts kārtējais ES tiesību pārkāpums, vai nu pieņemot Eiropas Savienības tiesībām neatbilstošu likuma normu vai arī nepareizi piemērojot Eiropas Savienības tiesības. Piemēram, laika posmā no 2014. līdz 2018. gadam Eiropas Savienības tiesa ir izskatījusi 223 lietas, kas saistītas ar to, vai valsts pilda savas Eiropas Savienības dalībvalsts saistības.⁴ Savukārt 2018. gadā Eiropas Savienības tiesa 17 dalībvalstīm konstatēja kopumā 30 pārkāpumus.⁵ Līdz ar to var secināt, ka neviena Eiropas Savienības dalībvalsts nav imūna pret tiesiskuma principa pārkāpumiem, un esošais Eiropas Savienības mehānisms palīdz to konstatēt un adekvāti reaģēt,

³ Lai gan Satversmes tiesa tiešā veidā vēl nav pateikusi savos spriedumos, ka veiks *ultra vires* kontroli, taču netiešā veidā to var izlasīt no Satversmes tiesas 2009. gada 7. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-35-01 par Lisabonas līguma ratificēšanu.

⁴ Court of Justice of the European Union. (2019). Annual Report 2018 Judicial Activity. 126. lpp. Izgūts (15.04.2020) no: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2019-04/_ra_2018_en.pdf

⁵ Turpat, 32. lpp.

tiesiskuma principa pārkāpumu novēršot. Līdztekus pārkāpumiem, kurus Eiropas Savienības tiesa regulāri konstatē pilnīgi visās dalībvalstīs, norit aktīva politiskā diskusija par to, ka atsevišķās dalībvalstīs ir novērojami nevis atsevišķi tiesiskuma pārkāpumi, īstenojot kādu nepārdomātu reformu vai pieņemot likumu, bet jau mērķtiecīga politiska tendence pārbīdīt tiesiskuma latiņu arvien zemāk. Šāda tiesiskuma latiņas pārbīdīšana lielai daļai dalībvalstu un Eiropas Savienības institūciju šķiet pilnīgi nepieņemama demokrātiskas tiesiskas valsts principam, radot tiesiskuma kā Eiropas Savienības vērtības devalvēšanos.

Raksta mērķis ir konstatēt, vai ir pieejami rīki, ar kuriem varētu risināt tiesiskuma apdraudējuma problēmu Eiropas Savienībā. Lai piedāvātu iespējamo risinājumu, vispirms tiks aplūkots, kas ir tiesiskums un kāda ir tiesiskuma loma Eiropas Savienībā. Tālāk tiks analizēti tiesiskuma aktuālie izaicinājumi un šo izaicinājumu varbūtējās sekas Eiropas Savienībai un Latvijai. Visbeidzot tiks aplūkoti pieejamie rīki, lai reaģētu uz tiesiskuma apdraudējumu, kā arī piedāvāti risinājumi tā novēršanai.

Tiesiskums kā identitāte

Tiesiskums ir individuāla īpašība, kas ir gan veidota, gan dabiski piemītoša, un kas tālāk projicējas sabiedrībā un raksturo valsti. Tiesiskums ir integritāte, godīgums, kas izpaužas kā dzīvesveids, nevis galamērķis. Būt tiesiskam nozīmē būt godīgam arī tad, ja tevi neviens nevēro. Pieprasīt no sevis tiesisku rīcību un sagaidīt tādu no citiem ir liels izaicinājums ikvienam cilvēkam. Katram ir sava tiesiskuma latiņa, vērtību atskaites punkts, kas veido personas identitāti. Individu identitāte attīstās pakāpeniski ģimenē, kas attiecīgi veido sabiedrības kopējo tiesiskuma identitāti, tālāk valsts un reģiona identitāti. Arī Eiropas Savienībai ir sava tiesiskuma identitāte, kas ir nemītīgā mijiedarbībā.

Valsts līmenī individuālās tiesiskuma latiņu variācijas veido kopsaucēju tiesiskuma identitātei, kas politikas procesos kompromisu rezultātā tiek nostiprināti juridiski saistošos dokumentos. Viens no šādiem dažādu vērtību izpaušmes dokumentiem ir valsts konstitūcija, kas nofiksē esošo kopsaucēju un uzstāda latiņu nākotnes kopsaucējiem, no kuriem valsts nedrīkstētu atkāpties, jo tas būtu pretrunā ar pašas valsts pastāvēšanas jēgu. Latvijas konstitūcija – Satversme – ietver dažādu vērtību kopsaucēju, kas atspoguļo

un turpina veidot Latvijas valsts identitāti. Viena no centrālajām vērtībām ir tieši tiesiskums, jo tas veido valsts konstitucionālo identitāti, kuru īsteno likumdevējvara, izpildvara un tiesu vara ar Satversmes tiesu kā noslēdzošo konstitucionālo bastionu tiesiskuma nodrošināšanai valstī.⁶ Līdzīgi vērtības saturošie dokumenti ir Eiropas Savienības līgumi, kurus parakstījušas visas dalībvalstis, tādējādi atzīstot šajos līgumos minēto vērtību saistošo raksturu.

Tiesiskums ir atskaites punkts, pēc kura vadīties lēmuma pieņemšanā politikā. Tiesiskums ir arī attīstības rādītājs. Jo augstāka ir pilsoņu individuālā tiesiskuma pašidentifikācijas latiņa, jo lielāks ir pieprasījums pēc atbilstošas rīcības un atbilstošiem politiķiem, kas īsteno tiesiskuma vērtības jau valsts līmenī. Jo spēcīgāka ir valsts tiesiskuma identitāte, jo būtiskāk ir veicināt šo identitāti starptautiskā līmenī, veidojot sev apkārt demokrātijas vērtības balstītu valstu kopumu, kas savukārt spētu balstīt globalizācijas procesu tiesiskuma vērtībās – tādās vērtībās, kas rezonē ar cilvēku identitātēm un veicina pašrealizēšanos.

Tiesiskums ir arī viens no galvenajiem starptautiskās drošības avotiem, kas veido kopējus noteikumus, kurus ievērojot, valstis var pastāvēt līdzās neatkarīgi no savām militārajām spējām. Starptautiskās tiesības kā viena no tiesiskuma izpausmēm sniedz Latvijai starptautiskās drošības garantijas. Arī iekšpolitiski valsts drošība ir atkarīga no tiesiskuma principa ievērošanas dažādos līmeņos. Ne velti viens no kritērijiem Latvijas dalībai NATO bija tiesiskuma situācijas uzlabošana un cīņa pret korupciju. Protams, ir valstis, kurās tiesiskums kā pašidentifikācijas atskaites punkts ir tikai formāls. Šādas valstis, lai nejustos apdraudētas, atkarībā no savas ietekmes spējas izvēlas veicināt globalizācijas procesus atbilstoši savai tiesiskuma neesamības identitātei, tādējādi bremsējot tiesiskuma vērtību nostiprināšanos globāli, kā arī vājinot citu valstu tiesiskuma noturību.

Demokrātija un tiesiskums ir viens otru papildinoši principi. Nedemokrātiska valsts nevar būt tiesiska valsts. Paraugoties uz tiesiskuma vērtības vietu nacionālajā līmenī, redzam, ka jau Satversmes pantā ietverts tas, ka Latvijā pastāv tiesiska demokrātiska konstitucionāla iekārta, kas balstās

⁶ Valsts prezidenta E. Levita uzruna Satversmes tiesas svinīgajā sēdē. Rīga, Satversmes tiesa, 10.01.2020. Izgūts (15.04.2020) no: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/articles/valsts-prezidenta-egila-levita-run-a-satversmes-tiesas-jauna-gada-atklanasas-svinigaja-sede/>

demokrātiskas un tiesiskas valsts princips,⁷ kurus ikvienai valsts varas institūcijai ir pienākums ievērot [..]. Šis princips iekļauj arī pienākumu valsts pārvaldes iestādes rīcībai būt tādai, lai tā spētu nodrošināt pienācīgu pārvaldību un savas funkcijas īstenotu pēc iespējas efektīvāk”⁸ Turklāt ikviens valsts institūciju veiktas tiesību piemērošanas jautājums ir pakļauts tiesu varas kontrolei, kas garantē Satversmei atbilstošu tiesību normu piemērošanu.⁹ Tas prasa, lai tiesās lietas tiktu izskatītas tādā kārtībā, kas nodrošinātu to taisnīgu un objektīvu izspriešanu, un lai ikviena [procesa] rezultāts būtu taisnīgs.¹⁰

Tiesiskums ir arī Eiropas Savienības tiesiskās kārtības centrālais elements un pamatvērtība. Tiesiskuma princips izpaužas tādējādi, ka “visi valsts varas īstenotāji rīkojas likuma robežās, saskaņā ar demokrātijas vērtībām un pamattiesībām, un tos kontrolē neatkarīgas un objektīvas tiesas”.¹¹ Ikvienas personas dzīvē tiesiskums “ir priekšnosacījums tam, lai nodrošinātu vienlīdzīgu attieksmi likuma priekšā un individuālo tiesību aizsardzību, lai novērstu valsts iestāžu pilnvaru ļaunprātīgu izmantošanu un nodrošinātu lēmumu pieņēmēju saukšanu pie atbildības”.¹² Jo tiesiskāka valsts, jo augstāks tās pilsoņu uzticēšanās līmenis valsts pārvaldes iestādēm, kas ir būtisks demokrātiskas sabiedrības funkcionēšanas priekšnoteikums. Tiesiskums arī nozīmē to, ka likumi tiek pieņemti un ieviesti pārredzami, caurspīdīgi, efektīvi un taisnīgi.¹³ Neatkarīga un objektīva tiesa, valsts varas dalīšana¹⁴ arī ir tiesiskuma priekšnoteikums.¹⁵ Visus šos principus ir attīstījuši arī Eiropas Savienības

⁷ Satversmes tiesas 2014. gada 12. februāra spriedums lietā Nr. 2013-05-01 par tautas nobalsošanu, 15. punkts.

⁸ Satversmes tiesas 2008. gada 17. janvāra Spriedums lietā Nr. 2007-11-03 par Rīgas teritorijas plānojumu, 23.2. punkts.

⁹ Satversmes tiesas 2012. gada 19. decembra lēmums lietā Nr. 20120301 par tautas nobalsošanu, 23. punkts.

¹⁰ Satversmes tiesas 2007. gada 11. aprīļa spriedums lietā Nr. 2006-28-01 par iedzīvotāju ienākuma nodokli, 12. punkts.

¹¹ Lieta C-64/16, *Associação Sindical dos Juízes Portugueses/Tribunal de Contas*; lieta C284/16, *Achmea*; lieta C216/18 PPU, *LM*; lieta C- 621/18, *Wightman*; lieta C-619/18 R, *Komisija/Polija*, 2018. gada 17. decembra rīkojums.

¹² Turpat.

¹³ Eiropas Komisija. (17.07.2019). Paziņojums Tiesiskuma stiprināšana Savienībā. Rīcības plāns”, COM(2019) 343 final.

¹⁴ Pielikums Komisijas Paziņojumam Eiropas Parlamentam un Padomei. Jauns ES mehānisms tiesiskuma nostiprināšanai, 11.3.2014., COM(2014) 158 final.

¹⁵ Līguma par Eiropas Savienību 19. pantā dalībvalstīm ir noteikts pienākums nodrošināt efektīvu tiesību aizsardzību tiesā. Eiropas Savienības Tiesa ir nospriedusi, ka efektīva tiesību aizsardzība tiesā “ir raksturīga tiesiskai valstij” (lieta C-72/15, *Rosneft*).

Tiesa un Eiropas Cilvēktiesību tiesa savā judikatūrā, kas arvien precīzē šo tiesiskuma principu izpausmi un piemērošanu.¹⁶

Rezumējot, tiesiskums ir tiesību princips, kas definē demokrātisku valsti un veido konkrētu vērtību atskaites punktus. Tiesiskums ir ar konkrētu segumu vērtējams kritērijs, kurš ir saistošs gan dalībvalstu nacionālajā, gan Eiropas Savienības līmenī. Īpaši jāuzsver tiesiskuma princips, kurš nosaka, ka tiesu varai ir jābūt nodalītai no politiskās varas un to nedrīkst ietekmēt, lai tā spētu veikt savu uzraugošo funkciju neatkarīgi un balstoties tikai uz likumu, nevis politiskām preferencēm.

Tiesiskuma vērtības izaicinājums Eiropas Savienībā

Eiropas Savienība tika veidota, lai īstenotu brīvprātīgu mierīgu līdzsastāvēšanu savstarpējās atkarības veidolā, lai izvairītos no iespējama savstarpēja kara. Eiropas Savienība līdz ar Eiropas Savienības Tiesas judikatūras attīstību arvien attīstās par vērtību savienību, kurā dalībvalstu vērtību identitātes turpina evolucionēt arī tiesiskuma jomā. Dalībvalstu vienprātība par tiesiskuma nozīmi ir atspoguļota vienā no Eiropas Savienības pamatlīgumiem līdzās citām vērtībām. Līguma par Eiropas Savienību 2. pantā ir noteikts, ka Eiropas Savienība “ir dibināta, pamatojoties uz vērtībām, kas respektē cilvēka cieņu, brīvību, demokrātiju, vienlīdzību, tiesiskumu un cilvēktiesības, tostarp minoritāšu tiesības. Šīs vērtības dalībvalstīm ir kopīgas sabiedrībā, kur valda pluralisms, tolerance, taisnīgums, solidaritāte un kur nav diskriminācijas, kā arī valda sieviešu un vīriešu līdztiesība.” Līdz ar to tiesiskums ir Eiropas Savienības vērtība, kas ir kopīga (kurai būtu jābūt kopīgai) visām dalībvalstīm, un kas rada pamatu savstarpējai uzticībai.

Savstarpējā uzticība rada priekšnoteikumu dalībvalstu savstarpējai sadarbībai, vienai uzticoties otras dažādu valsts iestāžu un tiesas pieņemtiem lēmumiem kā tiesiskiem un tāpēc izpildāmiem, it kā tie būtu pašu pieņemti. Vienā Eiropas Savienības dalībvalstī pieņemts spriedums, izsniegts izglītības dokuments vai vīza ir automātiski atzīstama arī citā dalībvalstī. Šādu piemēru ir simtiem, un, iespējams, mūsdienā Eiropas Savienības pilsonim tie šķiet pašsaprotami. Taču savstarpējā uzticēšanās nav pašsaprotama.

¹⁶ Eiropas Komisija. (03.04.2019). Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Eiropas Padomei un Padomei. Tiesiskuma turpmāka stiprināšana Savienībā: pašreizējā situācija un iespējamie turpmākie pasākumi, COM(2019) 163 final. Izgūts (15.04.2020) no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019DC0163&from=EN>

Lai savstarpējā uzticēšanās starp dalībvalstīm visdažādākajās jomās attīstītos, ir nepieciešams, lai tiesiskuma izpratne, tā pamatelementi un praktiskās izpausmes būtu līdzvērtīgi visās Eiropas Savienības dalībvalstīs. Līdzvērtīgs tiesiskuma līmenis nodrošina to, ka tiek pilnvērtīgi un savlaicīgi ieviesti un īstenoti dalībvalstu kopīgi pieņemtie Eiropas Savienības tiesību akti. Tiesiskums ir priekšnoteikums, lai reāli darbotos visas Eiropas Savienības brīvības un lai attīstītos savstarpējā sadarbība dažādās jomās.

Lai arī pastāv vienprātība par to, ka bez tiesiskuma principa ievērošanas valsts nav uzskatāma par demokrātisku valsti, tomēr tiesiskuma izpratnes gradācijas ir dažādas. Eiropas Savienībā tiek meklēti ceļi un rīki, kā tuvināt tiesiskuma izpratnes līmeņus, lai ikviena valsts varētu uzticēties otras tiesiskuma izpratnei, neraugoties uz to, ka ES valstis ir 27 dažādi organizētas tiesību sistēmas. Ir tādas sistēmas, kurās parlamentam, valdībai vai prezidentam vienmēr ir bijusi konstitucionāli liela sasaiste ar tiesu varu, piemēram, tiesības lemt par tiesu varas vadošo amatpersonu iecelšanu. Ir tādas valstis, kurās šī sasaiste ir salīdzinoši decentralizēta, un likumdevēja vai prezidenta loma tiesu varas kontrolē vienmēr bijusi tīri simboliska. Ir valstis, kurās tiesu varai trūkst darboties spējīgu tiesu varas atskaites mehānismu, lai tiesu vara netiktu izmantota ļaunprātīgi. Un ir valstis, kuras pārveido šo sasaisti, palielinot izpildvaras, likumdevējvaras vai Valsts prezidenta ietekmi uz tiesu varu. Ir arī valstis, kuras vēl meklē savu ceļu, jo neviens no sasaistes variantiem nespēj palielināt tās tiesiskuma līmeni.

Tā kā jebkuru sistēmu ir iespējams izmantot ļaunprātīgi, ir ļoti svarīgi, lai cilvēku motivācija jebkurā sistēmā būtu tiesiska, nevis prettiesiska. Savukārt tiesiskuma motivācija izriet no sabiedrības kopējā tiesiskuma identitātes līmeņa. Tāpēc tiesu varas organizēšana vienmēr ir bijusi jutīga joma, kur katra dalībvalsts vēlas paturēt noteikšanas tiesības pār to, kā organizēt tiesnešu iecelšanu, atcelšanu, tiesas procesus utt. atbilstoši savai tiesiskuma identitātei, jo tas ietekmē veidu, kā valsts plašākā izpratnē nodrošina kārtību, drošību un labklājību. Ikviena valsts uzskata, ka īsteno savu suverēno varu un tāpēc pašas var lemt par savu tieslietu sistēmu atbilstoši politiskajam mandātam, kas iegūts vēlēšanu rezultātā. Turklāt jebkura kritika no ārpuses tiek saasināti uztverta kā iejaukšanās valsts iekšējās lietās.

Neskatoties uz šīm suverēnajām tiesībām, demokrātiski tiesiskai valstij ir jāciens valsts varas līdzsvara atsvara mehānisms pat tad, ja brīvās vēlēšanās

ievēlēts parlaments dod valdībai mandātu reorganizēt tieslietu sistēmu. Līdzsvara atsvara mehānisms nozīmē to, ka “ikviens tiesnesis, spriežot tiesu, darbojas arī kā izpildvaras un likumdevējvaras atsvars no valsts varas dalīšanas principa izrietošajā līdzsvara un atsvara sistēmā. Savukārt likumdevējam ir no varas dalīšanas principa izrietošs pienākums ievērot šo tiesneša statusu, proti, izturēties pret tiesu varu tā, lai būtu nodrošināts triju valsts varas atzaru savstarpējais līdzsvars”.¹⁷ Līdz ar to citu valsts varas atzaru pieņemtajiem lēmumiem, kas ietekmē tiesu varas darbību, tiesiskā valstī ir jābūt tādiem, kas ciena šo tiesu varas statusu. Turklāt “[p]atiesā valsts varas atzaru līdzsvara un atsvara sistēma ir izveidota tikai tādā gadījumā, ja atzaru līdzvērtība tiek nodrošināta visās jomās”.¹⁸ Pienākums valstij nodrošināt valsts varas atzaru līdzsvara mehānismu nav tikai teorētiska spriedelēšana konstitucionālo juristu vidū, bet gan “būtiska ikvienam iedzīvotājam, visai sabiedrībai un valsts attīstībai, jo tikai tiesiskā valstī ir iespējams nodrošināt ikviena iedzīvotāja un visas sabiedrības attīstību un labklājību”.¹⁹ Līdz ar to tiesiskums, it īpaši varas atzaru līdzsvara atsvara nodrošināšanai, ir vērtība pati par sevi, kas demokrātiski tiesiskā valstī nedrīkst būt apdraudēta pat ar vairākuma gribu.

Vērtējot tiesiskuma izaicinājumus Eiropas Savienībā, Eiropas Komisija vērs uzmanību, ka “[t]iesiskuma apdraudējumi skar Eiropas Savienības darbības juridisko, politisko un ekonomisko pamatu. [...] Trūkumi attiecībā uz tiesiskuma ievērošanu vienā dalībvalstī ietekmē pārējās dalībvalstis un Eiropas Savienību kopumā, un Eiropas Savienībai ir kopīga atbildība šādu tiesiskuma jautājumu risināšanā.”²⁰ Īpašs izaicinājums ir “tiesas procesu neatkarība, [...] atkārtoti viena valsts atzara uzbrukumi citam atzaram, [...] augsta līmeņa korupcija un dienesta stāvokļa ļaunprātīga izmantošana, [kas] ir saistīta ar situācijām, kad politiskā vara cenšas prevalēt pār tiesu varu”.²¹

Tādējādi var secināt, ka tiesiskums, kas izpaužas arī kā pienākums cienīt tiesu varas neatkarību, ir Eiropas Savienības kopīgā vērtība, bez kuras tā

¹⁷ Satversmes tiesas 2017. gada 26. oktobra spriedums lietā Nr. 2016-31-01 par tiesnešu atalgojumu, 21.1. punkts.

¹⁸ Satversmes tiesas tiesneses Inetas Ziemeles atsevišķās domas lietā Nr. 2016-31-01.

¹⁹ Turpat.

²⁰ Eiropas Komisija. (17.07.2019). Paziņojums Tiesiskuma stiprināšana Savienībā. Rīcības plāns, COM(2019) 343 final.

²¹ Turpat.

nespēj funkcionēt. No vienas puses, tiesiskuma izaicinājumi ir dalībvalsts iekšējais jautājums, ar kuru tai būtu jātiek galā pašai savas konstitucionālās sistēmas ietvaros. No otras puses, tas ir arī Eiropas Savienības jautājums, kuru aktualizē Eiropas Savienības iestādes un tās dalībvalstis, kurās ir salīdzinoši augsts tiesiskuma pašidentificēšanās līmenis un kuras nekautrējas tiesiskuma jautājumus aktualizēt Eiropas Savienības līmenī, norādot uz uzticēšanās mazināšanos attiecībā uz atsevišķām Eiropas Savienības dalībvalstīm – Rumāniju, Bulgāriju, Poliju un Ungāriju.

Situācija ar tiesiskumu Rumānijā no Eiropas Komisijas skatupunkta tiek vērtēta negatīvi, bez pozitīvas attīstības gan tiesu varas neatkarības nodrošināšanā, gan cīņā pret korupciju un prokuratūras stiprināšanā.^{22,23} Savukārt Bulgārijā tiek konstatēta nespēja cīnīties pret noziedzību, kā arī nespēja stiprināt tiesu varas neatkarību, turklāt prokuratūras darbība netiekot pietiekami uzraudzīta un neesot aktīva cīņa pret korupciju.²⁴ Polijai tiek pārņemta politiskās ietekmes palielināšana pār tiesu varu dažādās izpausmēs. Eiropas Komisija ir uzsākusi vairākas pārkāpuma procedūras (sīkāk par pārkāpuma procedūru 4. nodaļā) pret Poliju.²⁵ 2017. gada 20. decembrī Eiropas Komisija pret Poliju uzsāka Līguma par Eiropas Savienību 7. panta procedūru²⁶ (sīkāk par LES 7. pantu 4. nodaļā). Vairākas tiesu lietas par Polijas tiesiskuma apdraudējumu ir izskatījusi Eiropas Savienības Tiesa. Ungārijai tiek pārņemta virkne pārkāpumu tiesiskuma jomā, un pret Ungāriju ir ierosinātas gan pārkāpuma procedūras, gan Eiropas Savienības darbību 7. panta

²² Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu, ko 2019. gada 22. maijā iesniedza *Tribunalul București* (Rumānija) – AX/*Statul Român – Ministerul Finanțelor Publice*, Lieta C-397/19.

²³ European Commission. (22.10.2019). Report from the Commission to the European Parliament and the Council. On Progress in Romania under the Cooperation and Verification Mechanism, COM(2019) 499 final. Izgūts (15.04.2020) no: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/progress-report-romania-2019-com-2019-499_en.pdf

²⁴ European Commission. (22.10.2019). Report from the Commission to the European Parliament and the Council. On Progress in Bulgaria under the Cooperation and Verification Mechanism, COM(2019) 498 final. Izgūts (15.04.2020) no: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/progress-report-bulgaria-2019-com-2019-498_en.pdf

²⁵ Oficiālā ES tīmekļa vietne. (29.10.2019). Tiesiskums: Eiropas Komisija vēršas pret Poliju ES Tiesā, lai aizsargātu tiesnešus pret politisko kontroli. Eiropas Komisijas paziņojums preseī. Izgūts (15.04.2020) no: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lv/IP_19_6033

²⁶ Oficiālā ES tīmekļa vietne. (20.12.2017). Rule of Law: European Commission acts to defend judicial independence in Poland. European Commission Press release. Izgūts (15.04.2020) no: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_17_5367

procedūra, ko veica Eiropas Parlaments 2018. gada 12. septembrī.²⁷ Dalībvalstis joprojām nav pieņēmušas lēmumu par Poliju un Ungāriju.

Politiskās diskusijas, kas, piemēram, norisinās Eiropas Parlamentā, pagaidām nerod risinājumu, notiek tikai pušu apmaiņa ar nostājām. Piemēram, no diskusijām Eiropas Parlamentā par Poliju vieni uzskaita Polijas pārkāpumus tiesiskumā jomā, otri uzskaita pašu nosodītāju valstu pārkāpumus tiesiskuma jomā. Citi norāda uz Polijas tiesībām pašai lemt, kā organizēt savu tiesu sistēmu. Tiek pieprasīta kopīga Eiropas rīcība ar visiem instrumentiem, lai izbeigtu tiesiskuma apdraudējuma tendenci Polijā. Polijas valdība šādu politisku rīcību uztver kā iejaukšanos savās iekšējās lietās no tādu dalībvalstu puses, kurām, pēc Polijas domām, pašām esot izaicinājumi ar tiesiskumu. Šīs valstis Polijas izteiktos apgalvojumus noraida. Turklāt procesā iesaistās arī Polijas opozīcija un tiesu varas pārstāvji, kuri pieprasa Eiropas Savienības palīdzību, lai novērstu demokrātijas mazināšanos.²⁸ Ir nepieciešama kopēja Eiropas Savienības rīcība, taču nav skaidrs, kā līdz tai nonākt.

Tiesiskuma izaicinājumi kādā no dalībvalstīm būtiski ietekmē visu Eiropas Savienību kopumā. Un, ja šādi izaicinājumi ir vairākām valstīm, apdraudējums kopējām interesēm ir vēl lielāks. Tāpēc, lai arī “visos gadījumos valsts līdzsvara un atsvara sistēmai vajadzētu būt pirmajam līdzeklim,” proti, ja valsts ir demokrātiski tiesiska, tā pati atrisinās savus tiesiskuma izaicinājumus, arī Eiropas Savienībai tomēr ir “dalīta atbildība šādu tiesiskuma problēmu risināšanā”.²⁹ Līdz ar to “pārliecība par to, ka trūkumi ir novēršami, palīdzētu stiprināt uzticēšanos gan starp dalībvalstīm, gan dalībvalstīm un Eiropas Savienības iestādēm.”³⁰ Eiropas Savienībai ir pieejama virkne līdzekļu, lai šo uzdevumu veiktu.

²⁷ Eiropas Parlaments. (12.09.2018). Eiropas Parlamenta 2018. gada 12. septembra rezolūcija par priekšlikumu, kurā Padome tiek aicināta saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību 7. panta 1. punktu konstatēt, ka ir droša varbūtība, ka Ungārija varētu nopietni pārkāpt vērtības, uz kuru pamata ir dibināta Savienība (2017/2131(INL)). Izgūts (15.04.2020) no: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0340_LV.html

²⁸ Eiropas Parlaments. (15.01.2020). Eiropas Parlamenta debašu stenogramma par uzklaušīšanu saskaņā ar LES 7. panta 1. punktu: Polijas lieta, 2020. gada 15. janvāris, Strasbūra. Izgūts (15.04.2020) no: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-9-2020-01-15-ITM-017_LV.html

²⁹ Eiropas Komisija. (03.04.2019). Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Eiropas Padomei un Padomei. Tiesiskuma turpmāka stiprināšana Savienībā: pašreizējā situācija un iespējamie turpmākie pasākumi, COM(2019) 163 final. Izgūts (15.04.2020) no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019DC0163&from=EN>

³⁰ Turpat.

Tiesiskums kā vērtība ir saistošs dalībvalstīm (pirms iestāšanās)

Ir vairāki instrumenti, kā nodrošināt to, lai Eiropas Savienības kopējo vērtību ievērošana būtu vienmērīga, un lai tās svārstības neietekmētu Eiropas Savienības darbību. Vieni instrumenti paredzēti tiem, kas vēl tikai vēlas kļūt par Eiropas Savienības dalībvalsti (šobrīd kandidātvalstis ir Ziemeļmaķedonija, Melnkalne, Serbija un Turcija) vai arī cieši ar to sadarboties (Islande, Norvēģija, Šveice, Lihtenšteina), bet citi instrumenti ir pieejami tikai Eiropas Savienības dalībvalstīm.³¹

Lai valsts varētu pievienoties Eiropas Savienībai, tai ir jāspēj atbilst vai arī jāizrāda reāla gatavība atbilst ilgtermiņā arī Eiropas Savienības vērtībām. Kandidātvalstij ir jāspēj uzturēt kopīgu tiesiskuma ievērošanas līmeni, lai valsts pārvalde un uzņēmumi spētu funkcionēt un indivīdi varētu īstenot savas tiesības un pildīt pienākumus, kas izriet no atrašanās šajā sadarbībā. Lai valsts kvalificētos, tai jāizpilda vairāki pievienošanās kritēriji, t.sk. Kopenhāgenas kritēriji, kuru jēga ir ne tikai būt “izpildītiem” īsi pirms valsts uzņemšanas Eiropas Savienībā, bet arī pēc tam. Kopenhāgenas kritērijos ir iekļauta prasība pēc stabilām iestādēm, kas garantē demokrātiju, tiesiskumu, cilvēktiesību [...] ievērošanu un aizsardzību, kā arī spēja “uzņemt dalībvalsts pienākumus, tostarp spēja efektīvi piemērot noteikumus, standartus un politiku, kas veido Eiropas Savienības tiesību aktu kopumu (*acquis*), un politiskās, ekonomiskās un monetārās savienības mērķu ievērošana”.³² Šie kritēriji atspoguļo konkrētu vērtību latīņu. Un jebkura Eiropas valsts, kas ne tikai spēj ievērot Eiropas Savienības vērtības, bet arī tās sekmēt (ar aktīvu rīcību), var lūgt, lai to uzņem Eiropas Savienībā”.³³ Līdz ar to tīri teorētiski visām Eiropas Savienības valstīm jau šobrīd ir juridisks un politisks pienākums atbilst Eiropas Savienības vērtībām, kā arī pienākums sekmēt šīs vērtības, nevis nonivelēt vai ignorēt tās.

³¹ Ir valstis ārpus Eiropas Savienības, kurām ir īpaši sadarbības instrumenti (Moldova, Ukraina, Gruzija, Armēnija u.c.), taču kuru tiesiskuma identitātes ar grūtībām mēģina pielāgoties Eiropas Savienības dalībvalsts statusa prasībām. Ir valstis, ar kurām Eiropas Savienība īsteno sadarbību, balstoties uz konkrētām tiesiskuma vadlīnijām dažādās jomās (piemēram ar ASV, Kanādu, Dienvidkoreju u.c.).

³² EUR-Lex. Pievienošanās kritēriji (Kopenhāgenas kritēriji). Izgūts (15.04.2020) no: https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/accession_criteria_copenhagen.html?locale=lv

³³ Līgums par Eiropas Savienību, 49. pants.

Pirms iestāšanās Eiropas Savienībā kritēriju uzsvars ir uz vārdu “jāizpilda”. Kandidātvalstis netiek uzņemtas automātiski, izpildot tehniskos kritērijus, kurus var objektīvi pārbaudīt. Kandidātvalstij ir jāparāda sevi tā, lai ikviena dalībvalsts ir pārliecināta par savu politisko lēmumu uzņemt konkrēto valsti Eiropas Savienībā. Dalībvalstis neuzņem kandidātvalsti, pamatojoties uz Eiropas Savienības Tiesas spriedumu. Uzņemšanas lēmums ir tīri politiskas izvēles jautājums ar konkrētiem politiskiem un tehniskiem kritērijiem, kas ir mērāmi gan objektīvi, gan subjektīvi. Savukārt, tiklīdz valsts ir uzņemta, tā iegūst lielāku imunitāti pret ārēju politisku spiedienu ievērot šos politiskos kritērijus, jo valsts ir jau “iekšā” un īsteno savu suverenitāti kā līdzvērtīgs lēmējs, pār kuru vienīgais arbitrs var būt Eiropas Savienības Tiesa, nevis cita dalībvalsts.

Pastāv arī īpašs instruments, kas attiecināts tikai uz divām Eiropas Savienības dalībvalstīm – Rumāniju un Bulgāriju. Abas valstis tika uzņemtas Eiropas Savienībā ar īpašu uzraudzības nosacījumu, sadarbības un pārbaudes mehānismu, lai pārliecinātos par abu valstu sasniegto tiesu sistēmas trūkumu novēršanā un cīņā pret korupciju un organizēto noziedzību.³⁴ Ir pagājuši jau 13 gadi, kopš abas valstis uzņemtas Eiropas Savienības sastāvā, taču šis uzraudzības mehānisms nav pārtraukts, un arī šī iemesla dēļ abas valstis vēl nevar pievienoties Šengenas zonai. Līdz ar to var secināt, ka Eiropas Savienībā šobrīd ne visas dalībvalstis atbilst vienotam tiesiskuma kritērijam, taču ir ieviesti mehānismi, ar kuriem ilgtermiņā veicināt tiesiskuma latīņas paaugstināšanu arī šajās valstīs.

Ļoti iespējams, skatoties no šodienas skatupunkta, virkne esošo Eiropas Savienības dalībvalstu nespētu izpildīt tiesiskuma kritēriju un tāpēc netiktu uzņemtas Eiropas Savienībā vai arī tām tiktu piemērota līdzīga uzraudzība kā Rumānijai un Bulgārijai. Ļoti iespējams, ka arī virkne uzņemošo valstu konkrētā laika posmā pašas ar grūtībām spētu atbilst šai latīņai. Taču ir skaidrs, ka visas valstis ir vienā laivā un visām kopā būtu jāmeklē risinājumi, lai Eiropas Savienības darbība būtu efektīva un balstītos uz tiesiskuma

³⁴ Komisijas Lēmums, ar ko izveido mehānismu, lai nodrošinātu sadarbību un pārliecinātos par Rumānijā sasniegto, novēršot noteiktus trūkumus tādās jomās kā tiesu sistēmas reforma un cīņa pret korupciju, 13.12.2006., OV 2006, L 354, 56. lpp., un Komisijas Lēmums, ar ko izveido mehānismu, lai nodrošinātu sadarbību un pārliecinātos par Bulgārijā sasniegto, novēršot noteiktus trūkumus tādās jomās kā tiesu sistēmas reforma un cīņa pret korupciju un organizēto noziedzību. 2006. gada 13. decembris, OV 2006, L 354, 56. lpp.

principu. Tāpēc jāmeklē veidi, kā stiprināt mūsu kopējo vērtību ievērošanu, lai ikviens indivīds spētu īstenot savu brīvību plašākajā iespējamā veidā.

Tiesiskums kā vērtība ir saistošs dalībvalstīm (pēc iestāšanās)

Rodas jautājums – kā lai notur tiesiskuma līdzsvaru jaunos un visu laiku mainīgos apstākļos gan nacionālajā, gan starptautiskajā līmenī tā, lai vērtību summa nenonāktu pretrunā ar pašu Eiropas Savienības pastāvēšanas iemeslu un ar tās identitāti veidojošajām vērtībām? Pirmkārt, visas dalībvalstu tiesas un it īpaši konstitucionālās tiesas ar saviem spriedumiem uztur vērtību latīņu, lai atbilstu aktuālajam dalībvalsts un Eiropas Savienības kopējo vērtību līdzsvaram. Otrkārt, Eiropas Savienības Tiesa stiprina tiesiskuma izpratnes līdzsvaru visā Eiropas Savienībā. Eiropas Savienības Tiesas uzdevums ir nodrošināt tiesiskumu, uz to lūkojoties no Eiropas Savienības kopējā skatupunkta, taču arī ņemot vērā dalībvalstu konstitucionālās identitātes. Treškārt, Eiropas Savienības institūcijām ir tiesības uzraudzīt tiesiskumu dalībvalstīs Eiropas Savienības kompetences jomās, kā arī piemērot dažādus piespiedu mehānismus. Ceturtkārt, pašām dalībvalstu valdībām ir pienākums nodrošināt to, lai Eiropas Savienība būtu tiesisku valstu apvienība, kurā ikviena valsts pilda pašas uzņemtās saistības. Dalībvalstu valdības var politiski motivēt tiesiskuma ievērošanu citā dalībvalstī vai arī vienbalsīgi izlemt par tiesiskuma vērtību latīņas maiņu, grozot Eiropas Savienības līgumus. Jebkura dalībvalsts var arī izstāties no Eiropas Savienības, ja tās vērtību latīņa vairs nesakrīt ar kopējo Eiropas Savienības būtību.

Jāmin šobrīd aktuālie instrumenti, kuri tiek izmantoti pret Poliju un Ungāriju saistībā ar šo valstu iespējamiem tiesiskuma apdraudējumiem – pārkāpuma procedūras, Līguma par Eiropas Savienību 7. panta iedarbināšana, kā arī Eiropas Komisijas jaunās iniciatīvas tiesiskuma stiprināšanai.

Eiropas Savienības līgumos ir pieejami rīki, lai stiprinātu tiesiskumu dalībvalstīs gan ar prejudiciālo nolēmumu sniegšanu uz dalībvalstu tiesas uzdotajiem jautājumiem par konkrētu tiesiskuma iespējamu apdraudējumu, kā arī tiesības Eiropas Komisijai uzsākt pārkāpuma procedūru pret dalībvalsti, kas, iespējams, pārkāpj tās saistības tiesiskuma jomā³⁵. Pārkāpuma procedūra ir efektīvs rīks, kas nodrošina procesa tiesiskumu ar juridisko

³⁵ Līgums par Eiropas Savienības darbību, 258., 259., un 260. pants.

noteiktību un precīziem kritērijiem, kā arī skaidru Eiropas Komisijas lomu un ES tiesas iesaisti objektīvam izvērtējumam. Pārņēmuma procedūras ietvaros var savlaicīgi konstatēt to, ka kāda dalībvalsts ir pārkāpusi savas saistības tiesiskuma jomā, verificēt to ar saistošu tiesas spriedumu, ar kuru tiek likts novērst šos pārkāpumus, turklāt paredzot iespēju pārkāpuma nenovēršanas gadījumā piemērot progresējošas un apjomīgas finansiālas sankcijas valsts budžetam (nevis Eiropas Savienības finansējumam) līdz brīdim, kamēr pārkāpums tiek novērsts. No brīža, kad Eiropas Komisijas konstatējusi, ka dalībvalsts ir pārkāpusi savas saistības, proti, tā pārkāpj tiesiskuma vērtību, kas nostiprināta Līguma par Eiropas Savienību 2. pantā, līdz juridiski saistošam Eiropas Savienības Tiesas spriedumam, kas apstiprina vai neapstiprina Komisijas nostāju, paiet aptuveni gads. Pārņēmuma procedūru uzsākšanai ir arī preventīvs raksturs, jo dalībvalstis bieži novērš pārkāpumu jau pašas pārkāpuma procedūras laikā vai arī īsi pirms Eiropas Savienības Tiesas, vai pat tiesvedības laikā.

Visas Eiropas Savienības dalībvalstis veido Padomi, un Padome ar četru piektdaļu tās locekļu balsu vairākumu var konstatēt, ka pastāv droša varbūtība, ka kāda dalībvalsts varētu nopietni pārkāpt Līguma par Eiropas Savienību (LES) 2. pantā minētās vērtības³⁶. Padomei ir jāuzklausā šī dalībvalsts un jāsniedz tai rekomendācijas, regulāri pārbaudot, vai pārkāpums joprojām pastāv. Šo LES 7. panta procedūru drīkst uzsākt, pamatojoties uz vismaz 9 dalībvalstu iniciatīvu vai arī pamatojoties uz Eiropas Parlamenta vai Eiropas Komisijas iniciatīvu. Taču, lai konstatētu ne vairs varbūtību, bet gan to, ka kāda dalībvalsts tiešām vairākkārt nopietni pārkāpusi LES 2. pantā minētās vērtības, ir nepieciešams vienprātīgs Padomes lēmums un Eiropas Parlamenta atbalsts. Attiecībā uz Poliju un Ungāriju šāda vienprātība nav panākta, jo abas valstis balso par labu viena otrai, uzliekot veto. Teorētiski, ja būtu panākta vienprātība un tiktu konstatēts kādas valsts pārkāpums, Padome jau ar kvalificētu balsu vairākumu varētu nolemt attiecīgai dalībvalstij uz laiku atņemt dažas tiesības, piemēram, šis dalībvalsts valdības pārstāvja balsstiesības Padomē, un realizēt citus ierobežojošus pasākumus, līdz tiek novērsti pārkāpumi.

2019. gadā Somijas prezidentūras laikā ir notikušas arī politiskas diskusijas par Eiropas Savienības 2021.–2027. gada budžeta piešķiruma dalībvalstīm

³⁶ Līgums par Eiropas Savienību, 2. pants. Minētās vērtības apskatītas šī raksta 2. nodaļas pirmajā rindkopā.

sasaistīšanu ar demokrātijas principu ievērošanu konkrētā valstī, kā arī tās iesaisti cīņā ar klimata izmaiņām un rīcību migrācijas radīto seku risināšanā.

Vēl jāmin Eiropas Komisijas 2019. gada 17. jūlijā publiskotais rīcības plāns tiesiskuma stiprināšanai, kurā uzskaitīti pasākumi, kā preventīvi vērsties pret tiesas procesu neatkarības apdraudējumiem, atkārtotiem viena valsts atzara uzbrukumiem citam atzaram, augsta līmeņa korupcijai un dienesta stāvokļa ļaunprātīgai izmantošanai saistībā ar situācijām, kad politiskā vara cenšas prevalēt pār tiesu varu, mēģinājumiem mazināt plurālismu un vājināt tādas būtiskus uzraugus kā, piemēram, pilsonisko sabiedrību un neatkarīgos plašsaziņas līdzekļus.³⁷

Eiropas Komisija ir sagatavojusi arī projektu regulai par Savienības budžeta aizsardzību vispārēju trūkumu gadījumā saistībā ar tiesiskumu dalībvalstīs.³⁸ Regulas projekts paredz iespēju Eiropas Komisijai, konstatējot tiesiskuma principa pārkāpumus kādā dalībvalstī, ierobežot pieeju Eiropas Savienības finanšu līdzekļiem. Principā regulas projekts cenšas noteikt juridiskas sekas ar politiskiem līdzekļiem, paredzot pārāk lielu rīcības brīvību Eiropas Komisijai. Taču juridiskam lēmumam ir jāatbilst pārbaudāmiem tiesiskuma kritērijiem. Tas nozīmē, ka būtu jābūt paredzētām tiesībām apstrīdēt tiesā vērtējumu, uz kura pamata tiktu pieņemts lēmums. Regulas projekts neparedz Eiropas Savienības Tiesas iesaisti objektivitātes noskaidrošanā. Regulas projektu jau paspējusi nokritizēt Eiropas Revīzijas Palāta³⁹ un Eiropas Savienības Padomes Juridiskais dienests⁴⁰. Dalībvalstu valdībām vēl jāpieņem lēmums. Pat, ja šo regulējumu pieņems, nav skaidrs, kā uz to reaģēs dalībvalstu konstitucionālās tiesas.

³⁷ Eiropas Komisija. (17.07.2019). Paziņojums Tiesiskuma stiprināšana Savienībā. Rīcības plāns, COM(2019) 343 final, 1.-2. lpp.

³⁸ Priekšlikums regulai par Savienības budžeta aizsardzību vispārēju trūkumu gadījumā saistībā ar tiesiskumu dalībvalstīs, COM(2018) 324.

³⁹ 17.08.2018. Court of Auditors Opinion No 1/2018 (pursuant to Article 322(1)(a) TFEU) concerning the proposal of 2 May 2018 for a regulation of the European Parliament and of the Council on the protection of the Union's budget in case of generalised deficiencies as regards the rule of law in the Member States (2018/C 291/01).

⁴⁰ Opinion of the Legal Service of the Council of the EU on the Compatibility with the EU Treaties of the Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the protection of the Union's budget in case of generalised deficiencies as regards the rule of law in the Member States, 25.10.2018. 13593/18 LIMITE, kā arī 2018.19.12. izdotie šī atzinuma precizējumi 13593/18 COR 1.

Turklāt Eiropas Komisija piedāvā ieviest arī īpašu tiesiskuma monitoringa sistēmu.⁴¹ Tā attiektos uz visām dalībvalstīm, lai vērtētu sistēmiskas problēmas likumdošanā, tiesu sistēmas efektivitāti un neatkarību, spēju cīnīties pret korupciju, kā arī mēdiju daudzveidību, lai tādējādi identificētu iespējamus pārkāpumus un preventīvi tos novērstu.^{42,43} Arī Eiropas Parlaments vēlas piedāvāt risinājumus, pieņemot rezolūciju par nepieciešamību ieviest Eiropas vērtību instrumentu, ar kuru tiek atbalstītas pilsoniskās sabiedrības organizācijas, kas veicina demokrātiju, tiesiskumu un pamatvērtības Eiropas Savienībā vietējā un valsts līmenī.⁴⁴ Šī iniciatīva pavērs iespēju finansēt tiesiskumu veicinošus pasākumus dalībvalstīs.

Jāuzsver, ka arī visas dalībvalstu tiesas ietilpst Eiropas Savienības tiesību (vērtību) aizsardzības sistēmā jautājumos, uz kuriem attiecas ES tiesības, turklāt aptverot ne tikai konkrētu Līguma pantu, direktīvu vai regulu, bet visu jomu kā tādu.⁴⁵ Dalībvalstīm ir pienākums nodrošināt “tiesību aizsardzības līdzekļus, kas ir pietiekami efektīvi tiesiskās aizsardzības nodrošināšanai jomās, uz kurām attiecas Savienības tiesības”.⁴⁶ Līdz ar to ikvienai tiesai, arī Latvijā, ir pienākums, vērtējot konkrēto lietu, nodrošināt to, lai iedzīvotāji spētu baudīt visas attiecīgās Eiropas Savienības tiesības.

Tādējādi jāsecina, ka Eiropas Savienībai ir gan spēcīgi, gan mazāk spēcīgi, gan preventīvi līdzekļi, kurus aktīvi izmantojot, var stiprināt tiesiskuma situāciju dalībvalstīs.

⁴¹ Sk. Eiropas Komisija. (17.07.2019). Paziņojums Tiesiskuma stiprināšana Savienībā. Rīcības plāns”, COM(2019) 343 final.

⁴² Reynders, D. (15.01.2020). Eiropas Parlamenta debates Strasbūrā. Notiekošās uzklaušanās saskaņā ar LES 7. panta 1. punktu: Polijas lieta.

⁴³ Oficiālā ES tīmekļa vietne. Rule of Law Report. The annual Rule of Law Report monitors significant developments relating to the rule of law in all Member States. Izgūts (15.04.2020) no: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/rule-law-report_en?fbclid=IwAR0QQZL1fUDaqW8EUA-9W09BOG0rEVCMYCu_CM-PHKdYc-Bc0COxkvTVWwpc#documents

⁴⁴ Eiropas Parlaments. (19.04.2018). Eiropas vērtību instrumentu, ar kuru tiek atbalstītas pilsoniskās sabiedrības organizācijas, kas veicina demokrātiju, tiesiskumu un pamatvērtības Eiropas Savienībā vietējā un valsts līmenī. Izgūts (15.04.2020) no: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0184_LV.html

⁴⁵ 2019. gada 27. jūnija Ģenerāladvokāta secinājumi apvienotajās lietās pret Poliju C585/18, C624/18 un C625/18, A.K. (C585/18) v Krajowa Rada Sądownictwa un CP (C624/18) DO (C625/18) V Są Najwyższy (C624/18 and C625/18), 87. punkts.

⁴⁶ Līgums par Eiropas Savienību, 19. pants, 1. punkts.

Tiesiskuma apdraudējuma sekas nacionālajā un ES līmenī

Harmonizācija un Eiropas Savienības kompetences paplašināšanās

Tiesiskuma izaicinājumi un nepieciešamība tos risināt Eiropas Savienības līmenī rada blaknes, kas ietekmē visu Eiropas Savienību un ikvienu dalībvalsti. Šīs blaknes izpaužas kā lielāka harmonizācija un “vairāk Eiropas” pieeja, lai spētu noturēt tiesiskuma latīņu visās dalībvalstīs vienādi augstu. Tas savukārt izsauc pretreakciju un rada nebeidzamu apli, kurā mijiedarboties, izkristalizējas nākotnes Eiropas Savienība.

Var teikt, ka vienas dalībvalsts kļūdas kļūst par harmonizācijas pamatu visām pārējām dalībvalstīm. Tiklīdz Eiropas Savienība sastopas ar jaunu politisku izaicinājumu, tās reakcija izpaužas kā lielāka harmonizācija, proti, jaunu tiesību aktu un regulējumu pieņemšana, lai nepieļautu līdzīgu situāciju atkārtošanos, kā arī lai definētu skaidrākus kritērijus, kurus valstis vairs nevarētu pārāk plaši interpretēt un ignorēt. Tātad dažu dalībvalstu tiesiskuma identitātes izaicinājumi veido precedentu pārējām valstīm, jo pirmās nespēj vai nevēlas pašas ar to tikt galā iekšpolitiski. Līdz ar to jāiesaistās Eiropas Savienībai ar vēl ciešāku harmonizāciju, kas jau attieksies uz visām dalībvalstīm, kurām tiesiskuma izaicinājumu nav.

Harmonizācija izpaužas ne tikai ar jauniem tiesību aktiem, bet arī ar jauniem Eiropas Savienības tiesas spriedumiem par konkrēto valstu pārkāpumiem, kas rada precedentu visiem pārējiem. Pateicoties pēdējo gadu lietām⁴⁷, Eiropas Savienības kompetence ir kļuvusi acīmredzamāka un dalībvalstu kompetence pašām organizēt savu tieslietu sistēmu proporcionāli mazinās. Kā izriet no jaunākajiem Eiropas Savienības tiesas spriedumiem, tiesiskums un tieslietas dalībvalstīs ir arī Eiropas Savienības kompetences jautājums.⁴⁸ Spriedumos ir nostiprināta pieeja, ka Eiropas Savienībai ir tiesības veidot vienotus standartus, kas vērsti uz to, lai aizsargātu dalībvalstu tiesu neatkarību, tajā skaitā arī no ietekmes, ko izvērsī likumdevējs vai izpildvara tieši⁴⁹ vai pastarpināti, lai efektīvi īstenotu Eiropas Savienības tiesības. Šobrīd

⁴⁷ ES Tiesas 2019. gada 24. jūnija spriedums lietā C-619/18, Eiropas Komisija pret Polijas Republiku, 47. punkts; Apvienotās lietas C-585/18, C-624/18 un C-625/18 saistībā ar Polijas Tieslietu padomes, kas lemj par tiesnešu disciplinārtbildību un iecelšanu, neatkarību no likumdevējvaras un izpildvaras, kas to apstiprina.

⁴⁸ Turpat.

⁴⁹ ES Tiesas 2019. gada 24. jūnija spriedums lietā C-619/18, Eiropas Komisija pret Polijas Republiku.

Eiropas Savienības kompetence tiesu sistēmas neatkarības jautājumos jau ir izkristalizējusies, taču jāņem vērā, ka nākotnē tā var tikt izmantota arī uz citiem tiesiskuma principiem, piemēram, tiesisko noteiktību, masu mediju neatkarību, likumdošanas procesa caurspīdību, kas saistīti ar likumdevēja darba kvalitāti, un valdības pieņemto lēmumu tiesiskumu tiktāl, ciktāl šie lēmumi ietekmē Eiropas Savienības efektīvu darbību. Tas nozīmē, ka, ja pirms tam šajā jomā dalībvalstij bija rīcības brīvība, tagad Eiropas Savienības Tiesa ir spiesta definēt konkrētus kritērijus, kuriem dalībvalstij būtu jāatbilst, un uzņemas tiesības vērtēt šo atbilstību. Tādējādi Eiropas Savienības integrācija vairākās jomās balstās uz *ad hoc* situācijām, piemēram, tādām kā ar Poliju un Ungāriju, par ko lemj Luksemburgā, nevis meklē politisku vienošanos pie sarunu galda Briselē vai Strasbūrā. No vienas puses, visa starptautiskā tiesiskā kārtība ir veidojusies, reaģējot uz dažāda veida konfliktiem. No otras puses, Eiropas Savienības integrācijas kontekstā, kur nemitīgi notiek konkurence starp dalībvalstīm un Eiropas Savienības iestādēm par Eiropas Savienības kompetenču apjomu un izpaušmi, ir ļoti svarīgi, lai pašas dalībvalstis izdiskutē un lemj par Eiropas Savienības kompetenču mainīgumu vai nemainīgumu konkrētā jomā. Integrācijas process, kas balstās uz *ad hoc* situāciju risinājumiem, ko nepieņem pašas dalībvalstis, nav labākais ilgtermiņa risinājums, kas spētu leģitimizētu to, kā izskatīsies nākotnes Eiropas Savienība.

Saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību 5. pantu Eiropas Savienība darbojas tikai to kompetenču robežās, ko tai līgumos piešķirušas dalībvalstis, lai sasniegtu tajos paredzētos mērķus. Kompetence, kas līgumos nav piešķirta Eiropas Savienībai, paliek dalībvalstīm. Praksē cīņa par kompetenci (vai konkrētais jautājums būtu atstājams dalībvalsts ziņā vai arī būtu jārisina Eiropas Savienības līmenī) notiek gandrīz par katru jaunu iniciatīvu – gluži kā virves vilkšanā, kur, atkarībā no interesēm, dalībvalstis palīdz vai nu komandai ar nosaukumu “vairāk Eiropas” vai arī komandai ar nosaukumu “paši tiksīm galā”. Un Eiropas Savienības Tiesa ir spēcīgs “vairāk Eiropas” enkurs. Līdz ar to palielinās pret Eiropas Savienības Tiesu vērsta kritika, ka tā, mēģinot atrisināt dažu valstu situācijas, rada netīšus zaudējumus visām pārējām dalībvalstīm, sašaurinot visu dalībvalstu kompetenci ar tiesībpolitiskiem⁵⁰ instrumentiem, kurus dalībvalstis nevar politiski ietekmēt.

⁵⁰ Vienkāršoti tas nozīmē, ka, lai gan tiesas ar politiku nenodarbojas, dažkārt jutīgos jautājumos tiesām tiek pārmests, ka ar spriedumu palīdzību tās izdara izvēli par labu kādam no risinājumiem, par kuru normālā situācijā būtu jālemj likumdevējam.

Pēc analogijas harmonizācijas sekas var raksturot kā gadījumu, kad viena ātruma pārkāpēja dēļ, kas izraisījis smagu negadījumu apdzīvotā vietā, tiek noteikts ātruma ierobežojums 30 km/h, kas attieksies uz pilnīgi visiem un vienmēr. Eiropas Savienība ir spiesta reaģēt, jo tai ir dots tāds mandāts. Savukārt “vairāk Eiropas” rada pretreakciju jau citās dalībvalstīs, kur attīstās populisms un skepse par dalību Eiropas Savienībā vispār.

Tātad citu valstu atkāpšanās no tiesiskuma vērtībām rada precedentu un harmonizāciju pārējām valstīm, Eiropas Savienības kompetence tieslietu jomā nostiprinās nevis ar konkrētiem tiesību aktiem, kas būtu pieņemti dalībvalstu diskusijās, bet gan ar Eiropas Savienības Tiesas starpniecību, kas nav likumdevēja iestāde, bet kuras spriedumi ir tikpat saistoši. Jautājums par to, vai Eiropas Savienības tiesai pietiek leģitimitātes un vai demokrātiskuma process nav pārāk zems, ir atvērts. Taču skaidrs ir viens, ka tiesiskuma apdraudējums rada sekas amplitūdā no “vairāk Eiropas” līdz pat *Brexit*, un tas ietekmē ikvienu Eiropas Savienības pilsoni.

Vairāku ātrumu Eiropa

Kā sekas tiesiskuma izaicinājumiem Eiropas Savienībā ir jāmin arī vairāku ātrumu Eiropas Savienības veidošanās. Proti, vismaz deviņas dalībvalstis ir tiesīgas izlemt ciešāk sadarboties kādā no jomām, atbilstoši izstrādājot nosacījumus šādai sadarbībai (pastiprinātā sadarbība). Parasti šīs valstis veido instrumentus ar jauniem risinājumiem tiesiskuma jomā, kuriem būtu jāatbilst arī pārējām dalībvalstīm, ja tās vēlāk vēlēties pievienoties šiem instrumentiem.⁵¹ Pastiprināto sadarbību var vērtēt gan pozitīvi, gan negatīvi. Pozitīvi, jo ir iespēja attīstīt īpašu sadarbību Eiropas Savienībā arī tad, ja ne visas dalībvalstis vēlas to īstenot, bet ar iespēju vēlāk pievienoties. Negatīvi, jo ne visi Eiropas Savienības pilsoņi var baudīt līdzvērtīgas tiesības.

Eiropas Savienības autoritātes demokrātiskās noturības mazināšanās

Jāuzsver, ka tiesiskuma izaicinājumi veicina nevienlīdzības palielināšanos tajā, kā dalībvalstis raugās viena uz otru. Dalībvalstis pretnostatās. Jo

⁵¹ Kā piemēru var minēt šādus Eiropas Savienības pastiprinātās sadarbības instrumentus – regula par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību, regula par vienotas patentaizsardzības izveidi, regula par Eiropas prokuratūras izveidi, kā arī citas regulas finanšu un īpašuma tiesību jomās.

lielākas nesaskaņas, jo mazākas spējas kopīgi un adekvāti reaģēt uz ārēju vai iekšēju apdraudējumu. Tiesiskuma izaicinājumi mazina uzticību konkrētajām valstīm un polarizē Eiropas Savienību. Savstarpējās neuzticēšanās vadītā rīcība veido ķīli valstu attiecībās, tādējādi vājinot visas dalībvalstis. Šādi ķīļi ir arī viens no hibrīdiejaukšanās veidiem – stratēģiska prakse, ko mērķē pret liberālām demokrātijām.⁵² Tikai šoreiz Eiropas Savienības dalībvalstis pašas dzen šo ķīli. Ja Eiropas Savienība kļūst iekšēji sašķelta, tā nedarbojas efektīvi, zūd tās starptautiskā ietekme, it īpaši demokrātisko vērtību jautājumos. Eiropas Savienības brīvības vairs nespēj pilnvērtīgi darboties. Latvijas interesēs ir, lai Eiropas Savienība spētu sekmēt savu demokrātisko noturību (*democratic resilience*)⁵³, jo tikai konsekventa savu vērtību ievērošana noteiks Eiropas Savienības ārējo uzticamību un ietekmi.⁵⁴ Ir pētījums, kas parāda, ka 2017. gadā Polijas noturības spējas būtiski kritās, iespējams, tam par iemeslu bija valdības lēmumi tiesiskuma jomā un tās ietekme uz valsts demokrātijas līmeni.⁵⁵ Tādējādi mazinās arī Eiropas kopējās noturības spējas. Jo mazāks tiesiskuma līmenis valstī, jo ietekmējamāka ir šī valsts no ārpuses. Un galvenais iemesls tam ir jau apskatītā līdzsvara atsvara mehānisms, kas uzraudzītu citu varas atzaru rīcības tiesiskumu, nespēja reaģēt uz ārēju spiedienu.

Visbeidzot, jāpiemin arī pozitīvās sekas, proti, Eiropas Savienība kļūs vēl elastīgāka un izturētspējīgāka (*resilient*). Tiesiskuma izaicinājums ir Eiropas Savienības noturības treniņš, kas padara to arvien spēcīgāku.

Kas būtu jā dara, lai nostiprinātu tiesiskumu?

Var izdalīt divu veidu risinājumus, kas ietekmē viens otru – funkcionālo un attieksmes maiņas risinājumu. Pirmais risinājumu veids ir turpināt aktīvāk izmantot Eiropas Savienībai jau pieejamos rīkus, proti, pārkāpuma

⁵² Wigell, M. (2019). Democratic deterrence how to dissuade hybrid interference. How to dissuade hybrid interference? FIIA Working Paper. Izgūts (15.04.2020) no: https://www.fiaa.fi/wp-content/uploads/2019/09/wp110_democratic-deterrence.pdf

⁵³ Prior, T. (2018). Resilience: The 'Fifth Wave' in the Evolution of Deterrence. In: M. Zapfe & O. Thränert, *Strategic Trends 2018: Key Developments in Global Affairs*. Center for Security Studies (ETH), Zürich, pp. 63-80.

⁵⁴ Eiropas Ārējās darbības dienests. (09.11.2017). Kopīgs redzējums, kopīga rīcība, stiprāka Eiropa: globāla Eiropas Savienības ārpolitikas un drošības politikas stratēģija, Eiropas Savienības Ārējās darbības dienesta politikas dokuments. 2016, Luksemburga.

⁵⁵ Prior, T. (2018). Resilience: The 'Fifth Wave' in the Evolution of Deterrence. In: M. Zapfe & O. Thränert, *Strategic Trends 2018: Key Developments in Global Affairs*. Center for Security Studies (ETH), Zürich, p. 75.

procedūras un Eiropas Savienības Tiesas iesaisti, lai objektīvi konstatētu valstu tiesiskumu pārkāpumus. Secinājumi, kurus pieņēmusi Eiropas Savienības Tiesa, joprojām tiek ievēroti, pat, ja valsts tiem nepiekrīt.

Pirmais risinājumu veids ietver arī jaunu rīku ieviešanu, proti, tiesiskuma ievērošanas regulāru monitoringu visās dalībvalstīs, lai konstatētu kādus būtiskus izaicinājumus, kurus var īpaši risināt gan ar politiskiem, gan juridiskiem līdzekļiem. Jāatzīst, ka šobrīd pasaulē ir pietiekami daudz monitoringa instrumentu gan Apvienoto Nāciju Organizācijā, gan Eiropas Padomē, gan Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijā, u.c. Pietiktu ar to, ka jau esošie mehānismi tiktu padarīti efektīvāki, galvenokārt ceļot ekspertu kompetenci un koordinējot dažādo monitoringa instrumentu, kā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras atziņu piemērošanu. Šobrīd valstis maksā milzīgus līdzekļus, lai uzturētu dažādas paralēlas un specifiskas monitoringa sistēmas dažādās starptautiskās organizācijās. Būtu nepieciešams izmantot to, kas jau ir, un neradīt valstīm papildu finanšu un administratīvo slogu. Īpašos gadījumos atsevišķām valstīm var ieviest līdzīgu uzraudzības mehānisma risinājumu, kāds ir Bulgārijai un Rumānijai.

Otrais risinājumu veids vairāk saistīts ar attieksmes maiņu pret tiesiskumu kā vērtību – izpratnes veicināšana par tiesiskuma nozīmi un politiskās gribas vairošana stiprināt tiesiskumu Eiropas Savienībā. Attieksmes maiņas risinājums šajā rakstā tiks apskatīts daudz plašāk.

Ir jāveicina tiesiskuma kultūra, lai tā veidotu stiprāku un noturīgāku tiesiskuma identitāti sabiedrībā. Nepieciešamas zināšanas par tiesiskuma nozīmi un izpratne par demokrātiski tiesiskas valsts vērtībām sabiedrībā. Gan izglītības jomā, gan sabiedrisko mediju jomā būtu nepieciešams uzrunāt cilvēkus un izskaidrot, kas ir tiesiskums un kāpēc tas ir svarīgs Latvijai, un ka Latvijai ir svarīgi, lai tiesiskums būtu arī Eiropas Savienībā, jo arī Latvija zaudē no Eiropas Savienības globālās ietekmes mazināšanās. Balstoties uz izpratni par tiesiskuma vērtībām un attīstoties atbilstošam elektorāta pieprasījumam veidot tiesiskumā balstītas politiskās izvēles, jāveidojas politiskajai gribai šīs vērtības ieviest praktiski. Būtu jātiecas uz to, lai valsti pārstāvētu politiķi, kuriem tauta būtu devusi tādu mandātu, kurā tiesiskums ir būtiska vērtība ne tikai valdības deklarāciju līmenī, bet arī praktiski izpaustos iekšpolitikā un ārpolitikā.

Tiesiskuma vērtības aizstāvēšanai Eiropas Savienībā būtu jābalstās uz vienlīdzīgu attieksmi pret visām dalībvalstīm. Ir skaidrs, ka tiesiskuma

situācijas vērtējumā ir manāms Eirovīzijas dziesmu konkursam raksturīgais balsošanas fenomens, kur piešķirtie punkti reti korelē ar konkrētās valsts, kas ir reģionāli vai vēsturiski tuva, dziesmas kvalitāti. Tāpēc nepieciešams veids, kā vienotos tiesiskuma kritērijus, kas jau sen ir standartizēti, likt lietā visās dalībvalstīs. Lai kā arī būtu, nedrīkst aizmirst, ka Eiropas Savienība nozīmē pienākumu ne tikai ievērot konkrētas vērtības un saistības, bet arī īstenot vienlīdzīgu attieksmi pret visām dalībvalstīm, vērtējot šo valstu tiesiskuma līmeni. Tāpēc Eiropas Savienībai ir nepieciešama diskusija par veidu, kādā īstenot šo vienlīdzīgo pieeju, kas būtu ne tikai politiski motivēta, bet arī tiesiski pamatota un vienlīdz objektīvi piemērojama visām dalībvalstīm.

Vienlīdzīgai pieejai tiesiskuma īstenošanā Eiropas Savienībā ir nepieciešama kopīga rīcība. Taču vienlīdzīgai pieejai būtu jāņem vērā arī konkrēto valstu sabiedrības tiesiskās identitātes līmenis. Reaģējot uz jauniem izaicinājumiem, dalībvalstīs mainās politiskās izvēles, politiskā procesā saduras dažādas vērtības un izkristalizējas sabiedrības jaunais konsenss. Un šis jaunais konsenss vienā dalībvalstī liek pārējām dalībvalstīm arvien ciešāk noturēt iepriekš noteikto kopsaucēju, vērtību ievērošanu. Pat, ja vērtību izpratne visām dalībvalstīm ir līdzīga, šo vērtību praktiskā īstenošana ir atšķirīga. Iespējams, ka noteicošā nozīme ir tam, cik tiesiska konkrētajā dalībvalstī ir sabiedrība kopumā, cik izteikta ir tās tiesiskuma identitāte. Būtu vērtējama arī korelācija – jo tiesiskāka sabiedrība kopumā, jo imūnāka pret tiesiskuma apdraudējumiem. Līdz ar to prasībām un standartiem valstīm ar attīstītu tiesisko identitāti būtu jāatšķiras no prasībām valstīm ar salīdzinoši zemu tiesiskuma identitāti. Iespējams, tāpēc neviens Eiropas Savienībā nav sašutis par to, ka Vācijas konstitucionālās tiesas vadību izraugās politiski, bet salīdzinošas pieejas citās valstīs tiek uztvertas kā milzīga problēma. Taču šāds vērtējums parasti netiek uztverts kā politiski korekts, jo visas dalībvalstīs pēc definīcijas ir vienlīdzīgas.

Izvēles izdarīšanai par labu aktīvākai tiesiskuma aizstāvēšanai Eiropas Savienības līmenī nevajadzētu būt atkarīgai no bažām, ka līdzīgs precedents var tikt nākotnē vērst pret pašiem aizstāvjiem. Tieši pretēji – spēja un vēlme aktīvi piedalīties tiesiskuma stiprināšanā Eiropas Savienības līmenī uzliktu pozitīvu atbildības slogu iekšpolitiski atbildēt par saviem vārdiem un spēt atbilst izvirzītajai tiesiskuma latiņai. Ja Latvija proaktīvi neizvirzīs savus, arvien augstākus mērķus dažādās jomās, tajā skaitā arī tiesiskumā, būs neiespējami izkonkurēt citas valstis resursu piesaistei valsts labklājības celšanā.

Ir pienācis laiks mums pašiem noteikt arvien augstākas kvalitātes latiņas un pašiem tās sasniegt, negaidot kārtējās rekomendācijas no ārpusēs.

Dalībvalstis ar tiesiskuma izaicinājumiem ir arī NATO dalībvalstis. Šajos sarežģītajos starptautiskās drošības apstākļos, it īpaši pēc Krimas aneksijas, kritizēto Eiropas Savienības dalībvalstu drošības pienesums NATO ietvaros politiskajā dienaskārtībā, saprotams, prevalē pār citiem, ar tiešu apdraudējumu nesaistītiem jautājumiem. Taču politiskā izvēle tiesiskuma jautājumu īstermiņā pakārtot drošības jautājumam var ilgtermiņā negatīvi atspoguļoties arī uz pašu drošības jautājumu. Proti, sabiedroto drošība ir atkarīga arī no tā, cik tiesiski spēcīga ir Bulgārija, Rumānija, Ungārija un it īpaši Polija. Jo tikai tiesiska valsts spēj būt noturīgāka pret iespēju, ka tās drošības politikas lēmumus kāds varēs ietekmēt ar korupcijas līdzekļiem, it īpaši no ārpusēs. Tiesiska valsts spēj veiksmīgāk nodrošināt ierobežotas pieejamības drošības informācijas aizsardzību pret nelegitīmu piekļuvi un operatīvās informācijas izmantošanu, lai prettiesiski ietekmētu citus valsts varas atzarus. Tikai tiesiska valsts ir imūna pret varas koncentrēšanos vienās rokās, kas palielina ietekmējamības risku un lēmuma, kas ir pret sabiedrības interesēm, pieņemšanas risku. Šādi riski pastāv, jo ir vājināta tiesu vara, kuras uzdevums ir vērtēt un nepieciešamības gadījumā ierobežot vienpersoniski prettiesiskus lēmumus, arī jautājumos, kas saistīti ar iekšējo un ārējo drošību. Uz tiesisku valsti var vairāk paļauties, jo tās lēmumu pieņemšana ir caurspīdīga un paredzama, un, ja nepieciešams, apstrīdama ar tiesiskiem līdzekļiem. Turpretī savstarpējā neuzticēšanās Eiropas Savienības ietvaros var pāriet arī uz NATO ilgtermiņā. Tāpēc ir ļoti svarīgi saredzēt šo sasaisti un aktīvi novērst tiesiskuma apdraudējumu gan iekšpolitiski, gan ārpolitiski – Eiropas Savienības līmenī, kamēr tiesiskuma apdraudējums vēl nav kļuvis par drošības jautājumu.

Latvijas ārpolitikas pozīcija ir “pastāvīgi pievērst uzmanību demokrātisko vērtību un tiesiskuma ievērošanai – gan esošo mehānismu ietvaros, gan meklējot jaunas dialoga un sadarbības formas”.⁵⁶ Latvija oficiāli atzīst, ka “diskusijas Eiropas Savienības līguma 7. panta procedūru ietvaros nav devušas skaidrus risinājumus, tāpēc Latvija uzsver dialoga un sadarbības

⁵⁶ Ārlietu ministrija. (30.12.2019). Ārlietu ministra ikgadējais ziņojums par paveikto un iecerēto darbību valsts ārpolitikā un Eiropas Savienības jautājumos 2019. gadā. Izgūts (15.04.2020) no: <https://www.mfa.gov.lv/aktualitates/zinas/65188-arlietu-ministra-ikgadejais-zinojums-par-paveikto-un-ievereto-darbibu-valsts-arpolitika-un-eiropas-savienibas-jautajumos-2019-gada>

nozīmi, lai izvairītos no šķeļošiem risinājumiem un balsojumiem”.⁵⁷ Līdz ar to Latvijas oficiālā pozīcija ir atbalstīt vienlīdzīgu un tiesiski objektīvu pieeju, kas vērsta uz vienotu tiesiskuma vērtējuma sistēmu Eiropas Savienībā, kur lēmumiem par “būtiskiem tiesiskuma pārkāpumiem jānotiek ar Eiropas Savienības Tiesas lēmumu, nevis palielinot Eiropas Komisijas lēmumu ietekmi”.⁵⁸ Ir pareizi atdalīt problēmu no konkrētas valsts, lai meklētu labākos risinājumus neitrālā gaisotnē. Latvijas interesēs nav pašmērķīgi pretnostatīt sevi sabiedrotājiem, taču Latvijas interesēs ir arī aizstāvēt tiesiskumu kā vērtību starptautiskā līmenī. Tāpēc Latvijā būtu nepieciešama aktīvā diskusija, pirmkārt, iekšpolitiski – par to, kā celt tiesiskuma identitāti un pieprasījumu Latvijas sabiedrībā, un, otrkārt – kā ar savu līdzdarbošanos šīs vērtības veicināt starptautiski, lai Latvijas pozīcija par tiesiskumu spētu materializēties no papīra uz proaktīvu diplomātisku rīcību.

Eiropas Komisija 2019. gada jūlijā publicēja pētījumu,⁵⁹ kurā ir redzams, cik lielā mērā katra dalībvalsts vērtē tiesiskumu kā vērtību. Jāatzīst, ka, piemēram, ne Polijai, ne Ungārijai netika konstatēti zemi tiesiskuma izpratnes rādītāji. Pārsteidzoši, bet no aptaujas secinājumiem izriet, ka Latvijā pašvērtējums tiesiskuma nozīmei ir zemākais Eiropas Savienībā. Tajā pašā laikā pētījumā parādās secinājums, ka nepieciešamība stiprināt tiesiskumu Latvijā ir viena no augstākajām Eiropas Savienībā. Vairākos rādītājos, kas saistīti ar tiesiskuma uztveri Eiropas Savienībā, Latvija ir pēdējā vietā no visām dalībvalstīm. Piemēram, Latvijas iedzīvotājiem tādas tiesiskuma izpausmes kā vienlīdzība likuma priekšā, likuma skaidrība un noteiktība, neatkarīga likumu kontrole un parlamenta darbības caurspīdīgums, pieņemot likumus, šķiet vismazāk svarīgākais tiesiskuma aspekts, salīdzinot ar visām pārējām dalībvalstīm.⁶⁰ Pētījums atspoguļo salīdzinoši zemu Latvijas sabiedrības tiesiskuma pieprasījuma līmeni iepretim kopējai Eiropas Savienības tiesiskuma uztverei. Salīdzinoši zems tiesiskuma pieprasījuma līmenis atspoguļojas arī Latvijas

⁵⁷ Ārlietu ministrija. (30.12.2019). Ārlietu ministra ikgadējais ziņojums par paveikto un iecerēto darbību valsts ārpolitikā un Eiropas Savienības jautājumos 2019. gadā. Izgūts (15.04.2020) no: <https://www.mfa.gov.lv/aktualitates/zinas/65188-arlietu-ministra-ikgadejais-zinojums-par-paveikto-un-iecereto-darbibu-valsts-arpolitika-un-eiropas-savienibas-jautajumos-2019-gada>

⁵⁸ Turpat.

⁵⁹ Eiropas Komisija. Eiropabarometra 489. speciālaptauja. Tiesiskums. Izgūts (15.04.2020) no: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/special/surveyky/2235>

⁶⁰ Turpat, 14.-15. lpp.

attiekmē pret tiesiskumu ārpus Latvijas – citās Eiropas Savienības dalībvalstīs. Latvijas sabiedrība kopumā nezina, ko ietver tiesiska valsts, jo šis jautājums nav pietiekami skaidrots un nav debatēts. Lielai sabiedrības daļai ir maza ticība tiesiskas valsts konceptam, jo tā ir pieradusi pie prettiesiskas politikas.

Latvijas sabiedrībā dažkārt izpaužas viedoklis, ka Latvijai Eiropas Savienība ir nepieciešama, lai no tās kaut ko iegūtu (piemēram, struktūrfondus), nevis lai to veidotu labākā kvalitātē, stiprāku un mūsu vērtībām atbilstošāku. Tādu Eiropas Savienību, ar kuru mēs varētu vēl ciešāk identificēties, nevis pretnostatīties tai. Tādu Eiropas Savienību, kur tiesiskuma izaicinājums Ungārijai ir arī tiesiskuma izaicinājums Latvijai. Būtu lieliski, ja mēs spētu uzņemties atbildību, ko prasa dalība Eiropas Savienībā, un uzturēt mūsu kopējās vērtības iepretim saviem sabiedrotajiem un sagaidīt to pašu pretī, ja tas būs nepieciešams. Latvija ir vērtību valsts, un mums būtu jāvirzās pa šo ceļu arī Eiropas Savienībā.

Pieņemot, ka visas dalībvalstis vēlas atrasties Eiropas Savienībā, ir nepieciešama pašas dalībvalsts politiskā griba atzīt, ka ir nepieciešami uzlabojumi, un censties šos uzlabojumus ieviest. Dažkārt šķiet, ka virkne politiķu izvirās atzīt, ka spēlei ar nosaukumu “Eiropas Savienība” ir savi noteikumi. Un ir trīs demokrātiski tiesiskai valstij pieejami veidi, kā reaģēt uz šo situāciju. Pirmais – ievērot spēles noteikumus. Otrais – rosināt mainīt spēles noteikumus. Trešais – nespēlēt šo spēli. Bet, tā kā virknei politiķu nav spēju īstenot noteikumu pārskatīšanu, kas izpaustos kā Eiropas Savienības pamatlīgumu izmaiņas, piemēram, ierobežojot Eiropas Savienības kompetences, teiksim, migrācijas vai tiesiskuma jomā, ir vieglāk kritizēt pašu spēli – Eiropas Savienību. Šāda situācija atgādina starptautisku hokeja čempionātu, kur katra spēle rit pēc iepriekš vienprātīgi⁶¹ apstiprinātiem noteikumiem, un kur spēles laikā par pārkāpumu kāds spēlētājs tiek noraidīts no laukuma uz 2 minūtēm. Iedomāsimies, ka šis spēlētājs sautis sāk protestēt, ka tiek ierobežota viņa pārvietošanās brīvība, brīvība pašam lemt, kad un kur spēlēt hokeju un ar kādu nūju to darīt. Un vispār – būtu jāatstāj katra hokejista ziņā, kurus vārtus skaitīt un kurus nē. Līdzīgi rikojas populistiski tendēti politiķi, kas atsaucas uz nacionālo suverenitāti, lai pārkāptu iepriekš pielīgotos noteikumus un vērtības Eiropas Savienībā, tā vietā, lai reāli izmantotu savas valsts suverenitāti un

⁶¹ Arī par balsošanas kārtību, kādā tiek pieņemti lēmumi attiecīgajās jomās, dalībvalstis ir vienprātīgi vienojušās. Un tas nozīmē arī to, ka valstis rēķinās ar situāciju, ka atsevišķos gadījumos var tikt pārbalsotas, bet pieņemtais lēmums jāpilda.

panāktu vai nu šo noteikumu izmaiņas, vai izstāšanos no Eiropas Savienības. Turpinot šo analogiju, iespējams, dalībvalstis ir vienisprātis par noteikumiem, taču tās neatbalsta šo noteikumu interpretāciju, proti, hokejisti nepiekrīt tiesnešu darbībai vai bezdarbībai, fiksējot konkrētus pārkāpumus. Taču arī šeit ir pieejams risinājums – neatkarīga arbitra iesaistīšana, kas Eiropas Savienībā ir Eiropas Savienības Tiesa. Līdz ar to jāsecina, ka tiesiskums būtu jāpanāk tiesiski korekti, proti, ar tādiem līdzekļiem, kurus var vētīt ar neatkarīgas tiesu varas spriedumiem. Eiropas Savienības Tiesa ir faktiski vienīgais instruments, ar kuru panākt dalībvalstu sadarbību ievērot tiesiskuma vērtības, un dalībvalstis respektē Eiropas Savienības Tiesu. Turklāt arī iekšpolitiski ir vieglāk atsaukties uz Eiropas Savienības Tiesas spriedumu kā iemeslu pārskatīt politiski jutīgus risinājumus, līdzīgi kā tas Latvijā ir ar Satversmes tiesas atceltiem tiesību aktiem.

Secinājumi

Tiesiskums ir demokrātiskas tiesiskas valsts pamatvērtība, kas raksturo attiecīgās sabiedrības tiesisko identitāti. Tiesiskums ir viens no galvenajiem mehānismiem, kas nodrošina savstarpēju uzticēšanos un Eiropas Savienības pilnvērtīgu darbību, lai tādējādi īstenotu Eiropas iedzīvotāju intereses. Turklāt “Eiropas tiesiskums ir ne tikai ideja, bet tas ir pienākums ar konkrētu saturu. Proti, mums kā ES dalībvalstij [...] ir jānodrošina saviem pilsoņiem [...] tiesības un to aizsardzība [...]”⁶² Līdz ar to ir nepieciešams veidot tiesisko apziņu sabiedrībā, lai visi iedzīvotāji darbotos un dzīvotu tā, ka “viņu rīcība saskanētu ar tiesībām.”⁶³ Visas dalībvalstis ir savstarpēji saistītas un visu dalībvalstu interesēs ir kopīgi meklēt risinājumus, kā noturēt savstarpējās uzticēšanās līmeni, lai turpinātu sadarboties. Tiesiskuma izaicinājums ir Eiropas Savienības noturības treniņš, kas padara to arvien spēcīgāku. No valstu vadītāju un viedokļu līderu gribas ir atkarīgs tas, cik sekmīgi Eiropas Savienība pārvarēs tiesiskuma izaicinājumus.

⁶² Satversmes tiesas priekšsēdētājas Inetas Ziemeles priekšlasījums Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 7. starptautiskajā zinātniskajā konferencē, Rīgā, 18.10.2019. Izgūts (15.04.2020) no: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/articles/satversmes-tiesas-priekssedetajas-inetas-ziemeles-priekslasijums-latvijas-universitates-juridiskas-fakultates/>

⁶³ Valsts prezidenta E. Levita uzruna Satversmes tiesas svinīgajā sēdē. Rīga, Satversmes tiesa, 10.01.2020. Izgūts (15.04.2020) no: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/articles/valsts-prezidenta-egila-levita-runasatversmes-tiesas-jauna-gada-atklasanas-svinigaja-sede/>

Eiropas Savienības jaunās aizsardzības iniciatīvas – ko tās nozīmē Latvijai?

Kate Elizabete Kanasta,

Latvijas Universitātes Politikas zinātnes maģistra programmas studente

Šajā rakstā aplūkotas Eiropas Savienības pēdējo gadu laikā izveidotās aizsardzības iniciatīvas un to nozīme Latvijai. Kopš 2016. gada, kad Bratislavas samita ietvaros ES valstu līderi nolēma spert soli tālāk ES valstu aizsardzības spēju stiprināšanai, ir uzsākti vairāki apjomīgi projekti – 2020. gada rudenī tiks prezentēti pirmā Koordinētā ikgadējā pārskata par aizsardzību pilna cikla rezultāti, 2017. gadā tika uzsākta PESCO iniciatīva ar pirmajiem 10 projektiem, savukārt 2019. gadā sākās Eiropas Aizsardzības industriju attīstības programmas īstenošana. Latvijai uz jaunajām iniciatīvām ir iespēja raudzīties no vairākiem skatupunktiem – no vienas puses, ir jāievēro zināma piesardzība, lai nevajadzīgi netiktu dublētas NATO aktivitātes un tā jau ierobežotie resursi. No otras puses, tā ir iespēja īstenot tādus spēju attīstības projektus, kādus Latvija individuāli nespētu.

Atslēgvārdi: aizsardzība, Eiropas Savienība, NATO, spēju attīstība, militārā sadarbība.

This article examines the European Union's defense initiatives in recent years and their significance for Latvia. Several large-scale projects have been launched since EU leaders decided to take a step further in the Bratislava Summit in 2016 – the results of the first full cycle of the Coordinated Annual Report on Defense will be presented in autumn 2020, the PESCO initiative with its first 10 projects was launched in 2017, while in 2019 the European Defense Industries Development Program was kickstarted. Latvia has several perspectives on the new initiatives – on the one hand, caution to avoid duplication of NATO activities and already limited resources, at the same time these initiatives can provide the possibility to carry out capability development projects that Latvia would not be able to carry out individually.

Keywords: defense, European Union, NATO, capability development, military cooperation.

Ievads

Runājot par Eiropas drošību, parasti vispirms prātā nāk NATO kā kolektīvās drošības garants vai valstu individuālās aizsardzības spējas, tā primāri tiek izvēlēta kā ārējās drošības mehānisms, jo tika dibināta kā militārā aliance, savukārt Eiropas Savienības pamatmērķis bija ekonomiskā sadarbība. Neskatoties uz to, pēdējo gadu laikā Eiropas Savienība ir strauji ieņēmusi ievērojamu vietu šajā sadarbības jomā, īstenojot vairākus apjomīgus aizsardzības projektus un iniciatīvas, kurās iesaistās arī Latvija.

Lai gan ES jau pāris desmitgades ir “spēlējusies” ar idejām, kas skar aizsardzības un drošības tematiku, lielu impulsu ciešākai sadarbībai deva 2016. gada Bratislavas samits, kurā tika lemts par vairāku jaunu iniciatīvu uzsākšanu.¹ Šīs iniciatīvas fokusējas uz dažādiem aizsardzības spēju aspektiem, sākot no attīstības plānošanas stadijas, līdz reālai projektu īstenošanai. Bratislavas samitā ES līderi vienojās par trijām stratēģiskajām prioritātēm ES drošības uzturēšanai – spēju atbildēt uz ārējiem konfliktiem un krīzēm, partneru spēju stiprināšanu, kā arī ES un tās pilsoņu aizsardzību. Stratēģisko prioritāšu īstenošanai tika pieņemts lēmums par trīs dažādu iniciatīvu uzsākšanu – Koordinētais ikgadējais pārskats par aizsardzību (*Coordinated Annual Review on Defence – CARD*), Pastāvīgais strukturētās sadarbības (*Permanent Structured Cooperation – PESCO*) ietvars un Militārās plānošanas un īstenošanas centrs (*Military Planning and Conduct Capability – MPCC*).² Kā atsevišķa iniciatīva ir jāmin arī Eiropas Aizsardzības fonds, par kura izveidi Eiropas Komisija lēma 2018. gadā.³

Latvija jau gandrīz 16 gadus ir gan ES, gan NATO pilntiesīga dalībvalsts, tomēr tikai 2018. gadā Latvija beidzot sasniedza 2% no IKP aizsardzības budžetam sliekšni⁴, nodrošinot, ka valstij ir ne tikai iespēja veikt nepieciešamos ieguldījumus bruņoto spēku pamatapgādē, bet arī iesaistīties plašāka mēroga projektos un iniciatīvās starptautiskā līmenī. Līdz ar to rodas būtiski

¹ European Commission. (2020). EU Cooperation on Security and Defence. Izgūts (20.02.2020) no: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/defence-security/>

² Turpat.

³ Eiropas Savienības Padome. (19.11.2019) *Eiropas Aizsardzības fonds: Padome ieņem nostāju*. Izgūts (21.02.2020) no: <https://www.consilium.europa.eu/lv/press/press-releases/2018/11/19/european-defence-fund-council-adopts-its-position/>

⁴ Aizsardzības ministrija (2019). *Aizsardzības nozares budžets*. Izgūts (21.02.2020) no: <https://www.mod.gov.lv/par-mums/aizsardzibas-nozares-budzets>

jautājumi, aplūkojot ES aizsardzības iniciatīvas un Latvijas aizsardzības un drošības politiku – vai pēdējo gadu laikā izveidotās ES aizsardzības iniciatīvas ir lietderīgas Latvijai? Vai spējam tās efektīvi izmantot?

No plānošanas līdz spēju attīstībai

Kopš 2016. gada jaunās iniciatīvas ir kļuvušas par aktīvām – veiksmīgi rīkoti pilotprojekti, notikuši pirmie projektu sasaukumi, drīzumā sagaidāmi arī pirmie rezultāti. Vispārīgais iniciatīvu koncepts ir vienkāršs, paredzot, ka dalībvalstis sadarbojas jau plānošanas procesā, tālāk nonākot jau pie reālu un praktisku projektu izveides un īstenošanas. Katrai iniciatīvai būtu jāīstenojas loģiskā secībā, papildinot vienu otru. Ko īsti šīs iniciatīvas paredz, un vai tās šobrīd pilda savu funkciju?

Koordinētais ikgadējais pārskats par aizsardzību (CARD) būtībā ir pārskats, kas ļauj aplūkot iniciatīvas dalībvalstu spēju attīstības plānošanu no ES spēju attīstības prioritāšu perspektīvas. Pārskata galvenais mērķis ir veicināt ES valstu militārās spējas, novērst identificētos spēju iztrūkumus (atbilstoši ES spēju attīstības prioritātēm) un veicināt valstu sadarbību aizsardzības jomā, īstenojot kopīgus projektus. Pirmais pilnais pārskata cikls tika īstenots 2019. gadā, un tā rezultāti tiks prezentēti šī gada otrajā pusē. Eiropas Aizsardzības aģentūra, kas koordinē pārskata veidošanu, rīko divpusējās konsultācijas ar dalībvalstīm, lai iegūtu nepieciešamos datus.

Lai gan pilnvērtīgus secinājumus par pārskata lietderību varēs iegūt ne ātrāk kā pēc pirmā CARD cikla rezultātu prezentēšanas (ieguvumus ilgtermiņā – vismaz pēc diviem pilniem cikliem), vairākus secinājumus var izdarīt jau šobrīd. Pirmkārt, ne tikai no Latvijas skatījuma, bet kopumā no vairuma ES valstu perspektīvas⁵ ir būtiski, lai CARD pārskats nepārklājas ar NATO aizsardzības plānošanas procesu, kurā tiek koordinētas spēju plānošanas aktivitātes starp alianses dalībvalstīm. Jāmin ir gan cilvēkresursu, gan finanšu ierobežojums – aizsardzības sektorā NATO projekti pamatoti var tikt uzskatīti par prioritāriem, ņemot vērā, ka alianses pamatmērķis ir kolektīvās drošības nodrošināšana, savukārt ES pamatfunkcija ir ekonomiskā sadarbība. Otrkārt, ir nepieciešama dažādo ES rīku saskaņotība. Citiem vārdiem sakot, nepieciešams nodrošināt, lai visi ES instrumenti un rīki Eiropas aizsardzības

⁵ 27 no NATO dalībvalstīm ir arī ES dalībvalstis.

spēju stiprināšanai ir pieejami loģiskā secībā – vispirms norisinās plānošanas process, kurā tiek identificēti spēju iztrūkumi, galvenās prioritātes un potenciālie sadarbības projekti/jomas (piemēram, CARD ietvaros), un tālāk dalībvalstīm tiek piedāvāta iespēja projektus īstenot, atvieglojot sadarbības iespējas un saņemot finansējumu no Eiropas Aizsardzības fonda (*European Defence Fund* – EDF) Eiropas aizsardzības industrijas attīstības programmas (*European Defence Industrial Development Programme* – EDIDP). Ņemot vērā, ka CARD pirmā cikla rezultāti vēl tikai tiks prezentēti šā gada rudenī, Eiropas Aizsardzības aģentūras pārziņā ir šo procesu koordinēšana nākotnē tā, lai dalībvalstis, tajā skaitā Latvija, varētu maksimāli lietderīgi izmantot ES piedāvātos instrumentus.

ES pastāvīgā strukturētā sadarbība (PESCO) ir formāts, kurā dalībvalstis var īstenot kopīgus spēju attīstības projektus. PESCO izveidošanas pamatā ir ES dalībvalstu brīvprātīga vienošanās un apņemšanās stiprināt sadarbību drošības un aizsardzības jautājumos Eiropā, veicot atbilstošas finanšu investīcijas. Attīstīt Eiropas militārās spējas PESCO ietvaros paredzēts dažādu projektu veidā, ideālā gadījumā – saskaņā ar CARD pārskatā identificētajiem spēju iztrūkumiem.

Latvija šobrīd ir iesaistījusies trijos PESCO projektos. (1) Nīderlandes vadītais projekts “Militārā mobilitāte” paredz vienkāršot militāro spēku un ekipējuma pārvietošanas procedūru, vienlaikus pilnveidojot arī ES infrastruktūru. (2) Beļģijas vadītā projekta “Pretmīnu cīņas spējas jūras autonomās sistēmas” ietvaros dalībvalstis plāno attīstīt autonomas zemūdens, virszemes un gaisa tehnoloģijas mīnu meklēšanai un iznīcināšanai jūrā. (3) Igaunijas vadītais projekts “Integrētās autonomās sauszemes sistēmas” ļaus attīstīt militāro operāciju modulārās spējas, vienlaikus veidojot kiberneturību, kas spētu garantēt datu integritāti un drošus sakarus.⁶

Aplūkojot PESCO nozīmi Latvijai, var izcelt vairākus ieguvumus. Pirmkārt, PESCO ir solis pretī ciešākai ES-NATO sadarbības stiprināšanai. Ar šo projektu palīdzību ir iespējams gan kāpināt ES valstu militārās spējas (līdz ar to – NATO valstu spējas), gan uzlabot jomas, kuras par prioritārām ir noteikusi gan ES, gan NATO savā spēju plānošanā. Paturot prātā, ka Latvija ir maza valsts ar ierobežotu finansējumu aizsardzības spēju attīstīšanai, ir

⁶ The European Council. (12.11.2019). Permanent Structured Cooperation (PESCO)'s projects – Overview. Izgūts (22.02.2020) no: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/11/12/defence-cooperation-council-launches-13-new-pesco-projects/>

būtiski, ka abu organizāciju darbības netiek dublētas, lieki tērējot gan finansiālos, gan cilvēkresursus. Otrkārt, PESCO varētu izmantot kā ietvaru reģionālas sadarbības un kopīgu spēju attīstībai. Neviens neliedz Baltijas valstīm vai NB-8 valstīm vienoties kopīgā projektā bez formāla ietvara, tomēr PESCO šo procesu var atvieglot, kā arī nodrošināt lielāku garantiju, ka valstis nepārtrauks dalību projektā. Vienlaikus jāuzsver, ka šāda formāta projekti atvieglo iespēju aizsardzības industrijas pārstāvjiem, tajā skaitā mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, iniciēt projektu – ir vieglāk atrast starptautiskos partnerus, nekā darot to bez formālā ietvara.

Ņemot vērā, ka Latvija vēl nav uzņēmusies pati vadīt kādu projektu, šobrīd nav zināms, cik finansiāli un cilvēkresursu nodarbinātības ziņā izdevīgi ir valstij ar samērā mazu budžetu uzņemties projektu vadību. Pēc Igaunijas vadītā projekta “Integrētās autonomās sauszemes sistēmas” tālākas attīstības Latvijai būs iespēja konsultēties ar kaimiņvalsti, lai izvērtētu, vai Latvijai nākotnē būtu vērts iniciēt savu projektu. Iespējams, ka izmaksēfektīvāks risinājums ir turpināt dalību projektos kā vienai no dalībvalstīm, neuzņemoties vadošo lomu.

Militārās plānošanas un īstenošanas centrs (MPĪC) ir stacionāra, ārpus operāciju vietām izvietota komandvadības struktūra militāri stratēģiskā līmenī, kuras atbildībā ir militāro misiju operatīvā plānošana un īstenošana bez izpildes pilnvarām, tostarp ES spēku komplektēšana, aktivizēšana, uzturēšana un nomaiņa. Centra pamatmērķis ir stiprināt civilmilitāro sadarbību un izvairīties no nevajadzīgas NATO darbību dublēšanas. Vienlaikus MPĪC uzlabo ES spēju ātri un efektīvi reaģēt konflikta vai krīzes gadījumā.

MPĪC izveide nodrošina, ka pašreiz trijās ES apmācību misijās (ES drošības spēku apmācību misija Somālijā, ES bruņoto spēku apmācību misija Mali un ES militārā padomdevēja misija Centrālāfrikas Republikā) ir lielāka iespēja koncentrēties uz konkrētām savas misijas darbībām, jo tiek saņemts labāks nepieciešamais atbalsts no komandvadības Briselē. No šīm trim misijām Latvija piedalās vienā – Mali, kur pašreiz ir nosūtīti trīs Nacionālo bruņoto spēku karavīri, kuri misijas ietvaros veic Mali armijas vienību apmācību.⁷ Starptautiskās misijas, gan civilās, gan militārās, bruņoto spēku pārstāvjiem ļauj gūt praktisko pieredzi – pieredzi, ko grūti iegūt, ja

⁷ Ārlietu ministrija. (08.01.2020.). *ES misijas un operācijas*. Izgūts (22.02.2020) no: <https://www.mfa.gov.lv/arpolitika/drosibas-politika/es-misijas-un-operacijas-kuras-piedalas-latvija>

valsts nav iesaistījies aktīvā karadarbībā. Tādējādi efektīvas un veiksmīgas ES misijas ir Latvijas interesēs.

Eiropas Aizsardzības fonds ir uz Eiropas Aizsardzības fonda regulas balstīts finansējums, kura mērķis ir veicināt inovāciju attīstību, atbalstot sadarbības projektus starp dalībvalstīm. Viena no fonda iniciatīvām ir Eiropas aizsardzības industrijas attīstības programma (EDIDP), ar kuras palīdzību iecerēts veicināt vispārējo ES aizsardzības industrijas attīstību, ES stratēģisko autonomiju, kā arī globālo konkurētspēju. Tā fokusējas uz inovatīvu aizsardzības produktu izstrādi un esošo produktu vai tehnoloģiju uzlabošanu.

Kā uzsvērusi Aizsardzības ministrija, Latvijai ir būtisks iniciatīvā paredzētais atbalsts mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, kas dominē Latvijas tirgū. Šis atbalsts paver iespējas Latvijas uzņēmējiem vairot savu konkurētspēju Eiropas tirgū un iesaistīties piegādes ķēdēs, kā arī produktu izstrādē.⁸ Iespējams, tieši EDIDP ir viens no "taustāmākajiem" ieguvumiem Latvijai no jaunajām iniciatīvām, jo tā dod iespēju iesaistīties vietējiem uzņēmējiem un pētniekiem, potenciāli nodrošinot arī Nacionālos bruņotos spēkus ar inovatīviem produktiem un risinājumiem. Tomēr jāņem vērā, ka arī šis ES projekts, kā jau vairums ES projektu, nāk kopā ar diezgan lielu birokrātisko slogu, kas var nebūt pa spēkam visiem uzņēmumiem. Šeit, protams, zināmu lomu spēlē valstu iesaistīšanās procesā – gan informatīvs atbalsts, gan tīri praktisks, piemēram, palīdzot atrast starptautiskos partnerus, kā arī lobējot citas valsts atbalstu projektam. EDIDP programmas ietvaros, lai projekts tiktu apstiprināts, tas ir formāli jāatbalsta vismaz divu dalībvalstu aizsardzības ministrijām, apņēmoties izmantot projekta gala produktu.

Secinājumi

Lai gan ES iejaukšanās aizsardzības un drošības jomā tiek uztverta dažādi gan ārpus Savienības, gan dalībvalstīs, jaunās iniciatīvas var sniegt praktiskus ieguvumus ES valstīm kopumā un arī tieši Latvijai.

Vispirms jāuzsver, ka stipras un militāri spējīgas ES valstis nozīmē arī stipras un spējīgas NATO valstis. Ja Eiropas valstīm ir identificēti spēju iztrū-

⁸ Aizsardzības ministrija. (2020). *Atbalsts uzņēmējiem*. Izgūts (23.02.2020.) no: <https://www.mod.gov.lv/lv/uznemejiem/atbalsts-uznemejiem/eiropas-aizsardzibas-industrijas-attistibas-programma-2019-2020-gads>

kumi, ir svarīgi tos novērst, un nav tik būtiski, vai tas tiek darīts ES vai NATO ietvarā. Taču noteikti ir jāņem vērā ES un NATO procesu savstarpējā koordinēšana, lai novērstu nevajadzīgu dublēšanu un sniegtu maksimālos ieguvumus dalībvalstīm. Ir jāpievērš uzmanība arī tam, lai par šķērslī nekļūtu dažādos ietvaros attīstīto spēju nesavietojamība, kas īpaši nozīmīgi var izrādīties krīzes gadījumā. Lai nodrošinātu, ka vienas vai otras organizācijas darbības neatstāj negatīvas sekas uz otru, ES un NATO līderi ir vienojušies pa sadarbības principiem, kas pēdējos gados ir arī formalizēti kopīgā deklarācijā.⁹ Nereti Eiropas valstu starpā izskan arī arguments, ka no dublēšanas ir jāizvairās arī tādēļ, ka, ja ES sāktu aizstāt NATO funkcijas, tas ilgtermiņā varētu vājināt aliansi, un līdz ar to ASV iesaiste Eiropas drošībā mazinātos. Neskatoties uz to, vai ES aizsardzības un drošības politikas izplešanās varētu potenciāli vājināt NATO, to var uztvert arī kā “rezerves variantu”, ja nu alianse kādu iemeslu dēļ nav spējīga vai izvēlas nerīkoties situācijā, kur Latvijai atbalsts var būt izšķirošs. Šādos gadījumos ES būtu vēl viens atbalsta mehānisms, uz ko paļauties krīzes situācijā. Līdzīgi kā piegāžu ķēžu drošības dēļ ir ieteicams dažādot iepirkumu kanālus, piemēram, munīcijas apgādei, tā Latvija var dažādot ārējos aizsardzības atbalsta mehānismus.

Otrs būtisks aspekts ir tas, vai ES pati spēs saskaņoti un plānveidīgi izmantot un organizēt jaunus rīkus un instrumentus, kas paredzēti aizsardzības spēju stiprināšanai. Svarīgi, lai visi instrumenti – CARD, PESCO, EDIDP – ir loģiskā secībā. Vispirms ar CARD pārskata palīdzību tiek identificēti aizsardzības spēju iztrūkumi, kā arī potenciālie sadarbības projekti, ar kuriem šos iztrūkumus varētu novērst. Tad seko PESCO un EDIDP, kur dalībvalstis kopā ar savas vietējās industrijas pārstāvjiem piesaka projektus, kas potenciāli šos identificētos iztrūkumus novērsīs. Šo instrumentu plānveidīga izmantošana ļaus sasniegt rezultātus, savukārt mētāšanās no viena uz otru var veicināt plānošanas fragmentāciju, iztrūkumiem neatbilstošu projektu izveidi un citas problēmas.

Kā trešā, ne mazāk būtiskā lieta, ir jāmin Latvijas spēja efektīvi izmantot piedāvātos rīkus un instrumentus. Piemēram, Eiropas Aizsardzības fonda gadījumā ir nepieciešama ne tikai valsts amatpersonu aktīva rīcība (vietējai industrijai izdevīgu nosacījumu lobēšana, informācijas izplatīšana u.c.

⁹ NATO. (16.07.2019.) Strengthening EU-NATO relations. Izgūts (23.02.2020) no: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/07/16/strengthening-eu-nato-relations/index.html>

darbības), bet arī vietējo uzņēmumu interese un vēlme aktīvi iesaistīties ES procesos. Tomēr ir jārēķinās, ka, neskatoties uz panākto atbalstu mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, nav izslēgta Eiropas militāro ražotāju lielvalstu dominēšana saņemtajā finansējumā. Būtu visai naivi cerēt, ka Latvija vai pārējās Baltijas valstis spēs īstenot vienu projektu pēc otra – gan uzņēmumu, gan valsts resora kapacitāte nav neierobežota, tādēļ optimāli būtu fokusēties uz samērā nelielu skaitu projektu. Iespējams, ka jau tuvākajos mēnešos būs iespējams gūt atziņas no Igaunijas vadītā projekta “Integrētās autonomās sauszemes sistēmas” par tā finansiālo un administratīvo slogu uz valsti ar mazu aizsardzības budžetu un ierobežotiem cilvēkresursiem.

Tomēr kā lielāko ieguvumu Latvijai no jaunajām iniciatīvām var izcelt vienu – kopīgos projektos ir iespējams attīstīt tādas spējas, kādas valstis, ne tikai Latvija, individuāli nespētu. Apvienošanās kopīgā projektā, lai īstenotu kādu ideju, var valstīm ļaut ietaupīt finanšu resursus, apvienot gaišākos prātus no dažādām valstīm un iesaistīt arī mazākus uzņēmumus. Kopīgu projektu īstenošana veicina arī standartizāciju un savietojamību – tiek garantēts, ka vismaz trīs valstis lietos vienu un to pašu produktu. Tas ir būtisks faktors reģionālās sadarbības veicināšanai.

Skaidrs ir viens – jaunās Eiropas Savienības aizsardzības iniciatīvas no Latvijas skatupunkta var vērtēt dažādi. Nevajag lolot ilūzijas, ka nu Latvija varēs pieslēgties pie “zelta dzīslas”, īstenojot vienu projektu pēc otra. Dalība projektos (vēl jo vairāk – to vadīšana) ir laika un darbietilpīga. Ir jāinvestē atbilstošā plānošanas procesā, ir jābūt spējīgai vietējai industrijai, kas var iniciēt inovatīvas idejas pakārtoti bruņoto spēku vajadzībām, un ir jāiegulda darbs atbilstošo partneru meklēšanā. Pēc tam seko pašu projektu īstenošana, kas prasa ievērojamu administratīvo kapacitāti. Uz ES aizsardzības centieniem ir jāspēj skatīties kritiski, tomēr nav jāskatās arī pesimistiski. Latvija jau ir saņēmusi un nākotnē vēl saņems gan praktiskus, gan politiskus ieguvumus.

Eiropas Savienības stratēģiskā komunikācija un atbildes pasākumi dezinformācijai

Dr.sc.pol. Rihards Bambals¹

Latvijas sekundētais eksperts ES Austrumu Stratēģiskās komunikācijas operatīvajā grupā, karjeras diplomāts

Rakstā apkopota autora analīze un secinājumi par ES atbildes pasākumiem pret prokremlisko dezinformāciju, strādājot ES Austrumu Stratēģiskās komunikācijas operatīvajā grupā. Piecu gadu laikā kopš darba grupas izveides 2015. gadā tai ir izdevies sevi pierādīt kā vienu no veiksmīgākajām un redzamākajām Eiropas Ārējās darbības dienesta struktūrvienībām. Ikdienā tā ne tikai nodarbojas ar prokremliskās dezinformācijas gadījumu identificēšanu, atspēkošanu un iekļaušanu datubāzē ar vairāk nekā 7700 šķirkļiem, bet arī ES komunikācijas kampaņu īstenošanu un mediju vides veicināšanu ES Austrumu partnerības valstīs. Nobeigumā izklāstītas dažas no aktuālākajām ES prioritātēm cīņā ar dezinformāciju 2020. gadā, raugoties no Latvijas pozīcijām.

Atslēgvārdi: dezinformācija, East StratCom Task Force (ESTF), EUvsDisinfo, stratēģiskā komunikācija.

The article includes the author's analysis and conclusions on the EU response to pro-Kremlin disinformation, based on their work experience at the EU East StratCom Task Force. In five years, since its creation in 2015, the Task Force has proven itself as one of the most successful and visible structures of the European External Action Service (EEAS). In addition, to identifying, debunking and cataloguing pro-Kremlin disinformation cases in a database of (up to date) over 7,700 cases, the Task Force also implements the EU's communication campaigns. It further contributes to the fostering of the overall media environment in the EU Eastern Partnership countries.

¹ Rakstā atspoguļota personīgā analīze, kas nav nevienas institūcijas oficiālā pozīcija.

In conclusion, the author highlights the main EU priorities of 2020 in its fight against disinformation.

Keywords: disinformation, East StratCom Task Force (ESTF), EUvsDisinfo, strategic communication.

Ievads

Latvijas skolu absolventi saņem žetongredzenus ar nacistu svastiku (..) Latvieši un NATO spēki gatavojas Latvijas krievvalodīgo slaktiņam (..) Latvijas veikalos pārdod bērnu pudelītes ar falliem, kas ir piemērs eiroliberālajai šizofrēnijai (..) NATO un ES atbalsta neonacistu 16. marta gājienu Rīgā (..) Latvijā “Mein Kampf” ir populārāka nekā Harijs Poters (..) NATO militāro mācību laikā izmēģina hibrīdkara metodes, lai ietekmētu krievvalodīgo psihi un uzvedību (..) Rail Baltica projekts ir Rietumu gatavošanās karam ar Krieviju (..) Latvija ir pazaudējusi savu suverenitāti ES (..) Baltijas valstis uztur mītu par padomju okupāciju.²

Šie ir tikai daži no spilgtākajiem dezinformācijas³ piemēriem par Latviju, kas kopā ar faktos balstītiem atspēkojumiem ir pieejami “ESvsDisinfo” datubāzē. Tajā Eiropas Ārējās darbības dienesta (EĀDD) paspārnē esošā Austrumu Stratēģiskās komunikācijas operatīvā grupa (*East StratCom Task Force* – ESTF) kopš 2015. gada ir apkopojusi vairāk nekā 7700 prokremliskās dezinformācijas gadījumu. Ši ir vienīgā šāda tipa datubāze pasaulē. Līdztekus iknedēļas biļetenam par jaunākajām prokremliskās dezinformācijas tendencēm (*Disinformation Review*) tā veido redzamāko daļu no ES ekspertu komandas darba, kura

² EUvsDisinfo. Pro-Kremlin disinfo cases. Izgūts (10.03.2020.) no: <https://euvsdisinfo.eu/report/graduates-in-a-latvian-school-will-receive-memorial-rings-with/>; <https://euvsdisinfo.eu/report/latvians-and-nato-special-forces-are-preparing-a-massacre-of/>; <https://euvsdisinfo.eu/report/in-latvia-shops-distribute-baby-bottles-with-nipples-in-the/>; <https://euvsdisinfo.eu/report/nato-and-eu-supports-neo-nazi-tendencies-in-europe-the-latest/>; <https://euvsdisinfo.eu/report/mein-kampf-is-more-popular-than-harry-potter-in-latvia-2/>; <https://euvsdisinfo.eu/report/during-the-international-military-exercise-summer-shield-xiv-in-latvia/>; <https://euvsdisinfo.eu/report/the-rail-baltica-project-is-west-preparation-for-war-with-russia-in-2026/>; <https://euvsdisinfo.eu/report/latvia-has-lost-sovereignty-its-foreign-policy-is-dictated-by-brussels-and-washington/>; <https://euvsdisinfo.eu/report/baltic-states-are-perpetuating-the-myth-of-the-soviet-occupation/>

³ Ar dezinformāciju ES saprot “pārbaudāmu nepatiesu vai maldinošu informāciju, ko rada, prezentē un izplata, lai gūtu ekonomisku labumu vai lai apzināti maldinātu sabiedrību un radītu tai kaitējumu.” Avots: European Commission. (05.12.2019). Action Plan against Disinformation, p.1. Izgūts (11.03.2020) no: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/eu-communication-disinformation-euco-05122018_en.pdf

mērķis ir veicināt sabiedrības informētību, izpratni un noturību pret dezinformāciju. ESTF komandu veido eksperti ar zināšanām par Krieviju, tās dezinformācijas kampaņām, ES Austrumu partnerības valstīm, kā arī ar atbilstošām valodu prasmēm. Nelielajā komandā strādā arī divi latvieši.

Latvija ir saskārusies ar prokremlisko dezinformāciju un apmelojumiem gadiem ilgi, pirms tie tika atzīti par problēmu plašākā Rietumu sabiedrībā.⁴ Tādēļ ir tikai likumsakarīgi, ka tieši Latvijas prezidentūras ES Padomē laikā (2015. gadā) tika virzīts ES Padomes lēmums izveidot ES Austrumu Stratēģiskās komunikācijas operatīvo grupu. Tās galvenie trīs pamatuzdevumi kopš izveides ir bijuši: (1) ES politikas un vērtību komunikācija ES Austrumu partnerības valstīs⁵; (2) mediju vides stiprināšana, ieskaitot atbalsta sniegšanu neatkarīgiem medijiem; (3) sabiedrības informēšana par ārvalstu aktoru īstenotajām dezinformācijas aktivitātēm un ES pretošanās spēju stiprināšana.⁶

Būtiski atzīmēt, ka kopš komandas pirmās darba dienas Latvija ir ne tikai politiski atbalstījusi stratēģiskās komunikācijas spēju attīstību, bet arī nosūtījusi savu nacionālo ekspertu darbam šajā grupā. Tādējādi līdztekus pēc Latvijas iniciatīvas Rīgā izveidotajam NATO Stratēģiskās komunikācijas izcilības centram mūsu valsts ir pastāvīgi attīstījusi jaunas zināšanas un ekspertīzi par stratēģisko komunikāciju, šai nišai kļūstot par valsts atpazīstamības zīmolu ES un NATO sabiedroto vidū, kā arī šo institūciju partnervalstīs.

ES Austrumu Stratēģiskās komunikācijas operatīvās grupas veiksmes stāsts

Šogad pavasarī ES Austrumu Stratēģiskās komunikācijas operatīvā grupa (ESTF) svin piekto gadadienu kopš izveidošanas. Gan pats ESTF izveidošanas fakts, gan tās līdzšinējā darbība ir uzskatāmi par īstiem veiksmes stāstiem, kam ir vairāki iemesli un skaidrojumi. Pirmkārt, pēc Lisabonas līguma stāšanās spēkā dalībvalstu prezidentūrām ES Padomē ir visai simboliskas un ierobežotas pilnvaras, kas vairs neļauj brīvi “augšuplādēt” ES darba kārtībā

⁴ Par lūzuma punktu var uzskatīt Krievijas veikto Krimas nelikumīgo aneksiju (2014. g.), sekojošo iejaukšanos ASV prezidenta vēlēšanās (2016. g.) un Skripaļu saindēšanu Salsburijā (2018. g.). Visos gadījumos prokremliskā dezinformācija un maldināšana spēlējusi būtisku lomu, kā arī tie visi ir radījuši ievērojamu rezonansi rietumu medijos un publiskajā telpā.

⁵ Armēnija, Azerbaidžāna, Baltkrievija, Gruzija, Moldova, Ukraina.

⁶ The European Council (22.06.2015). Action Plan on Strategic Communication, Brussels. Izgūts (10.03.2020) no: <http://archive.eap-csf.eu/assets/files/Action%20Plan.pdf>

jebkuru iniciatīvu. Līdz ar to Latvijas prezidentūras spēja pāris mēnešu laikā mobilizēt un apvienot līdzīgi domājošo valstu intereses, lai panāktu ESTF darba grupas izveidi laikā, kad ES saskārās arī ar migrācijas krīzi uz tās dienvidu robežām un citiem izaicinājumiem, ir apsveicams panākums.

Otrkārt, par Eiropas Ārlietu ministriju dēvētais EĀDD (Eiropas Ārējās darbības dienests) ir viena no jaunākajām ES institūcijām. Eiropas Komisija un Eiropas Parlaments kā institūcijas izveidotas jau 1958. gadā, savukārt EĀDD ir radies vien 2009. gadā. Tas skaidrojams ar faktu, ka kopīgas ES ārpolitikas formulēšana un īstenošana (salīdzinājumā ar citām ES politikām⁷) ir relatīvi jauna ES kompetence. Jāatceras arī, ka ESTF kā pilnībā jauna struktūra, kā arī cīņa ar dezinformāciju kā kompetence un spēja tika ieviesti vien nepilnus 5 gadus pēc EĀDD dibināšanas. Turklāt tā no pirmās dienas ir bijusi pilnībā funkcionējoša un praktiska struktūrvienība. Trīs mēnešu laikā kopš ES Padomes uzdevuma izveidot grupu (2015. gada martā) jau bija tapis konkrēts darbības plāns (jūnijā); mēnesi vēlāk (jūlijā) Latvija bija nosūtījusi savu ekspertu – vienu no pirmajiem ESTF darbiniekiem; un vēl pēc 4 mēnešiem (novembrī) darbu pie dezinformācijas gadījumu atmaskošanas sāka “EUvsDisinfo” portāls.

Treškārt, ESTF panākumus 5 gadu laikā var izmērīt ar praktiskiem pasākumiem un rezultātiem, kas sasniegti īsā laikā. Piemēram, “EUvsDisinfo” datubāzē sākotnēji iekļāva pāris dezinformācijas gadījumus nedēļā, ko atklāja paši komandas locekļi, savukārt pašlaik tiek atklāti un atspēkoti vidēji 60–70 jauni gadījumi nedēļā. Gadījumu identificēšanai ir piesaistīts ievērojams fakto pārbaudītāju (*fact-checkers*) tīkls, kas strādā ar dezinformācijas meklēšanu vairāk nekā 20 valodās, bet pati “EUvsDisinfo” mājaslapa ir pieejama ne tikai angļu, bet arī krievu un vācu valodā. Komandas aktualitātēm sociālajos tīklos ik dienu seko vairāk nekā 40 000 *Facebook*⁸ un gandrīz 50 000 *Twitter*⁹ lietotāju.

⁷ Viens no piemēriem salīdzinoši lēnai kopējas ES politikas attīstībai ir Kopējā drošības un aizsardzības politika. Piemēram, jau kopš 2007. gada izveidotās ES Kaujas grupas (*EU Battle groups*) kā ātras reaģēšanas kopīga ES spēja krīžu noregulējumam ne reizi tā arī nav tikusi praksē pielietota, neraugoties uz vairākkārtējām iespējām to darīt (piemēram, Kongo 2008. g.; Dienvidsudānā 2010. g.; Libijā 2011. g.; Mali 2012. g.; Centrālāfrikas Republikā 2013. g.). Starp galvenajiem iemesliem var minēt dalībvalstu politiskās gribas trūkumu kombinācijā ar drošības un aizsardzības politikas uzskatīšanu par nacionālo prerogatīvu. Līdzīgus piemērus iespējams atrast citās ES politikās, tādēļ ES darbu pie stratēģiskās komunikācijas spēju attīstīšanas var uzskatīt par relatīvi ātru un veiksmīgu.

⁸ EUvsDisinfo Facebook profils. Izgūts (15.03.2020) no: <https://www.facebook.com/EUvsDisinfo/>

⁹ EUvsDisinfo Twitter profils. Izgūts (15.03.2020) no: <https://twitter.com/EUvsDisinfo>

Paralēli cīņai ar dezinformācijas atklāšanu ESTF organizē arī komunikācijas kampaņas ES Austrumu partnerības valstīs, palīdz īstenot mediju stiprināšanas atbalsta programmas, kā arī rīko apmācības un pasākumus, lai izglītotu sabiedrību gan ES, gan kaimiņu reģionos par pretošanos dezinformācijas drošības riskiem ikdienas dzīvē. Piemēram, 2019. gada novembrī ESTF rīkoja nedēļu garu apmācību un diskusiju ciklu “*Disinfo Alert*” Gruzijā, bet 2020. gada janvārī Briselē organizēja līdz šim ievērojamāko dezinformācijas tēmai veltīto ES konferenci “*Disinfo Horizon*”, kas ieguva plašu mediju rezonansi.¹⁰

Ceturtkārt, EĀDD panākums stratēģiskās komunikācijas politikas attīstībā ir bijusi ekspertu tīklu veidošana gan ES iekšienē, gan sadarbībā ar starptautiskajiem partneriem līdzīgi domājošās valstīs, piemēram, apmaiņoties ar informāciju, lai aizsargātu vēlēšanas no ļaundabīgas ārvalstu ietekmes. Piemēram, 2018. gada decembrī tika lemts par ES Ātrās reaģēšanas sistēmas (*Rapid Alert System – RAS*) izveidi, kuras viens no mērķiem bija ātra informācijas apmaiņa par dezinformācijas un iejaukšanās incidentiem pirms 2019. gada Eiropas Parlamenta vēlēšanām. Šāda unikāla sistēma 3 mēnešu laikā ne vien tika izveidota EĀDD Stratēģiskās komunikācijas nodaļas paspārnē, bet tā paša gada nogalē tā jau bija savienota ar G-7 valstu valdību analogo informācijas apmaiņas platformu (*Rapid Response Mechanism*), kas ir Kanādas valsts institūciju atbildībā. Tas ir viens no piemēriem, kā relatīvi īsā laikā ES pūles cīņā ar dezinformāciju no reģionālas nozīmes iniciatīvas ļāva EĀDD kļūt par globāli atpazīstamu aktoru cīņā ar dažādiem riskiem informācijas telpā.

Piektkārt, stratēģiskā komunikācija un ESTF ekspertīze Krievijas jautājumos (un ne tikai) ir bijusi daļa no tēmām, kas pēdējos gados ir palīdzējušas savest ciešāk kopā ES un NATO. Piemēram, kopš 2016. gada NATO ģenerālsēkretārs, kā arī Eiropadomes un Eiropas Komisijas prezidenti ir vairākkārt tikušies un pieņēmuši kopīgus paziņojumus un deklarācijas par

¹⁰ Mackintosh, E. (30.01.2020). European Union task force holds its first summit on fighting Russian disinformation. *CNN*. Izgūts (15.03.2020) no: <https://edition.cnn.com/2020/01/30/europe/european-union-task-force-russian-disinformation-intl/index.html?fbclid=IwAR24zANhgfeNj5WUBxThscCkiRiGiTN1SNpOInM65IbN5A4XJm52L0OTjFU>; Edler, F. (30.01.2020). Brussels Playbook. *POLITICO*. Izgūts (12.03.2020) no: <https://www.politico.eu/newsletter/brussels-playbook/politico-brussels-playbook-budget-battle-europes-huawei-plan-brexit-finish-line/>

NATO–ES sadarbības stiprināšanu.¹¹ Jau no pirmsākumiem stratēģiskā komunikācija pastāvīgi ir bijusi starp centrālajām sadarbības tēmām.

Sestkārt, ESTF darbs ir palīdzējis relatīvi īsā laikā mainīt to, kā ES institūcijas attiecas pret dezinformāciju. Rezultātā arvien vairāk aktoru vēlas uzņemties atbildību un spēlēt nozīmīgu lomu cīņā ar šo fenomenu. Piemēram, 2017. gadā līdztekus ESTF tika izveidotas vēl divas īpašās darba grupas – dienvidu reģionam un Rietumbalkāniem. Turklāt cīņa ar dezinformāciju vairs nav tikai EĀDD atbildība, bet dažādos tās aspektos iesaistījušās atbildīgās Eiropas Komisijas struktūrvienības. Pēdējo gadu laikā aktīvi iesaistījušās arī Briseles lobija un nevalstiskās organizācijas (*AVAAZ Disinfo Hub*; *EU Disinfo Lab*).¹²

Nav pārsteigums, ka trīs gadus pēc ESTF izveides 2018. gadā tika izstrādāts konkrēts ES Rīcības plāns cīņai ar dezinformāciju (*EU Action Plan Against Disinformation*). Tas būtiski paplašināja gan ES atbildības jomas, gan publisko diskursu par dezinformāciju kopumā. Rīcības plānā ir 4 galvenie pilāri vienotai ES institūciju rīcībai cīņā ar dezinformāciju, tostarp: (1) uzlabot ES institūciju spējas pamanīt, analizēt un atmaskot dezinformāciju; (2) stiprināt koordinētu un vienotu atbildi dezinformācijai; (3) mobilizēt privāto sektoru cīņā ar dezinformāciju; (4) veicināt apziņu par dezinformācijas riskiem un stiprināt sabiedrības noturību pret tiem.¹³ Plāns ne tikai no jauna apstiprināja ESTF darba mandātu, bet arī paredzēja, ka cīņa ar dezinformāciju tuvākajos gados būs arvien vairāku aktoru atbildība – sākot no EĀDD un Eiropas Komisijas, sociālo mediju platformām, tradicionālajiem medijiem un to regulatoriem ES dalībvalstīs, līdz pat indivīdiem, žurnālistiem, faktu pārbaudītājiem un pilsoniski aktīviem pilsoņiem.

¹¹ NATO. (06.12.2016). Statement on the implementation of the Joint Declaration signed by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Organization. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_138829.htm; The European Council. (05.12.2017). Council conclusions on the Implementation of the Joint Declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization. <https://www.consilium.europa.eu/media/31947/st14802en17.pdf> Abi avoti izgūti: 12.03.2020.

¹² AVAAZ Disinfo Hub. https://secure.avaaz.org/campaign/en/disinfo_hub/; EU DisinfoLab <https://www.disinfo.eu/> Abi avoti izgūti: 12.03.2020.

¹³ European Commission. (05.12.2019). Action Plan against Disinformation, p. 5. Izgūts (11.03.2020) no: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/eu-communication-disinformation-euco-05122018_en.pdf

Ikdienas darba izaicinājumi

ESTF veiksmes stāsts nav bez “garoziņas”, un komanda joprojām satopas ar diviem savstarpēji cieši saistītiem izaicinājumiem. Pirmais no tiem ir ES dalībvalstu vienotas stratēģiskās kultūras trūkums attiecībā uz hibrīdo karadarbību kopumā, kurā dezinformācija ir būtisks, bet tikai viens no daudziem elementiem. Citiem vārdiem – dezinformācijas apkarošana, tāpat kā citi ar Krievijas ārpolitikas interesēm Eiropā cieši saistītie drošības riski, netiek uztverta kā drošības drauds vienādā apmērā visās ES dalībvalstīs.

Latvijas sabiedrība ar prokremlisko mediju provokācijām ir regulāri saskārusies kopš neatkarības atjaunošanas, bet plašākai ES valstu saimei tā ir relatīva jauna un neviennozīmīgi vērtēta problēma. Viens no skaidrojumiem – valstīm, kas atradušās aiz “dzelzs priekšvara”, izvietotas tuvāk Krievijai vai kurās ir krievvalodīgo minoritāte, teorētiski ir lielāka izpratne par informācijas telpas drošības riskiem nekā tām, ko ar PSRS un tās mantinieci nevienu vēsture, ģeogrāfija vai valoda. Cits izskaidrojums saistās ar atšķirīgām dalībvalstu interesēm iepretim Krievijai un idejām par ekonomiskā bloka kursu attiecībās ar lielāko ES kaimiņvalsti. Jāņem vērā, ka atsevišķām valstīm drošības intereses ir jādīdzsvaro ar Krievijas lomu to ekonomikā un tirdzniecībā, enerģētikas politikā, tūrismā, politisko partiju finansēšanā un citās jomās. Visbeidzot, stratēģiskā komunikācija un fokuss uz Krieviju atsevišķu valstu skatījumā var atņemt resursus un uzmanību citām, tām daudz tuvākām prioritātēm, piemēram, Āfrikai, Tuvajiem Austrumiem, Ķīnai vai klimata, kultūras un ekonomiskās diplomātijas aktivitātēm.

Nevienmērīgā ES stratēģiskā drošības kultūra ir cieši saistīta un ietekmē otru būtiskāko izaicinājumu – pastāvīgu resursu trūkumu komandas darbam. ESTF jau kopš tās izveides ir pārsvarā sastāvējusi no dalībvalstu brīvprātīgi nosūtītajiem un apmaksātajiem (sekondētajiem) ekspertiem. Piemēram, fakts, ka ekspertus deleģējušas vien valstis no Baltijas, Skandināvijas un Centrāleiropas, kas kopā veido apmēram pusi no šobrīd 16 cilvēku lielās komandas, ilustrē jau iepriekš pieminēto stratēģiskās drošības kultūras trūkumu. Jāņem vērā, ka pirmajos pastāvēšanas gados ESTF strādāja vien pāris cilvēku ar lielu un ambiciozu mandātu, bet bez šim mērķim piešķirtiem finanšu resursiem. Lai arī šodien ESTF komandai resursu ir vairāk, tomēr to joprojām nav pietiekami, jo bez dezinformācijas gadījumu apkopošanas komanda arī plāno un īsteno komunikācijas kampaņas katrā no sešām Austrumu partnerības valstīm, kā arī ik dienu sadarbojas ar Eiropas Komisiju

un citiem starptautiskajiem donoriem, lai plānotu atbalsta pasākumus neatkarīgu mediju stiprināšanai kaimiņreģionā.

Dezinformācija nav anonīma, to veido, sponsorē un izplata konkrēti aktori un valstis. Kamēr ES cīnās ar politiskās gribas vai resursu trūkumu, tikmēr šie aktori vienmēr ir soli priekšā abos parametros. Atšķirībā no ES un NATO, kur katrs ievēribas cienīgs publiskais paziņojums jāsaskaņo ar 27 (ES) un 29 (NATO drīzumā 30) dalībvalstīm, tādām valstīm kā Krievija, Ķīna vai Irāna un to līderiem lēmumus par ietekmēšanas kampaņu uzsākšanu vai eskalēšanu pieņemt tuvākajā nākotnē joprojām būs vieglāk un ātrāk. Finansiālā izteiksmē ES šobrīd atvēl pāris miljonu eiro gadā trim stratēģiskās komunikācijas komandām (bez ESTF šie līdzekļi tiek sadalīti arī dienviņu un Rietumbalkāņu komandām), kā arī Eiropas Komisija atbalsta mediju vides stiprināšanu Austrumu kaimiņreģionā.¹⁴ Tikmēr Krievija atvēl vairāk nekā 1 miljardu eiro ik gadu (ar augošu tendenci), lai atbalstītu valsts medijus.¹⁵ Tostarp apmēram trešdaļu saņem "RT" (*Russia Today*), kas ir brīvi pieejams vairumā pasaules izplatītāko valodu (krievu, angļu, spāņu, franču, arābu, vācu) vairāk nekā 100 valstīs¹⁶. Lieki piebilst, ka ievērojamu daļu "EUvsDisinfo" datubāzē atrodamo dezinformācijas gadījumu ir radījuši tieši šie mediji.

Ko sagaidīt 2020. gadā un tuvākajā nākotnē?

Ņemot vērā līdzšinējos atklātos dezinformācijas gadījumus, ļoti iespējams, ka prokremliskie mediji turpinās izmantot līdzšinējos, pēdējos gados jau vairākkārt novērotos naratīvus par Latviju (un pārējām Baltijas valstīm), piemēram: (a) neizdevusies valsts ar brūkošu ekonomiku, ko pastiprina Rietumu sankcijas pret Krieviju; (b) ASV, ES un Rietumu vasaļvalsts bez savas brīvās gribas; (c) rusofobiska valdība un sabiedrība, kas pieļauj neonacisma atdzimšanu un apspiež vietējos krievvalodīgos; (d) sabiedrība, kurai klājās labāk PSRS sastāvā; (e) valsts, ko pret tās gribu okupē NATO un amerikāņu spēki, u. c.

¹⁴ ES Austrumu partnerības valstu mediju vides stiprināšanai reģionālās programmas un divpusējo atbalsta programmu ietvaros tērētie līdzekļi 4-5 gadu ietvaros nepārsniedz pāris desmitus miljonu eiro.

¹⁵ EUvsDisinfo. (01.10.2019). Figure of the week: 1.3 billion. Izgūts (11.03.2020) no: <https://euvsdisinfo.eu/figure-of-the-week-1-3-billion/>

¹⁶ Russia Today. About RT. Izgūts (11.03.2020) no: <https://www.rt.com/about-us/>

Tomēr jāatzīmē, ka, pirmkārt, Latvija nebūt nav (un diez vai tuvākajā nākotnē būs) galvenais prokremlisko mediju uzbrukuma mērķis.¹⁷ “EUvsDisinfo” datubāzes gadījumu analīze rāda, ka vairākums atklāto dezinformācijas gadījumu ir vērsti pret Ukrainu (~40%), ASV un Rietumiem kopumā. Otrkārt, prokremliskie mediji seko līdzīgai aktualitātēm pasaulē. Paredzams, ka 2020. gadā starp galvenajām tēmām, kam pievērsīsies prokremliskie mediji, būs: (1) Otrais pasaules karš un ar to saistīto vēsturisko notikumu reinterpretācija¹⁸; (2) MH-17 lidmašīnas notriekšanas tiesas prāva Nīderlandē un tās rezultātu interpretācija; (3) dažādi notikumi ar reģionālu vai globālu ietekmi (piemēram, koronavīrusa izplatība; bēgļu jautājums uz ES robežām; ASV prezidenta vēlēšanas; Ukraina; Āfrika un citi).

No šīm tēmām viena no Latvijas (un visas ES) interesēm visuztraucošākā ir vēstures notikumu un to interpretācijas revizionisms. Šajā kontekstā Krievijas gatavošanās Otrā pasaules kara beigu 75. gadadienas svinēšanai (2020. gada maijā) sākās jau 2019. gada nogalē, kad dezinformācijas krustugunīs nonāca Polija, Krievijas augstākajām politiskajām amatpersonām paziņojot, ka Varšavai būtu jāatvainojas par kara sākšanu.¹⁹ Viens no situācijas skaidrojumiem bija atmaksa par Eiropas Parlamenta 2019. gada 19. septembrī pieņemto rezolūciju, kas nosoda Molotova-Ribentropa paktu un vienlīdz vaino kā Vāciju, tā PSRS kara izraisīšanā un noziegumu (masu slepkavību, genocīda, deportāciju) pastrādāšanā.²⁰ Tomēr ESTF analīze liecina, ka tā nebija amatpersonu pārteikšanās, bet sistēmiska kampaņa, kuras īstenošanā turpināja iesaistīties prokremliskie mediji, noliedzot Molotova-Ribentropa paktu, rāmējot Poliju kā nacistu sabiedroto, kas pateicās Hitleram par ebreju iznīcināšanu, vienlaikus pasniedzot PSRS kā Polijas atbrīvotāju un ekonomikas atjaunotāju.²¹

¹⁷ Datubāzē, meklējot gadījumus ar Latvijas birku, ir atrodami vien 139 šķirklī no kopumā 7781 atklātiem un atspēkotiem dezinformācijas gadījumiem (uz 10.03.2020). Avots: EUvsDisinfo. Izgūts (11.03.2020) no: <https://euvsdisinfo.eu/disinformation-cases/?text=latvia&date>

¹⁸ Ņemot vērā 75. gadadienu kopš tā beigām un faktu, ka PSRS bija starp uzvarētājiem.

¹⁹ Shevchenko, V. (26.12.2019). Why Vladimir Putin is angry at Poland? *BBC News*. Izgūts (12.03.2020) no: <https://www.bbc.com/news/world-europe-50918434>

²⁰ European Parliament. European Parliament resolution of 19 September 2019 on the importance of European remembrance for the future of Europe (2019/2819(RSP)). Izgūts (12.03.2020) no: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0021_EN.htmlc

²¹ EUvsDisinfo. (23.01.2020). The Kremlin this week: let's hate Poland, *Disinformation Review* No.180. Izgūts (12.03.2020) no: <https://euvsdisinfo.eu/the-kremlin-this-week-lets-hate-poland/>

Kā skaidro prominentā eksperte Anne Applebaum (*Anne Applebaum*), Krievijas mērķis ir izmantot Polijas iekšpolitisko situāciju (eiroskepticisma pieaugumu; pretrunīgi vērtētās tiesu varas reformas), kurā tā no malas vairs neizskatās tik vienota, tik eiropiska, tik labās attiecībās ar Vāciju kā iepriekš. Tas ir izdevīgs brīdis, lai uzbruktu Polijas vēsturei un apšaubītu tās līdzšinējos naratīvus – “kara upure”, “komunisma upure”, “cīnītājs par demokrātiju un brīvību”. Izmantojot Polijas iekšpolitikas ievainojamību, Krievija varētu censties pārliecināt pārējo pasauli, ka nepastāv būtiskas atšķirības starp poļiem un nacistiem.²²

Šādas informācijas kampaņas rada vairākus iemeslus bažām, raugoties no Latvijas interešu skatupunkta. Pirmkārt, šāds uzbrukums pret tuvu Latvijas partneri NATO un ES ir pārbaudījums šo institūciju spējai saglabāt nelokāmu vienotību, solidaritāti un spēju savlaicīgi atbildēt. Domstarpības starp dalībvalstīm vai vilcināšanās var negatīvi atsaukties arī uz mūsu valsts drošības naratīva ticamību plašākā informācijas telpā.

Otrkārt, naratīva izplatībai par PSRS līdzdalības noliegšanu Otrā pasaules kara uzsākšanā un ietekmes sfēru sadalīšanā ir negatīvas sekas uz plašu Latvijas valstiskuma un vēsturisko jautājumu spektru. Tas paver iespējas argumentācijai, kas noliedz vai pat attaisno padomju okupācijas faktu, PSRS pastrādātos noziegumus (nogalināšanu, deportācijas) vai ļauj iet galējībās un pieprasīt jaunas kompensācijas, kas Krievijai kā PSRS mantiniecei varētu pienākties.

Treškārt, šādi naratīvi, kas fundamentāli apšaubā izpratni par Otro pasaules karu, tā sākumu un gaitu, draud apšaubīt arī starptautisko kārtību, institūcijas un to pieņemtās starptautisko tiesību normas, kas veidojušās pēdējo 75 gadu laikā.

Ceturtkārt, ņemot vērā, cik šādi naratīvi ir neticami un pretrunā ar pierādāmiem vēstures faktiem un dokumentiem, pastāv pamats uztraukties par jauno normatīvo ietvaru, ko Kremlis un to atbalstošie mediji kopīgi cenšas veidot. Iezīmējot šo ietvaru Pītera Pomeranceva (*Peter Pomerantsev*) vārdiem: “Mums ir vairāk informācijas un pierādījumu nekā jebkad agrāk, bet fakti ir šķietami zaudējuši savu spēku. (..) Kamēr viņa armija anektēja

²² Applebaum, A. (05.01.2020). Putin's Big Lie. *The Atlantic*. Izgūts (12.03.2020) no: <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2020/01/putin-blames-poland-world-war-ii/604426/>

Krimu, Vladimirs Putins starptautiskajā televīzijā ar smīnu apgalvoja, ka Krimā nav krievu karavīru, kaut arī visi zināja, ka tie tur bija. Kad vēlāk viņš tikpat ierasti atzina, ka karavīri tur ir bijuši, viņš necentās melot ar domu aizstāt vienu realitāti ar citu, bet vien pateikt, ka faktiem nav nozīmes”.²³ Pretošanās šādu normu, kas noliedz faktus un objektīvu patiesību *per se* (tos aizstājot ar politiski motivētiem viedokļiem), nostiprināšanai un izplatībai būs viens no svarīgākajiem ne tikai ES, bet plašākas Rietumu pasaules tuvāko gadu un desmitgažu uzdevumiem.

Par spīti dezinformācijas fenomena plašākai problemātikai, ES ir pamatotās cerības izrādīt pretestību, aizstāvot vērtības, kas pirms 70 gadiem iekodētas Šūmaņa 9. maija deklarācijā un paredz, ka mieru ir iespējams nosargāt vien ar līdzekļiem, kas ir tikpat radoši kā briesmas, kas to apdraud²⁴. 2020. gadā jaunais Eiropas Komisijas (EK) sasaukums turpinās stiprināt kopējus ES atbildes pasākumus cīņā ar dezinformācijas fenomena dažādajiem aspektiem. Piemēram, EK viceprezidentes Veras Jurovas (*Věra Jourová*) vadībā šogad plānots izstrādāt ES Demokrātijas rīcības plānu (*Democracy Action Plan*). Tas fokusēsies uz prioritāriem pasākumiem Eiropas vēlēšanu aizsargāšanai no ārvalstu ļaundabīgas iejaukšanās, mediju brīvības un plurālisma stiprināšanu, kā arī atbildes pasākumiem cīņā ar dezinformāciju.²⁵ Otrs dokuments, kas turpinās diskusijas ES par regulācijas pasākumiem un sociālo mediju platformu atbildību dezinformācijas risku pārvaldībā, būs Digitālo pakalpojumu akts (*Digital Services Act*). Tāpat šogad jūnijā paredzēts ES Austrumu partnerības samits, kas turpinās stiprināt ES attiecības ar sešām kaimiņvalstīm. Tā būs iespēja apņemties turpmākajos gados vēl ambiciozāk stiprināt neatkarīgus medijus un žurnālistiku, kā arī medijpratību veicinošas programmas, kas ir būtiski pasākumi, lai veicinātu sabiedrības noturību pret dezinformācijas riskiem ilgtermiņā valstīs, kas fiziskās ģeogrāfijas un informācijas telpā ir vistuvāk Krievijas ļaundabīgās ietekmes riskiem. Savukārt ESTF līdztekus ikdienas darbam pie jaunu dezinformācijas gadījumu un tendenču atklāšanas šogad uzsāks plašu “Dezinformācijas anatomijas”

²³ Pomerantsev, P. (2019). *This Is Not Propaganda: Adventures in the War Against Reality*. London: Faber & Faber, p.153.

²⁴ An official EU website. The Schuman Declaration – 9 May 1950. Izgūts (12.03.2020) no: https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/europe-day/schuman-declaration_en

²⁵ Jourova, V. (30.01.2020). Disinfo Horizon: Responding to Future Threats. Opening speech. Izgūts (10.03.2020) no: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_20_160

kampanu vairākās ES un austrumu kaimiņvalstīs, izmantojot inovatīvas metodes, lai informētu arvien jaunas mērķauditorijas par dezinformācijas negatīvo ietekmi uz ikdienas dzīvi. Ieejot 21. gadsimta trešajā desmitgadē, arī Latvijai būs vairāk nekā viena iespēja apliecināt savu ekspertīzi stratēģiskās komunikācijas jautājumos, veidojot savu naratīvu un aizsargājot kā savu, tā visas ES un NATO informācijas telpu un kopīgās vērtības.

Reģionālā politika – vai veca dziesma jaunās skaņās?

Iveta Reinholde,

Latvijas Universitātes asociētā profesore, Eiropas Padomes Reģionālo un vietējo pašvaldību kongresa eksperte

Raksta mērķis ir aplūkot aktuālās tendences reģionalizācijas jomā ES telpā pēdējo gadu laikā. Reģioni vairs nav tikai statiskas vienības, tie ir kļuvuši par elastīgām lēmumu pieņemšanas telpām, kur sadarbība starp pārvaldes līmeņiem un sadarbība ar privātiem un nevalstiskiem spēlētājiem, veidojot elastīgus un mainīgus sadarbības un inovāciju tīklus, ir jauna realitāte. Šādā situācijā arī Latvijai ir svarīgi gan pielāgot administratīvās robežas jaunajai cilvēku ekonomiskās darbības realitātei, gan arī meklēt idejas un risinājumus tam, kā labāk investēt nākamajā ES daudzgadu budžeta periodā pieejamos līdzekļus reģionu attīstībā.

Atslēgvārdi: elastīga pieeja, ES, pārvaldība, reģionalizācija.

The article aims to look at recent and current trends in regionalisation in the EU area. Regions are no longer just static units. They have become flexible decision-making spaces where cooperation between government, private and non-governmental levels have created adjustable networks of cooperation and innovation are new reality. In such a setting, it is also important for Latvia to adjust the administrative boundaries to the new realities of human economic activity. Furthermore to also seek ideas and solutions to optimise the use of resources available for regional development in the next multi-annual budgetary period of the EU.

Keywords: EU, flexibility, governance, regionalisation.

Ievads

Ilgu laiku ES reģionālā politika reģionus (vai teritorijas) uzlūkoja kā statiskas, nemainīgas vienības, kurās notiek saimnieciskā dzīve un politiskie

procesi un ir savas salīdzinoši unikālas problēmas. Tomēr nesenākās iniciatīvas un ES dokumenti liecina par izmaiņām. Piemēram, jau 2011. gadā pieņemtais dokuments “Teritoriāla dienaskārtība Eiropas Savienībai 2020”¹ (turpmāk – Teritoriālā dienaskārtība) iezīmēja elastīgu pieeju teritorijām un reģioniem, kur teritoriju pazīmes ir mainīgas, pārvaldība ir telpiska un administratīvās robežas – fluktuējošas un mainīgas. Statisko pieeju ir nomainījusi “dienaskārtības” pieeja (*agenda-driven approach*), kur teritorijas ir lēmumu pieņemšanas un rīcībpolitiku ieviešanas telpas, nevis iezīmēti un norobežoti zemes gabali.² Līdz ar to ir mainījies skatījums uz jēdzienu ‘reģions’. Lai arī Eiropas Padome ir definējusi, ka reģions ir pārvaldes līmenis ar politiskās pašpārvaldes tiesībām³, tomēr dažādu ES valstu pieredze šī pārvaldes līmeņa veidošanā un reģionu atšķirīgie ģeogrāfiskie mērogi liek jautāt – vai tiešām reģions ir tikai noteiktās robežās ieslēgts veidojums? Pašreizējais urbānisma un globalizācijas laikmets ir cieši saistīts ar viedākām politiskās, sociālās un ekonomiskās izaugsmes formām, kur pārvaldība, risku vadība, mobilitāte un drošība ir lielpilsētu un reģionu galvenie uzdevumi⁴, vēl jo vairāk situācijā, kad dažas lielpilsētas ir ekonomiski apjomīgākas, ietilpīgākas un spēcīgākas nekā dažas Eiropas mazās valstis.

Raksta mērķis ir aplūkot aktuālās tendences reģionalizācijas jomā ES telpā. Reģioni vairs nav tikai statistiskas vienības, tie ir kļuvuši par elastīgām lēmumu pieņemšanas telpām, kur sadarbība starp pārvaldes līmeņiem un sadarbība ar privātiem un nevalstiskiem spēlētājiem, veidojot elastīgus un mainīgus sadarbības un inovāciju tīklus, ir jauna realitāte. Šādā situācijā arī Latvijai ir svarīgi gan pielāgot administratīvās robežas jaunajai cilvēku

¹ The European Union. (2011). Territorial Agenda of the European Union 2020. Towards an Inclusive, Smart and Sustainable Europe of Diverse Regions. Agreed at the Informal Ministerial Meeting of Ministers responsible for Spatial Planning and Territorial Development on 19th May 2011, Gödöllő, Hungary. Izgūts (20.03.2020.) no: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/what/territorial-cohesion/territorial_agenda_2020.pdf

² Armondi S. (2020). The Urban Agenda for the European Union: EU Governmentality and Urban Sovereignty in the NEW EU-City Relations? In: Armondi S., De Gregorio Hurtado S. (eds.) *Foregrounding Urban Agendas. The New Urban Issues in European Experience of Policy Making*. Springer, pp.8.

³ Council of Europe. (2009). Regional Democracy. Council of Europe Reference Framework. Izgūts (20.03.2020.) no: <https://edoc.coe.int/en/local-democracy/7645-regional-democracy-council-of-europe-reference-framework.html#>

⁴ World Economic Forum. (2018). Agile cities preparing for the fourth industrial revolution. Report, September.

ekonomiskās darbības realitātei, gan arī meklēt idejas un risinājumus, kā labāk investēt nākamajā ES daudzgadu budžeta periodā pieejamos līdzekļus reģionu attīstībā. Jēdziens ‘reģions’ tiks lietots arī kā universālākais apzīmējums veidojumiem, ko dalībvalstīs apzīmē ar dažādiem terminiem (provinces, apgabali utt.) un kuri vienlaikus atspoguļo politisko, vēsturisko un pārvaldības pieredzi.

Teritoriju attīstības prioritātes ES

Lai saprastu pašreizējās tendences, ir jāpalūkojas uz ES Teritoriālo dienaskārtību un tās prioritātēm. Pirms nepilniem desmit gadiem ES savas prioritātes veidoja, paredzot, ka policentriska un līdzsvarota teritoriju attīstība ir nākotnes modelis,⁵ bet policentrisko attīstību ieteica papildināt ar pilsētu un tām pieguļošo teritoriju elastīgiem tīklojumiem, izvairoties no polarizācijas nacionālā līmenī. Tīklojumi ap pilsētām būtu jāuzlūko kā funkcionāli reģioni, kas iet ārpus pierastajām pilsētu administratīvajām robežām. Attiecībā uz lauku teritorijām Teritoriālā dienaskārtība ieteica ekonomiskās aktivitātes veicināšanu un dzīves apstākļu uzlabošanu, ņemot vērā lauku teritoriju faktiskās saites ar pilsētām. Skaidrības labad jāmin, ka Teritoriālā dienaskārtība vispār neminēja robežu pārbīdes, tā vietā iesakot teritoriju sadarbību kā virtuālo telpu, kurā izmanto teritorijas pievilcību (ekonomiskā un sociālā perspektīvā), idejas un sociālo kapitālu. Visbeidzot, teritoriju sasniedzamība un minimālo infrastruktūras barjeru nojaukšana ir vēl viens no Teritoriālās dienaskārtības mērķiem. Jebkurā gadījumā, pirms desmit gadiem tika ielikti pamati elastīgai un vietas attīstībā (*place-based*) balstītai pieejai.

ES daudzgadu budžets 2021.–2027. gadam paredz lielāku finansējuma apjomu visnelabvēlīgākajiem reģioniem (*most disadvantaged regions*). Tikmēr, kamēr strukturālā palīdzība sniegtu vēlamu rezultātu un dalībvalstis vienosies par prioritātēm, Eiropas Komisija mudina tieši reģionus sadarboties, lai izstrādātu savstarpēji saskaņotas inovāciju programmas, fokusējoties uz viedo specializāciju (*smart specialisation*). Tiesa, Eiropas Komisija vēlas iet tālāk – veidot arī monitoringa mehānismu viedo specializācijas stratēģiju

⁵ World Economic Forum. (2018). Agile cities preparing for the fourth industrial revolution. Report, September, 6. lpp.

ieviešanas novērtēšanai. Realitātē ekonomiskās attīstības līmenis reģionos ir atšķirīgs, taču arī pieeja “viens risinājums visām problēmām” nav īsti vietā, tāpēc reģionu piedāvātās attīstības stratēģijas (vai viedās specializācijas stratēģijas) būtu tās, kurām jāveicina visu veidu inovācijas – produktu, pakalpojumu, procesu un pat vadības prakses. Tam ir svarīgs priekšnosacījums – iedzīvotājiem, viņu prasmēm un vietējai infrastruktūrai ir jābūt savstarpēji atbalstošiem jeb jāpapildina vienu otru. Citiem vārdiem sakot, ieguldījumiem modernā infrastruktūrā ir jēga tad, ja ir cilvēki, kas jaunajā vidē strādā. Būtībā ES daudzgadu budžets 2021.–2027. gadam turpina un pat pastiprina elastīgo pieeju reģionālajai politikai, kur sadarbība, idejas un inovācijas ir galvenās pamatvērtības. Starp citu, publikācijā “Baltā grāmata par Eiropas nākotni”⁶ ir interesants secinājums, ka ES iedzīvotājiem vietējā līmenī ir jābūt iespējai piedalīties lēmumu pieņemšanā, un ES finansējums ir gan šāda iespēja, gan vienlaikus arī instruments, kuru veiksmīgi izmantojot reģionālā līmenī, varētu būtiski uzlabot komunikāciju starp daudzlīmeņu pārvaldības elementiem.

Attiecībā uz attīstībā atpaliekošiem reģioniem ES daudzgadu budžets koncentrēsies tieši uz pilsētu teritoriju un pilsētām pieguļošo darījuma un ekonomiskās attīstības teritoriju atbalstu. Šāds mērķis ir iekļauts arī dokumentā “Urbānā dienaskārtība ES” (*Urban Agenda for EU*). Urbānā dienaskārtība kopā ar ES daudzgadu budžetu pietiekami skaidri signalizē, ka ES nav tikai nāciju valstu savienība. “Teritoriālā dienaskārtība” un “Urbānā dienaskārtība” ir solis, lai definētu ES kā telpisku vienību un pārvaldības vienību. Tikai šajā jaunajā telpiskajā vienībā pilsētas tiek uztvertas kā līdzvērtīgs spēlētājs valstij, un tā ir praktiska daudzlīmeņu pārvaldības izpausme. Diemžēl ES daudzgadu budžets, kas plāno stiprināt pilsētas, attīstībā atpaliekošus reģionus un vietējās pašvaldības, nes līdzī arī citas sekas – telpisko restrukturizāciju un jaunu pilsētu veidošanos, un, iespējams, arī iepriekšējo pilsētu vai to daļu norietu. Tieši tādēļ pārdomāta pilsētu sadarbība un attīstības stratēģija ar pieguļošajām funkcionālajām teritorijām ir tik būtiska līdzsvarotai reģiona attīstībai.

⁶ Eiropas Komisija. (2017). Baltā Grāmata par Eiropas nākotni. Pārdomas un scenāriji attiecībā uz ES-27 līdz 2025. gadam. Izgūts (20.03.2020.) no: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/balta_gramata_par_eiropas_nakotni_lv.pdf

Reģionalizācijas iniciatīvas #RegHub un #CohesionAlliance

2019. gada vasaras vidū⁷ Eiropas Reģionu komiteja nāca klajā ar aicinājumu veikt radikālas ES funkcionēšanas reformas, norādot, ka Eiropa sakņojas vietējās tradīcijās, un vietējās un reģionālās pašvaldības ir neatņemama lēmumu pieņemšanas sastāvdaļa. Lai arī diskusija par to, kā izdziedēt Eiropu no “reģionālā un vietējā akluma” ir vismaz 20 gadus sena, šis Eiropas Reģionu komitejas aicinājums maina līdzšinējo diskusiju vektoru – no diskusijām par ES pilsoņu uzticēšanos ES uz debatēm par daudzlīmeņu pārvaldības nozīmi, lai nostiprinātu pastāvīgu dialogu ar iedzīvotājiem. Lai arī aicinājums uz pastāvīgu konsultāciju mehānismu ar iedzīvotājiem nebūt nav jaunums, tomēr šajā pieejā ir jauninājums – reģionālie klasteri (*regional hubs*).

#RegHub ir platforma, kas apvieno pašvaldības, privātā un nevalstiskā sektora spēlētājus vietējā un reģionālā līmenī ar mērķi apkopot viņu pieredzi ES rīcībspolitiku ieviešanā.⁸ Pašlaik, 2020. gada martā, ES izveidoti 36 klasteri, kas darbojas testēšanas režīmā. Visvairāk šādu klasteru ir Vācijas dienvidos, Itālijas ziemeļos, Austrijā, Slovēnijā un Horvātijā, tā Eiropas vidū veidojot blīvu sadarbības tīklojumu. Lai arī testēšanas periodā #RegHub vairāk darbojas kā vidutājs un informācijas sniedzējs, savedot kopā dažādus spēlētājus, tomēr sākotnējais mērķis – ES rīcībspolitiku efektivitātes izvērtēšana – vedina domāt, ka klasteru loma nākotnē tikai pieaugs, un tie kļūst par sava veida teritoriālo varu dalībvalstī ES rīcībspolitiku ieviešanā. Šādā kontekstā ES vienes pašvaldību aktivitāte nav pārsteigums. Drīzāk pārsteigums ir tas, ka neviens šāds #RegHub nav izveidots Baltijā. Sākotnēji #RegHub izveidei izsludinātais projektu konkurss paredzēja atlases kritērijus – ģeogrāfisko līdzsvaru, politisko un administratīvo apņemšanos, kā arī pieredzi ES rīcībspolitiku ieviešanā. Negribētos ticēt, ka Latvijai un pārējām Baltijas valstīm nav vajadzīgās pieredzes. Drīzāk pretēji – intensīvais ES integrācijas process un ES normatīvo aktu pārņemšanas process Baltijas valstīm izveidojis unikālu pieredzi transformācijas un modernizācijas procesu vadībai. Acīmredzot,

⁷ European Committee of Regions. (2019). European Committee of the Regions calls to radically reform the way the EU works. Izgūts (21.03.2020.) no: <https://cor.europa.eu/et/news/Pages/European-Committee-of-the-Regions-calls-to-radically-reform-the-way-the-EU-works.aspx>

⁸ European Committee of Regions. (2020). Network of Regional Hubs. Izgūts (20.03.2020.) no: https://cor.europa.eu/en/our-work/Pages/network-of-regional-hubs.aspx?_cldee=amFuLnZhbmJsZXJrQGNvci5ldXJvcGEuZlZlZXU%3d&recipientid=contact-28d90ed57931e9118113005056a-043ea-709592d5a8e5486989264225b9f4e953&resid=a3a34407-d698-e911-8115-005056a043ea

projektu atlasēs stadijā Baltijas valstu iesniegtie projekti nav bijuši tik pārliecinoši, lai gūtu atbalstu.

Cita iniciatīva – #CohesionAlliance⁹ – apvieno Eiropas Reģionu komiteju un vadošās Eiropas pilsētu un reģionu apvienības ar mērķi saglabāt ES Kohēzijas politiku kā vienu no Eiropas nākotnes pilāriem. Šī iniciatīva pilnībā sasaucas ar #RegHub iniciatīvu, kurā reģioni tiek iesaistīti ES politiku efektivitātes un nozīmes izvērtēšanā. #CohesionAlliance uzsver, ka nākotnes Eiropa būs zaļāka, iekļaujošāka, viedāka un daudzlīmeņu. Jāmin, ka pilsētu loma ES telpā arvien pieaug, jo 2016. gada Amsterdamas paktā¹⁰ ES norādīja, ka pilsētu attīstības izaicinājumi ir jāskata plašākā teritoriālā un pilsētas-lauku teritoriju funkcionālās sadarbības kontekstā, nevis tikai pilsētas robežās. Turklāt Amsterdamas pakts atzīst, ka tam ir tieša saikne ar Teritoriālo dienaskārtību, jo mūsdienu Eiropā nav iespējams strikti nodalīt pilsētu un teritoriju robežas, un ir jāmeklē jauni pārvaldības modeļi, kas ietver sadarbību starp pašvaldībām un sadarbības tīklojumu ar dažādiem dalībniekiem veidošanu, kur uz vietu balstīta (*place-based*) un uz cilvēkiem balstīta (*people-based*) pieeja ir dominējoša. Respektīvi, ES tendence ir skaidra – svarīgi, lai lēmumi būtu nozīmīgi konkrētai vietai un cilvēkiem un izrietētu no to vajadzībām. Tādējādi attīstības galvenais objekts ir attiecīgais reģions, un būtu jānodrošina, ka lēmuma pieņemšana un sadarbība notiktu viszemākajā līmenī. Reiz nospraustās robežas vairs nav aktuālas. Būtībā abas iepriekš aprakstītās iniciatīvas atspoguļo tīklojumu un sadarbības iniciatīvu arvien pieaugošo lomu ES telpā, un administratīvajām robežām šeit vairs nav nozīmes.

Reģioni Latvijā

Eiropas Savienībā pēdējais gads ir raisījis jauna tipa diskusiju par reģionu lomu un nozīmi ES nākotnē, kur uzsvars uz dialogu ar reģioniem ir kļuvis par galveno moto, lai saglabātu ES pilsoņu uzticēšanos ES idejai, kā arī rastu efektīvākus veidus struktūrfondu finansējuma investēšanai. Ko šī

⁹ European Committee of Regions. (2020). What is the Alliance? Izgūts (20.03.2020.) no: <https://cor.europa.eu/en/engage/Pages/cohesion-alliance.aspx>

¹⁰ European Commission. (2016). Establishing the Urban Agenda for the EU Pact of Amsterdam Agreed at the Informal Meeting of EU Ministers Responsible for Urban Matters on 30 May 2016 in Amsterdam, The Netherlands. Izgūts (22.03.2020.) no: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/themes/urban-development/agenda/pact-of-amsterdam.pdf

situācija var nozīmēt Latvijai? ES daudzgadu budžeta redzējums liek uzsvartu uz viedāku, zaļāku, ciešāku un sociālāku Eiropu. Šie mērķi ir nozīmīgi Latvijai. Turklāt arī ES daudzgadu budžeta horizontālie mērķi par administratīvo spēju veidošanu un reģionu sadarbību, šķiet, pilnībā atbilst Latvijas interesēm attiecībā uz reģionu un pašvaldību attīstību.

Gan pasaules, gan ES vietējā līmeņa pārvaldes struktūras meklē inovatīvus risinājumus pakalpojumu sniegšanai, respektējot iedzīvotāju faktiskos ekonomiskos un mobilitātes paradumus. Arī citās ES valstīs norit diskusija un tai seko reformas par mazāku pašvaldību skaitu, bet tas nav primārais aplūkojamais jautājums. Primāri citas ES valstis aplūko jautājumus par administratīvo vienību sadarbību un iedzīvotāju mobilitātes, patēriņa un pakalpojumu pirkšanas paradumiem kontekstā ar reģiona attīstības potenciālu un viedo specializāciju. Patiesībā iedzīvotāji ar saviem paradumiem (galvenokārt ekonomiskiem un sociāliem) jau ir izveidojuši faktisko administratīvo struktūru, kuru valstij ir jāakceptē vai mazliet jākorrigē, ja valsts vēlas atbalstīt kādas teritorijas straujāku attīstību.

Arī Latvija ir spērusi soli šajā virzienā, uzsākot reformu, lai veidotu ekonomiski spēcīgākas pašvaldības kā pievilcīgu vidi investīcijām, un ņemot vērā attīstības dinamiku un sadarbības iespējas starp pilsētu un tai pieguļošām lauku teritorijām.¹¹ Lai arī publiskās debātes par administratīvi teritoriālo reformu ir iestrēgušas vienā no pirmajām kompleksās reformas sākuma fāzēm – robežu pārbīde –, tomēr tuvākajā nākotnē būs jālemj par virkni citu nozīmīgu jautājumu. Šādi jautājumi būs, pirmkārt, reģionu attīstības un sadarbības perspektīvas neatkarīgi no reģiona lieluma un balstoties uz iedzīvotāju paradumiem, lai sadarbība būtu uz attiecīgu vietu un cilvēkiem balstīta. Otrkārt, Latvijai būs jādiskutē par urbāno pārvaldību un urbanizācijas izpausmēm un radītajām sekām, kur sadarbība starp pilsētu un tai pieguļošo teritoriju ir papildu pozitīvais aspekts turpmākajā teritorijas attīstībā. Tajā pašā laikā ir īstais laiks diskutēt arī par Rīgas kā lielākās pilsētas turpmāko attīstības scenāriju. Treškārt, jāizstrādā esošo sadarbības teritoriju un esošās sadarbības saišu attīstības scenāriji, lai pašvaldību uzsāktās sadarbības iniciatīvas turpinātos. Visbeidzot, ES reģionalizācijas tendences liecina par arvien pieaugošu klasteru un daudzlīmeņu sadarbības attīstību, tāpēc administratīvās

¹¹ Ministru kabinets. (2019). Konceptuālais ziņojums "Par administratīvi teritoriālo iedalījumu". Apstiprināts ar Ministru kabineta 2019. gada 18. septembra rīkojumu Nr. 445. Izgūts (23.03.2020.) no: http://www.varam.gov.lv/lat/administrativi_teritoriala_reforma/?doc=27700

inovācijās, vietējās vajadzībās balstītai stratēģijai un elastībai ir jāklūst par administratīvām pamatvērtībām. Tādēļ Latvijai priekšā ir svarīga izšķiršanās, izlemjot, vai teritorija ir administratīvās regulēšanas instruments vai zināšanu akumulācijas un labklājības veicināšanas instruments.

Secinājumi

Administratīvās robežas kā svarīgs princips tika nostiprināts arī Eiropas pašvaldību hartā 1985. gadā, taču tās izpratnē robežas nav vienīgā teritorijas atpazīstamības pazīme. Gluži pretēji, robežas tiek saistītas ar vietējo kopienu, kurai ir savi ekonomiskie, sociālie un politiskie paradumi. Turklāt šīs hartas izpratnē vietējā kopiena attīstības procesa gaitā ir izveidojusi lēmumu pieņemšanas un kopsadarbības telpu, kas var pārsniegt robežas. Līdz ar to jau vairāk nekā pirms 30 gadiem hartas veidotāji, iekļaujot tajā nosacījumu par konsultēšanos ar vietējo kopienu, ir ielikuši elastīgo teritorijas attīstības konceptu. Turklāt, pieaugot attālinātajam darbam, e-vides komunikācijai un citām e-vidē balstītām sadarbības formām, dažādu spēlētāju iesaiste problēmu risināšanā un lēmumu pieņemšanas telpas reāla piepildīšana ar idejām ir kļuvusi par ikdienu.

Reģionalizācijas tendences arvien skaidrāk parāda, ka pašvaldību un reģionu sadarbība kļūs vēl intensīvāka. Nākotnes situācijā, kad visi sadarbojas ar visiem, ir svarīgi atcerēties, ka sadarbība jābalsta uz vietas vajadzībām un cilvēku vajadzībām. Labi mērķētas investīcijas palielinās vietas pievilcību un cilvēku iesaistītību, un tieši tāds uzstādījums ir iekļauts ES Kohēzijas politikā.

II

INTERVIJA

Eiropai ir ambīcijas

Intervija ar Saeimas Eiropas lietu komisijas priekšsēdētāju Vitu Andu Tēraudu

Ina Strazdiņa,

Latvijas Televīzija

“Recesija visā Eiropas Savienībā būs, jautājums tikai – cik dziļa un cik ilgstoša,” saka Saeimas Eiropas lietu komisijas priekšsēdētāja Vita Anda Tērauda, ar kuru sarunājamies liela pārbaudījuma brīdī gan Eiropai, gan visai pasaulei. Viņa uzsver, ka šajā situācijā Eiropas Savienībai būs ļoti liela loma, palīdzot valstis saturēt kopā gan pēc liela emocionāla pārdzīvojuma, gan trieciena ekonomikai.

Šī intervija notiek koronavīrusa “Covid-19” radītos apstākļos, tādēļ at-tālināti – ar interneta un datora palīdzību. Kā Jūs vērtējat Eiropas Savienības rīcību šajā negaidītajā krīzē? Cik labi vai slikti tā tiek galā ar situāciju?

Pašlaik vēl ir pārāgri vērtēt, jo ir iespajds, ka valstis strauji darbojas un rīkojas individuāli. Es ceru un gaidu, ka Eiropas Savienības kopīgā rīcība spēcīgi izpauzīsies, risinot ekonomiskos jautājumus, palīdzot mūsu kopīgajai ekonomikai neieslīgt tik dziļā recesijā, kādu šobrīd varētu prognozēt.

Cik liels varētu būt trieciens Eiropas Savienības ekonomikai?

Recesija visā Eiropas Savienībā būs, jautājums tikai – cik dziļa un cik ilgstoša, jo ir skaidrs, ka ar pašlaik nepieciešamajiem epidemioloģiskajiem pasākumiem visas industrijas, kuras ir atkarīgas no cilvēku plūsmas, no

pulcēšanās iespējām, tiks nopietni ietekmētas – tūrisma, ēdināšanas, izklaides, kultūras nozare un citas.

Šķiet, šobrīd mēs atkal varam justies atviegloti, ka esam Eiropas Savienībā, ka neesam vieni šajā krīzes situācijā.

Jā, uz to arī liekam cerības. Atrašanās Eiropas Savienībā ir bijusi ļoti nozīmīga mūsu valsts ekonomikas attīstībā, un tāpat tā būs svarīga, nodrošinot, lai recesija nav tik dziļa, kāda tā varētu iestāties, ja krīzes izraisītās problēmas mums būtu jārisina vieniem pašiem. Ir cerības, ka mēs spēsim sadarboties, lai izdzīvotu šajos sarežģītajos ekonomiskajos apstākļos, jo neviens nevēlas, lai uzņēmumi, īpaši mazie, kas ir visjutīgākie naudas plūsmas jautājumos, būtu spiesti likvidēties.

Kā vērtējat jauno Eiropas Komisijas un Eiropas Savienības vadības sastāvu kopumā?

Manuprāt, šis sastāvs tikai tagad sāk sastrādāties, bet tam ir ļoti ambiciozi mērķi un rīcība, kas liek domāt, ka tos arī varēs sasniegt. Un šeit es vēlētos izcelt Eiropas zaļo kursu. Īpaši nozīmīgi ir tas, ka, šķiet, tas nepaliks tikai vārdos un vides aizsardzības jomā. Zaļais kurss vijas cauri visām darbībām un, visticamāk, to atbalstīs arī finanšu nozare, investori, līdz ar to tas būs rezultatīvs un ilgspējīgs risinājums. Tā nav tikai vides, bet visas telpas, visa laukuma politika, un tas ļauj cerēt uz rezultatīvu rīcību.

Runājot par klimatu, patlaban pastāv gan emocionāls, gan praktisks jautājums, proti – kā pilnībā pāriet uz zaļo domāšanu? Kur, Jūsaprāt, šajā ziņā ir Eiropas Savienība salīdzinājumā ar pārējām pasaules valstīm?

Eiropai ir ambīcijas, un šobrīd, šķiet, sākas arī rīcība, lai kļūtu par pirmrindnieku un paraugu citiem, parādot, kā ir jārikojas, ja mēs gribam mainīt gan ekonomiku, gan katra indivīda paradumus. Pašlaik mēs skaidri redzam, ka mūsu rīcība, kaut arī šoreiz epidēmijas dēļ, taču tiešām spēj daudz ko mainīt. Ir skaidrs arī tas, ka ekonomiskās aktivitātes negatīvā ietekme uz vidi ir acīmredzama, ja palūkojamies, piemēram, uz Ķīnu, kur ekonomiskās aktivitātes īslaicīga apturēšana ievērojami uzlaboja gaisa kvalitāti un samazināja piesārņojumu. Šis piemērs lieliski parāda, ko mēs varam ietekmēt, un ne tikai šajā konkrētajā krīzes situācijā, bet arī domājot uz priekšu un par to, kā attīstīties turpmāk.

Dienas kārtībā atkal ir ienākusi migrācijas politika ar jaunu bēgļu plūsmu pie Grieķijas robežām. Cik svarīgs turpmākajos gados būs šis jautājums?

Manuprāt, šis jautājums svarīgs būs vēl ilgi, jo mēs nevaram izvairīties no nemieriem un kariem pasaulē, kā arī klimata pārmaiņu rezultātā radītām cilvēku masu kustībām. Bēgļu krīze nebeigsies tikmēr, kamēr paši neradīsim labu, ilgtspējīgu un visiem pieņemamu risinājumu. Ir jābūt metodiskai pieejai, kā mēs strādājam ar imigrantiem, kas grib šķērsot robežu. Patlaban nav vienotības uzskatos, kā rīkoties ar cilvēkiem, kurus Eiropas Savienība uzņem, jo vai nu viņi ir ar leģitīmu bēgļa statusu vai ir migranti, kuri ir šķērsojuši robežu. Kamēr mums šajā jautājumā nav vienprātības, manuprāt, tas būs liels kairinājums Eiropas Savienības dalībvalstu solidaritātei.

Kāds ir Jūsu viedoklis par Turcijas un Eiropas Savienības strīdu migrācijas jautājumā? Kā jūs vērtējat T. Erdogana pārmetumus Eiropas Savienībai par tās nepietiekamo atbalstu Turcijai migrantu uzturēšanā?

Visnotaļ skumji, ka ir izraisījies šāds strīds. Ja mēs gribam, lai mazinās migrantu spiediens uz Eiropu, mums ir jāspēj radoši sadarboties ar kaimiņvalstīm, kurās šobrīd ir lielas bēgļu un migrantu plūsmas. Eiropas valstis uztraucas par to, kāda ir situācija Eiropas Savienības iekšienē, bet nedomā par tām pierobežas valstīm, kurās ir ļoti liels bēgļu īpatsvars. Domāju, ka Eiropas atbildība ir palīdzēt šīm valstīm tikt galā ar bēgļu problēmu, jo, kā mēs redzam, piemēram, no Turcijas rīcības – ja valstij šķiet, ka tā netiek galā ar šo problēmu, spiediens vēršas uz Eiropu. Līdz ar to ir ļoti svarīgi saprast, ka mēs sadarbojamies ar Turciju un citām valstīm, lai šī problēma tiktu risināta uz vietas un neizraisītu jaunu migrācijas vilni.

Kādu perspektīvu redzat Eiropas Savienības un Krievijas attiecībām, ņemot vērā arī to, ka Krievijas prezidents Vladimirs Putins ir nācis klajā ar jaunām Konstitūcijas grozīšanas idejām?

Eiropas Savienības attiecības ar Krieviju nekad nav bijušas vienkāršas. Ir satraucoši, ka Francija un citas valstis vēlas virzīt Eiropu uz samierniecisku attiecību kursu ar Krieviju, bet es, vērojot Krievijas rīcību, tam neredzu pamatojumu. Ja distanci attiecībās ar Krieviju esam ieviesuši tās rīcības dēļ, manuprāt, pirms sākt šo distanci mazināt, mums ir jāsaprot, kad rīcība kļūs pozitīva. Tas, ka Krievija maina Konstitūciju un, šķiet, izvēlas “mūžīgo

prezidentu Putinu”, ir ļoti slikta zīme un pilnīgi pretēja rīcība tam, ko mēs gribētu sagaidīt. Manuprāt, ir jāmēģina mazināt šo Eiropas vēlmi strauji veidot draudzīgas attiecības.

Citai lielvarai – ASV – tuvojas prezidenta vēlēšanas. Mēs, protams, nezinām, kā tās beigsies, taču pašlaik turpinām attiecības ar ASV, kur prezidents ir Donalds Tramps. Cik izšķirošs šis gads būs Eiropai, gaidot jauno ASV prezidentu?

Ir ļoti svarīgi nošķirt ASV kā valsti un sabiedroto no prezidenta. ASV ir ļoti nozīmīgas drošības partneres, un tas ir būtiski neatkarīgi no tā, kurš sēž prezidenta krēslā. Attiecībā uz gaidāmajām vēlēšanām ASV man jāatzīst, ka jau sen vairs nevaru prognozēt, kas tajās sagaidāms, jo ir grūti no attāluma izjust Amerikas vēlētāju noskaņojumu. Mēs, protams, dzirdam ļoti daudz skaļu un ekstrēmu viedokļu no dažādām pusēm, bet ir grūti pateikt, kā tas izspēlēsies vēlēšanās. Domāju, ka arī koronavīrusa izplatīšanās ievērojami ietekmēs iedzīvotāju politiskos uzskatus un izvēli balsošanā. Tāpēc nav iespējams iepriekš noteikt, vai sabiedrība dos priekšroku nākamajiem četriem gadiem ar Donaldu Trampu vai pārmaiņām.

Jūs pieskārāties drošības tēmai ASV un NATO kontekstā. Kā, Jūsaprāt, virzīsies ideja ar Eiropas pašas drošības stiprināšanu?

Uzskatu, ka Eiropai ir jāstiprina savas drošības kapacitāte, bet tas ir jādara kontekstā ar NATO. Ir skaidrs, ka Eiropai ir vairāk jāiegulda drošības stiprināšanā, bet, manuprāt, ir ārkārtīgi svarīgi, lai tā nekļūtu par alternatīvu NATO. Tā tas nedrīkst būt. Tā ir mūsu kolektīvās drošības stiprināšana, tāpēc ieguldījumi ir jāveic visās jomās, kas ir saderīgas ar mūsu darbību NATO. Darīt var ļoti daudz, piemēram, mums ir svarīga infrastruktūra, militārā mobilitāte starp Eiropas valstīm. Šīs lietas ir jādara Eiropai, tās stiprinās gan Eiropas, gan arī NATO kopīgo drošību.

Cik svarīga Eiropas Savienības dienaskārtībā būs Ukraina?

Es ceru, ka tā saglabāsies Eiropas Savienības dienaskārtībā. No Latvijas viedokļa raugoties, mums ir ārkārtīgi svarīgi, ka valstis, kuras ir tuvu mūsu robežām, turpina doties Eiropas Savienības virzienā. Cik vien iespējams, mums ir jāatbalsta Ukrainas eiropeiskās ambīcijas, bet tajā pašā laikā jāsaprot, ka ejams vēl diezgan tāls ceļš, un tas nebūs vienkāršs nedz Eiropai, nedz pašai

Ukrainai. Līdz ar to aktuāls ir jautājums, kā to veiksmīgāk panākt. Līdzīgi arī ar Balkāniem – kā lai mēs uzturam šo virzību uz Eiropu, ja nevaram pavērt iestāšanos tām valstīm, kuras šķiet gatavas?

Kā vērtējat jaunā Eiropas Savienības septiņu gadu budžeta veidošanas procesu? Tas nekad nav bijis viegli, bet tagad, īpaši pēc Liebritānijas aiziešanas, naudas dalīšana ir kļuvusi vēl sarežģītāka.

Šobrīd ir ļoti grūti atrast kompromisu, taču Latvija visu laiku skaidri pauž savas intereses, un mums Eiropas Savienībā ir daudz sabiedroto, kas līdzīgi redz Kohēzijas politikas turpinājumu un vienlīdzīgas lauksaimniecības politikas saglabāšanas kursu. Kamēr šī politika ir, mums ātrā tempā jātiek līdz vienādam spēles laukumam. Uzskatu, ka, ja ne šajā, tad nākamajā ciklā Eiropas Savienībai ir jāspēj stingri pārskatīt to, kā mēs izmantojam mūsu kopīgo Eiropas Savienības budžetu. Gadu desmitiem ir īstenotas politikas, kas radītas citā laikā un gadsimtā, un mums ir jāspēj ļoti kritiski palūkoties uz to, vai šīs lietas ir svarīgas nākotnes Eiropai. Tādēļ es gribētu, lai mēs vienojamies ne tikai par nākamo septiņu gadu budžetu, bet arī lai iezīmējam stingru šīs politikas pārskatīšanas kursu, lai pēc septiņiem gadiem mēs nebūtu līdzīgā situācijā, nespējot izšķirties starp līdzšinējās politikas turpināšanu un nepieciešamību finansēt jaunas politikas jauniem izaicinājumiem.

Vai Eiropas Savienība spēs pilnīgi atgūties un turpināt pastāvēt pēc Lielbritānijas aiziešanas?

Brexit man personiski ir ļoti skumjš notikums, bet tajā pašā laikā vienas valsts aiziešana no Eiropas Savienības to nesagraus. Tagad tas ir jautājums mums pašiem – kā mēs tālāk kopīgi dzīvosim, kādas būs mūsu attiecības, kā mēs varam turpināt tās saglabāt maksimāli tuvas, bet nepārkāpjot mūsu pašu principus. Valsts ir vai nu iekšā, vai ārā – tās ir divas dažādas attiecības, un tagad mēs mēģinām rast atbildi, kādas tās ir. Es ceru, ka šīs attiecības būs maksimāli tuvas, jo tas ir mūsu interesēs gan tirdzniecības jomā, gan domājot par mūsu pilsoņiem, jo Lielbritānijā dzīvo liela mūsu pilsoņu kopiena, kurai tagad būs jāsaprot, vai varēs baudīt visas privilēģijas un pildīt pienākumus, kā līdz šim.

LATVIJAS
POLITOLOGU BIEDRĪBA

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ

